

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMETLER YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

EVLAT EDİNME OLGUSUNA TOPLUMSAL BAKIŞ: ERZİNCAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS

Sinem ŞİRİN

TEMMUZ-2024
GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SOSYAL HİZMETLER YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

EVLAT EDİNME OLGUSUNA TOPLUMSAL BAKIŞ: ERZİNCAN ÖRNEĞİ

SOCIAL PERSPECTIVE ON ADOPTION: THE CASE OF ERZINCAN

YÜKSEK LİSANS

Sinem ŞİRİN

**TEMMUZ-2024
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SOSYAL HİZMETLER YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

EVLAT EDİNME OLGUSUNA TOPLUMSAL BAKIŞ: ERZİNCAN ÖRNEĞİ

SOCIAL PERSPECTIVE ON ADOPTION: THE CASE OF ERZINCAN

YÜKSEK LİSANS

Sinem ŞİRİN

Danışman: Doç. Dr. Muhammed Ahmet TÜZEN

**TEMMUZ-2024
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Evlat Edinme Olgusuna Toplumsal Bakış: Erzincan Örneği**” isimli tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

05/07/2024

.....
Sinem ŞİRİN

TEŞEKKÜR

Öncelikle yüksek lisans ve tez sürecim başta olmak üzere hayatımın birçok noktasında profesyonelliği, bilgi birikimi, kolaylaştırıcılığı, içtenliği ve motivasyonu ile üzerimde çok emeği bulunan, yolumu aydınlatan ve beni sonsuz destekleyen, her ne konuda olursa olsun kapısını çalmaktan çekinmediğim, her sohbetinde ufkumun genişlediği, kendisiyle tanışma ve çalışma fırsatı bulduğum için çok şanslı olduğum kıymetli danışmanım Doç. Dr. Muhammed Ahmet TÜZEN'e,

Tez sürecim boyunca değerli vakitlerini bana ayıran, akademik bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşıpyardımlarını esirgemeyen ve tezime katkıları bulunan Dr. Öğr. Üyesi Harun GEÇER ve Dr. Öğr. Üyesi Gülin YAZICI ÇELEBİ'ye,

Bu çalışmanın yapılmasının ana noktasını oluşturan, görüş ve fikirlerini paylaşp çalışmaya vakitlerini ayıran ve katkı sunan sevgili katılımcılarıma,

Hayatımın her noktasında bana güvenip beni destekleyen, motivasyonumu kaybetmeme izin vermeyen ve nazımı çeken canım aileme ve yine tez sürecim boyunca desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen, her anımda beni dinleyen, anlayan ve güçlendiren sevgili kuzenim Ezgi EKMEZ'e teşekkürlerimi sunarım.

Sinem ŞİRİN
GÜMÜŞHANE-2024

ÖZET

Bu çalışmada bireylerin demografik özelliklerinin ve dini yönelimlerinin, evlat edinme hizmetine karşı bakış açılarını ne ölçüde etkilediği incelenmiştir. Ülkemizdeki istatistikî verilere bakıldığında evlat edinme hizmetinin istenilen düzeyde olmadığı, kurum bakımında kalan birçok çocuğun olduğu görülmektedir. Buna yönelik olarak araştırmanın temel problemi “Ülkemizde evlat edinme hizmetinin istenilen düzeye ulaşamamasının altında yatan nedenler nedir?” şeklindedir. Araştırmanın temel varsayımı “Bireylerin dini yönelimlerinin evlat edinmeye yönelik tutumları üzerinde yordayıcı etkisi vardır” yargısıdır. “Bireylerin evlat edinme tutumları cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu ve gelir düzeyi etkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?” soruları ise araştırmanın temel sorularıdır. Evlat edinme ile ilgili alanyazın incelendiğinde konunun daha çok hukuksal boyutunun işlendiği, evlat edinmeye yönelik toplumsal tutuma dair sınırlı çalışmanın mevcut olduğu, dini yönelim ve demografik verilerin evlat edinme tutumuna etkisini inceleyen herhangi bir çalışmanın mevcut olmadığı görülmüştür. Bu çalışmaya benzer herhangi bir çalışma bulunmadığından alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmada çalışma grubunu Erzincan ilinde ikamet eden 30 yaş ve üzeri 500 (kadın= 262, erkek= 238) bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak; demografik bilgi formu, dini yönelim ölçeği ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği kullanılmıştır. Veri toplama araçları online olarak uygulanmıştır. Verilerin analizinde t testi, korelasyon ve regresyon analizi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), ScheffePost-hoc testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda yaş, gelir düzeyi ve dini yönelim ile evlat edinme tutumu arasında anlamlı bir ilişki bulunurken cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu etkenleri ile evlat edinme tutumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demografik özellikler, Dini yönelim, Evlat edinme tutumu

SUMMARY

In this study, the extent to which demographic characteristics and religious orientations of individuals affect their perspectives on adoption service was examined. When we look at the statistical data in our country, it is seen that the adoption service is not at the desired level and there are many children in institutional care. In this respect, the main problem of the research is "What are the underlying reasons for the adoption service not reaching the desired level in our country?". The basic assumption of the research is "There is a significant relationship between individuals' religious orientations and their attitudes towards adoption". "Do individuals' attitudes towards adoption differ according to gender, age, education level, marital status, having children and income level?" are the main questions of the research. When the literature on adoption was examined, it was seen that the legal dimension of the subject was mostly covered, there were limited studies on social attitudes towards adoption, and there were no studies examining the effect of religious orientation and demographic data on adoption attitudes. Since there is no study similar to this study, it is thought to contribute to the literature. The study group consisted of 500 individuals (female= 262, male= 238) aged 30 and over residing in Erzincan province. Demographic information form, religious orientation scale and attitude towards adoption scale were used as data collection tools. Data collection tools were applied online. In the analysis of the data, t-test, correlation and regression analysis, one-way analysis of variance (ANOVA), Scheffe Post-hoc test were used. As a result of the research, it was concluded that there was a significant relationship between age, income level and religious orientation and attitude towards adoption, while there was no significant relationship between gender, education level, marital status, having children and attitude towards adoption.

Keywords: Demographic characteristics, Religious orientation, Adoption attitude

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	IV
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	V
TEŞEKKÜR.....	VI
ÖZET.....	VII
SUMMARY	VIII
İÇİNDEKİLER	IX
TABLolar DİZİNİ	XI
EKLER DİZİNİ.....	XIII
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	XIV
1.GİRİŞ	1
2.AİLE VE ÇOCUK	4
2.1.Aile İçin Çocuğun Önemi	5
2.2.Çocuk İçin Ailenin Önemi	8
3.SOSYAL HİZMET VE ÇOCUK REFAHI	11
3.1.Sosyal Hizmet Kavramı	11
3.2.Sosyal Hizmetin İşlev ve Amacı	12
3.3.Çocuk Refahı.....	14
3.4.Korunma İhtiyacı Olan Çocuk Kavramı	16
3.5.Türkiye’de Korunma İhtiyacı Olan Çocuğa Yönelik Sosyal Hizmetler ve Gelişim Süreci	19
3.5.1.Öz Aile Yanında Bakım	21
3.5.2.Kurum Bakımı.....	24
3.5.3.Koruyucu Aile Hizmeti	27
3.5.4.Evlat Edinme Hizmeti	30
4.TÜRKİYE’DE EVLAT EDİNME HİZMETİ	32
4.1.Evlat Edinme Hizmetinin Tarihsel Gelişimi	32
4.2.Türk Hukuku’nda Evlat Edinme Kavramı	33
4.3.Evlat Edinmenin Amaçları.....	35
4.4.Evlat Edinmenin Türleri ve Şartları	36
4.4.1.Evlat Edinen Kişiler Bakımından.....	36
4.4.2.Evlat Edinilecek Kişiler Bakımından.....	37
4.4.3.Evlat Edinmenin Etkisi Bakımından.....	38

4.5.Evlat Edinme Süreci.....	38
4.6.Evlat Edinmenin Sonuçları ve Sona Ermesi	39
4.7.Evlat Edinmenin Yarar ve Sakıncaları.....	40
4.8.Evlat Edinme Hizmetine Dair İstatistikler	41
5.EVLAT EDİNMEDE DİNİ VE TOPLUMSAL TUTUM.....	42
5.1.Tutum Kavramı	42
5.2.İslamiyet Öncesi Dönemde Evlat Edinme Tutumu.....	43
5.3.İslamiyet Dönemi'nde Evlat Edinme Tutumu	44
5.4.Osmanlı Devleti'nde Evlat Edinme Tutumu.....	49
6.1.Araştırmanın Yöntemi.....	52
6.2.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	52
6.3.Araştırma Hipotezi ve Soruları	52
6.4.Araştırmanın Sınırlılıkları	52
6.5.Veriler Toplama Araçları	52
6.5.1.Kişisel Bilgi Formu	52
6.5.2.Dini Yönelim Ölçeği	52
6.5.3.Evlat Edinmeye Yönelik Tutum Ölçeği.....	52
7.1.Verilerin Analizi, Bulgular ve Yorumlanması	54
8.TARTIŞMA	63
9.SONUÇ VE ÖNERİLER	68
9.1.Öneriler	70
EKLER.....	82
ETİK KURUL KARARI	86
ÖZGEÇMİŞ	87

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Koruma altına alınmadan aile yanında destek verilen çocuk sayısı (2017-2022) (ÇHGM, 2022).	23
Tablo 2. Kuruluş bakımı altında bulunan çocuk sayısı (2017-2022) (ÇHGM, 2022)	25
Tablo 3. Koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocuk sayısı (2017-2022) (ÇHGM, 2022).....	28
Tablo 4. Toplam evlat edindirilen ve kuruluş bakımı altında bulunan çocuk sayısı (2017-2022) (ÇHGM, 2022).....	41
Tablo 5. Katılımcıların tanılayıcı özelliklere göre dağılımı.....	54
Tablo 6. Dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeğinden elde edilen puanlara ait betimsel değerler.....	55
Tablo 7. Dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeklerinden elde edilen puanlara ait betimsel değerler.....	55
Tablo 8. Cinsiyete göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve bağımsız gruplar t-testi sonuçları	56
Tablo 9. Yaşa göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve ANOVA sonuçları.....	56
Tablo 10. Medeni duruma göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve bağımsız gruplar t-testi sonuçları ..	57
Tablo 11. Evli katılımcıların çocuk sahibi olma durumuna göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve bağımsız gruplar t-testi sonuçları	57
Tablo 12. Doğum yerine göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve ANOVA sonuçları	58
Tablo 13. Doğum yerine göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve ANOVA sonuçları	59
Tablo 14. Eğitim durumuna göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve ANOVA sonuçları	60
Tablo 15. Çalışma durumuna göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve bağımsız gruplar t-testi sonuçları.....	61
Tablo 16. Dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum puanları arasındaki ilişkilere ait korelasyon katsayıları	61

Tablo 17. Dini yönelim ölçeği bileşenlerinin evlat edinmeye yönelik tutum üzerindeki yordayıcı etkisini belirlemek için gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçları.....	62
---	----

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Kişisel Bilgi Formu	82
Ek 2. Dini Yönelim Ölçeği	84
Ek 3. Evlat Edinmeye Yönelik Tutum Ölçeği	85

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ÇHGM	: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
Der	: Derleyen
IASSW	: International Association of Schools of Social Work- Avrupa Sosyal Hizmet Okulları Federasyonu
IFSW	: International Federation of Social Work- Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu
SHK	: Sosyal Hizmet Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
Vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu, demografik verilerin ve dini yönelim düzeyinin bireylerin evlat edinme tutumunu ne ölçüde etkilediği üzerinedir. “Ülkemizde evlat edinme hizmetinin istenilen düzeye ulaşamamasının altında yatan nedenler nedir?” çalışmanın temel problemidir. Araştırmanın temel varsayımı “Bireylerin dini yönelimlerinin evlat edinmeye yönelik tutumları üzerinde yordayıcı etkisi vardır” yargısıdır. “Bireylerin evlat edinme tutumları cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu ve gelir düzeyi etkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?” soruları ise araştırmanın temel sorularıdır. Çalışmanın amacı, bireylerin evlat edinme hizmetine karşı olumlu ve olumsuz bakış açılarını öğrenmek ve bu bakış açılarına sahip olmalarına neden olan faktörleri inceleyip, evlat edinme hizmetinin yaygınlaştırılması adına önerilerde bulunup çocuk refah alanına katkı sağlamaktır. Araştırmanın kapsamını; aile ve çocuk, sosyal hizmet ve çocuk refahı, evlat edinmenin hukuki boyutu, süreç ve sonuçları, İslam dininde ve toplumumuzda evlat edinmenin yeri oluşturmaktadır. Yapılan alanyazı incelemesi sonucunda evlat edinme ile ilgili çalışmaların genellikle hukuk alanında yapıldığı, sosyal bilimlerde evlat edinme ile ilgili sınırlı çalışmaların mevcut olduğu görülmüştür. Demografik verilerin ve dini yönelimin bireylerin evlat edinmeye olan bakış açısını nasıl etkilediği ile ilgili benzer bir araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışmaya benzer herhangi bir çalışma bulunmadığından alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma evrenini, Erzincan ilinde ikamet eden ve evlat edinme ihtimali bulunan tüm bireyler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemi ise Erzincan ilinde ikamet eden 30 yaş ve üzeri evli, bekâr, çocuk sahibi olan ve olmayan 500 bireyden oluşmaktadır. Çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda çalışma hakkında teorik bilgilere yer verilmektedir. Teorik bilgiler kısmında aile ve çocuk arasında ilişki, sosyal hizmet disiplininin çocuk refahı noktasındaki çalışmaları, Türkiye’de evlat edinmenin hukuki boyutu, İslam dininin ve Türk toplumunun evlat edinmeye olan bakış açısı açıklanmaktadır. Teorik kısmın oluşturulması amacıyla konuyla ilgili literatür taranmış, kitap, makale, tez ve dergiler incelenmiştir. İkinci kısımda ise çalışmanın uygulaması, bulgu ve sonuçları yer almaktadır. Veriler nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniği ile elde edilmiştir. Toplanan veriler SPSS programında analiz edilmiş ve açıklanmıştır.

Ulaşılan bilgiler doğrultusunda, bireylerin evlat edinme olgusuna karşı sahip oldukları bakış açılarının neler olduğu, bu bakış açılarına hangi faktörlerin etki ettiği,

evlat edinme hizmetinin yeterli düzeyde olmamasının nedenlerinin neler olduğu, evlat edinme hizmetinin toplumumuzda yaygınlaştırılabilmesi ve gelişmesi adına yapılabilecekler hakkında çözüm önerileri sunulması ve çocukların geleceklerini ilgilendiren bu konu hakkında alan yazına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Tarih boyunca siyasi iktidarlar, üyelerinin geleceklerini en iyi şekilde inşa edebilmeleri amacıyla çeşitli alanlarda, toplumsal refah seviyesini yükselten politikalar geliştirmişlerdir. Bu alanlardan biri de şüphesiz ki çocukların refahıyla ilgili olmuştur. Sağlıklı toplumların sağlıklı çocuk ve gençlerden oluştuğunun bilincinde olan ve çocukların sağlıklı bir ailede büyümesini gerekli gören toplumlar, çocuk refah alanına yönelik çalışmalar yapmaktadır (Özkara, 2005: 1). Sağlıklı bir ailede büyüme veya yetişme imkânını elde edemeyen ve bu nedenle çeşitli olumsuzluklar ile karşılaşmış veya karşılaşma ihtimali bulunan çocuklar için her toplum kendi bünyesi içinde çeşitli önlemler almaktadır.

Ülkemizde de çocuk refahı kapsamında oluşturulan birçok hizmet bulunmaktadır. Bu hizmetlerin çoğu sosyal hizmetler bünyesinde sunulmaktadır. Korunma, bakım ve gözetim ihtiyacı olan çocuklar için geliştirilen sosyal hizmetler; aile yanında bakım, kurum bakımı, koruyucu aile ve evlat edinme hizmetlerini içermektedir (Yıldırım ve Hız, 2018: 100). Verilen hizmetler ile ilgili bu zamana kadar yapılan tüm çalışmalar, çocuklar için en uygun bakım türünün aile yanında bakım türü olduğunu göstermektedir. Kurum bakımı altında bulunan çocukların, bakım ve gözetimlerinin sağlanması bir aile ortamından mahrum büyüdükleri gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Aile ortamında büyüme fırsatı elde edemeyen çocukların; gençlik, yetişkinlik hatta yaşlılık dönemlerinde çeşitli sorunlarla karşılaştıkları ve bu durumun ruhsal olarak büyük kayıplara yol açtığı yapılan araştırmalar ile kanıtlanmış bir durumdur. Bu nedenle öz ailesinin yanında bakımı uygun olmayan çocuklar için koruyucu aile ve evlat edindirme hizmeti devreye girmektedir.

Evlat edinme, korunma ihtiyacı olan çocuklar ve çeşitli aileler için önem arz eden bir hizmet türüdür. Evlat edinme hizmeti ile çocuklar bir aile ortamında büyüme imkânı; aileler de çocuk sevgisini, ebeveyn olma duygusunu ve bir çocuğa aile ortamı sağlamış olma mutluluğunu tatma fırsatı elde etmektedir. Ülkemizde korunma ihtiyacı olan çocuklar ile ilgili istatistiklere bakıldığında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2021 yılında paylaşmış olduğu veride kurum bakımı altında 13.302 çocuğun bulunduğu, toplam evlat edindirilen çocuk sayısının ise 18.391 olduğu görülmektedir (ÇHGM, 2021). Diğer ülkelerde bir yılda evlat edindirilen çocuk sayısına bakıldığında ABD’de 1 milyon, Fransa’da bin-iki bin, İspanya’da 5 bin,

Kore’de 4 bin çocuğun evlat edindirildiği verilerine ulaşılmaktadır ulaşılmıştır (Kındap Tepe, Sancar, Altın ve şahin: 2018: 206). Ülkemizdeki toplam evlat edindirilen çocuk sayısı diğer ÷lkelerdeki veriler ile karşılaştırıldığında evlat edinme hizmetinin yeterli düzeye ulaşamadığı gör÷lmektedir. Kurum bakımı altında bulunan ve ailesi yanında büyüme şansı elde edemeyen çocuklar için bir aile ortamında bakım ve büyüme imkânı sağlayan evlat edinme hizmetinin gelişmesi ve yaygınlaştırılması bu noktada önem kazanmaktadır.

Bir sonraki bölümde evlat edinme hizmeti ile bir aile birliği oluştuğundan aile ve çocuk, ailede çocuğın önemi ve çocuk için ailenin önemi konuları üzerinde durulacaktır. Aile yaşamının dinamikleri noktasında bu başlıklar ile evlat edinme hizmetinin daha iyi anlaşılabileceği düşün÷lmektedir.

2. AİLE VE ÇOCUK

Evlat edinme gerek evlat edinen gerek evlat edinilen birey için bir aile kavramının oluşumu anlamına gelmektedir. Bir anne-babaya sahip olmayan, kurum bakımında kalan bir çocuk için bir aileye, sıcak bir yuvaya sahip olmak oldukça önemlidir. Evlat sahibi olmak isteyen ancak olamayan, korunma ihtiyacı olan bir çocuğun bakımını üstlenmek ve ona bir aile kazandırmak isteyen bireyler için de aynı şekilde evlat edinme önem arz etmektedir. Bu nedenle evlat edinmenin hukuki boyutunun yanı sıra manevi boyutu da bulunmaktadır. Evlat edinmenin manevi boyutunun daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmanın ilk kısmında aile ve çocuk arasındaki bağ incelenecektir. Bir ailede çocuğa verilen değer ve bir çocuk için aile kavramının ne anlam ifade ettiği üzerinde durulacaktır.

Aile ve çocuk arasındaki ilişkiye bakıldığında her ailenin bir çocuğa her çocuğun da bir aileye ihtiyacı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bireyler için anne-baba olma ve bir evlat büyütme duygusu mutlak bir doyum kaynağıdır. Çocuğun doğumu ile büyüyen bir yuva, güçlenen bir evlilik hemen hemen her ailenin amaçladığı bir durumdur. Anne-baba olarak edinilen tecrübe ve yaşanan mutluluklar, çocuğun aileye olan maddi ve manevi katkısı, büyükanne ve büyükbaba olma şansı, bireylerin yaşlandıklarında bakımları ile ilgilenecek bir çocuğun varlığı bireylerin evlat sahibi olma motivasyonlarını arttıran faktörler arasındadır.

Çocuklar açısından ise sağlıklı ve mutlu bir anne baba ile büyüme çocukların tüm yaşamlarını etkileyen bir durumdur. Bebeklikten yetişkinliğe, yetişkinlikten yaşlılığa kadar her insan maddi ve manevi olarak anne-baba ihtiyacını hissetmektedir. Bakım ve gözetimin sağlanması dışında duygusal doyum kaynağı olarak her çocuk için öncelik anne ve babasıdır. Mutlu bir ailede büyüyen çocukların gelecek yaşamlarının da bu duruma göre şekillendiği yapılan tüm araştırmalarda kanıtlanmış bir durumdur. Bir aile yanında büyüme fırsatı olmayan çocukların ise hayatları boyunca bu durumun etkilerini yaşama olasılıkları çok yüksektir. Bireylerin toplumsallaşmasında ilk adım aile olduğundan ailenin eksikliği çocukların hem bireysel hem de toplumsal yaşamlarında çeşitli sorun ve olumsuzluklarla karşılaşma ihtimalini artırır. Biyolojik, psikolojik, ekonomik ve sosyal olarak her bireyi derinden etkileyen aile, çocuklar için birincil önem arz eden bir kurum görevi gördüğünden her çocuk için bir aile ortamı en gerekli temel yapıdır.

Yaşam boyu birbirini etkileyen bir döngüde yer alan aile ve çocuk ilişkisinin etki alanı sadece bu iki kavramla sınırlı kalmamaktadır. Aile çocuğu, çocuk aileyi, aile toplumu, toplum ise dünyayı etkilemektedir. Bu nedenle yapılacak olan en küçük değişikliğin temelinde dahi aile bulunmaktadır. Ailenin korunması adına yapılan her çalışma ve hizmet de bu amaç neticesinde ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde de aile hayatının korunması ve iyileştirilmesi adına yapılan politika ve yasalar bu durumu kanıtlar niteliktedir.

2.1. Aile İçin Çocuğun Önemi

Aile, en genel özelliğiyle toplumların oluşumunun ilk aşamasıdır. Bireylerin doğdukları andan başlayıp yaşamları boyunca varoluşlarını etkileyen en temel birimdir. Tüm bireyler bir ailenin içine doğar ve imkânlar dâhilinde o aile içerisinde yetişir, sosyalleşir ve topluma karışır (Zeybekoğlu, 2018: 36). Zaman içerisinde değişen koşullar ile birlikte dönüşüme uğrayan aile kavramı hakkında çok çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Yapılan en temel tanımlardan biri şu şekildedir:

Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk olarak ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli sosyal kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve ruhsal zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktarma görevini üstlenen aynı zamanda hem grup hem de kurum özelliği taşıyan biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyal, ahlaki, dinsel, hukuksal vb. görünümlere sahip sosyal bir birimdir (Sayın, 1990'den aktaran Sayın, 2020: 33).

Eröz'e göre aile; toplumları oluşturan, geliştiren, sürekli kılan, sahip olduğu çocukları büyüten, gözeten, yetiştiren ve toplumla bütünleştiren bir sosyal yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Eröz, 2014: 76). Sezal'e göre ise aile, evlenmek ve biyolojik olarak çocuk sahibi olmayla ya da evlat edinme uygulamasıyla birbirine bağlanan insanlardan oluşan yapıdır (Sezal 1981'den aktaran Kır, 2011: 382).

Ailenin işlevlerine bakıldığında, her araştırmacının bu duruma farklı çerçevelerden baktığı görülmüştür. Her araştırmacı bireysel düşünce yapısına ve yaşadığı toplumun özelliklerine göre aile kavramının işlevlerinden bahsetmektedir. Kır, yapmış olduğu bir çalışmada ailenin işlevlerini biyolojik, psikolojik, toplumsal, kültürel, ekonomik işlev ve eğitim işlevi olmak üzere 6 ana grupta açıklamıştır (Kır, 2011: 385). Ailenin öncelikle biyolojik işlevine bakıldığında biyolojik işlev, çocuk sahibi olarak neslin devamının ve cinsel ihtiyaçların meşru olarak giderilmesinin sağlanması anlamına gelmektedir (Özgüven 2000'den aktaran Kır, 2011: 385). Ailelerin çocuk sahibi olmaları sadece bireysel düzeyde değil toplumsal düzeyde de birtakım avantajlar

sağlamaktadır. Ülke kalkınması adına nüfusun önemli bir etken olduğu düşünüldüğünde biyolojik işlevin gerekliliği gözler önüne serilmektedir (Tezcan, 1985: 157). Psikolojik işlev, aile üyeleri arasındaki duygusal ihtiyaçların karşılanmasını ifade etmektedir. Bireylerin en temel sevgi ve korunma ihtiyaçlarının giderildiği yer olan aile, eşsiz bir manevi doyum kaynağıdır. Eşlerin birbirine ve çocuklarına göstermiş oldukları sevgi, saygı, şefkat duyguları ailenin psikolojik işlevleri arasında gösterilmektedir (Kır, 2011: 387). Toplumsal işlevi bakımından aile bireyin sosyalleşme ihtiyacını karşıladığı ilk yerdir. Aile içerisinde çocuk, sosyal hayatta karşılaşacağı şeylerin neler olduğunu öğrenir ve bu sayede yaşama yönelik tecrübe edinmiş olur. Bireylerin toplum içerisinde davranış şekillerinin geliştiği ilk yerin aile olması toplumsallaşma açısından ailenin önemini açıklamaktadır (Köksal Eğmez, 2008: 9-10). Kültürel işlevde, kültür bir toplumda var olan ve o toplumun devamlılığına katkıda bulunan önemli bir faktördür. Kültür olmaksızın bir toplumun uzun süreli ayakta kalması mümkün olmamaktadır bu nedenle kültürün nesiller boyu aktarılması gerekmektedir. Kültür aktarımının sağlandığı ilk kurum ise ailedir. Örf adet, gelenek görenek, dini inanç gibi özelliklerini kendisinden sonraki nesle aktarmada bir araç olan aile kültürel açıdan önem taşımaktadır (Kır 2010'dan aktaran Kır, 2011: 396-397). Ekonomik işlevi açısından aile, üretim ve tüketimin, ekonomik kalkınma için gerekli insan gücüne ulaşımın sağlandığı kurumdur. Aile üyeleri toplumsal devamlılığın sağlanması noktasında önemli bir göreve sahiptir. Üyelerin topluma karşı görevleri olduğu gibi birbirlerine karşı da birtakım görevleri bulunmaktadır. Bununla birlikte aile üyeleri meslek seçimlerinde birbirlerinin üzerinde etkide bulunurlar. Zira iş ve meslek seçiminde bireyler ailelerinin görüşlerini önemsemekte ve tercihlerini bu doğrultuda yapabilmektedir (Kır 2010'dan aktaran Kır, 2011: 397-398). Son olarak aile, bireylerin yaşamlarında gerekli olacak bilgileri edindiği birincil mutlak yerdir. Çocuk, eğitim hayatına başlamadan önce tüm bilgileri ailesinden öğrenir (Gökçe 1990'dan aktaran Kır, 2011: 394). Eğitim hayatına başladığında dahi yaşamı boyunca her süreçte ailesinin bilgi ve deneyimden yararlanmaya devam eder. Bu özelliğiyle aile süresiz bir eğitim kurumu niteliği taşımaktadır.

Ailenin yukarıda açıklanan işlevlerine bakıldığında en önemli işlevlerinden biri olan çocuk sahibi olma gayesi, her aile için farklı motivasyon kaynaklarına dayanmaktadır. Bireysel ve toplumsal algılar, kurallar, örf-adetler çocuk sahibi olma isteğini etkileyen unsurlardandır (Mangır ve Aral, 1990: 7). Yapılan bir araştırmada, bireylerin çocuk sahibi olma nedenleri psikolojik ve sosyoekonomik nedenler olarak iki başlık altında açıklanmaktadır. Psikolojik nedenler; bir çocuk yetiştirecek olmanın

sağlayacağı huzur, çocukların aile ortamına getirdiği neşe ve bir çocuğu korumaktan ve sevmekten sorumlu olma duygusudur. Sosyoekonomik nedenler ise; ev yaşamına çocuklar tarafından sağlanan hizmet ve maddi katkılar, yaşlılıkta anne-baba bakımını üstlenme, bir erkek çocuğuna sahip olma ve neslin devamını sağlama gibi fayda sağlayıcı nedenlerdir (Önder Erol ve Aloğlu, 2017: 84).

Yaşadığımız toplumda çocuk sahibi olmanın önemi aşikârdır. Bireylerin çocuk sahibi olma isteklerini etkileyen söz konusu faktörler, birçok birey için de bir baskı unsuru haline gelebilmektedir çünkü her birey için doğal yollarla çocuk sahibi olma durumu söz konusu olamamaktadır. Doğal yollarla çocuk sahibi olmak isteyen bireylerin en az 1 yılı aşmak suretiyle çocuk sahibi olamamaları durumu “infertilite” olarak adlandırılmaktadır (Bodur, Coşar ve Erdem, 2013: 52). Bireyler için kabullenilmesi zor bir durum olan infertilite, evlilik yaşamını da doğrudan etkilemekte ve kimi aileler için yıkıcı etkilere sebebiyet vermektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun paylaşmış olduğu Türkiye Aile Yapısı Araştırması’nda boşanma nedenleri arasında erkeklerde %1.2 kadınlarda ise %1.0 oranla çocuk sahibi olamamanın yer aldığı görülmektedir (TÜİK Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2022). Dolayısıyla evlilikte çocuk sahibi olmak bireyler için önemli konuların başında gelmektedir.

İnfertilitenin bireysel ve aile yaşamında neden olduğu olumsuz etkiler sadece boşanma ile sınırlı kalmamaktadır. Psikolojik, ekonomik ve sosyal yönden bireyleri etkileyen infertilite istenmeyen sorunları da beraberinde getirmektedir. Psikolojik olarak bireylerin cinsiyetleri, infertiliteden etkilenme durumları üzerinde etkili olan bir faktördür. Toplumda çocuk sahibi olmaktan kadının sorumlu tutulması, anneliğin kutsal bir görev olarak görülmesi kadınlarda erkeklere oranla daha çok psikolojik sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Keskin ve Babacan Gümüş, 2014: 14). Nitekim çeşitli araştırmalarda kadınların infertilite nedeniyle kendilerini daha fazla suçlama ve depresyon, anksiyete gibi ruhsal sorunlarla karşılaşma eğilimleri de erkeklere oranla daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Özçelik vd. 2007, Conrad vd. 2000, Lee vd. 2000, Fıdo ve Ajmal 2004’den aktaran Puryaz, 2019: 28).

Ekonomik yönden, infertilite tedavisi için gereken masrafların karşılanması noktasında da bireyler olumsuz olarak etkilenmektedir. Ekonomik açıdan yeterli düzeyde olmayan bireyler için uygun tedavi sürecinin başlamasında gecikmeler, başlayan süreçte de kesintilerin yaşanması muhtemel olmaktadır. Tedavi süreci için belirli bir bütçe gerektiği gibi belirli bir zaman da gerekmektedir. Bu nedenle çalışan bireylerin tedavi süreci için işlerinden ayrılıp zamanlarını tedaviye ayırmaları da karşılaşılan sonuçlardan biridir (İnceer1998’den aktaran Yanıkkerem vd., 2008: 115).

Sosyal yönden yaşanan sorunların başında ise aile ve toplum baskısı gelmektedir. Özellikle kadınlara yapılan bu baskı, onları toplumda ötekileştirmektedir. Kadınların asli görevinin “çocuk doğurmak” olarak düşünülmesi, durumun psikolojik bir sorunmuş gibi algılanması gibi durumlar infertilite ile birlikte kadınların baş etmeleri gereken diğer problemler arasında yer almaktadır (Güçsavaş 1986’dan aktaran Yılmaztürk, 1991: 5). Erkeklerin sosyal olarak yaşadığı olumsuzluklar kadınların yaşadığı olumsuzluklar ile benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan bir çocuğa hatta bir erkek çocuğuna sahip olamamak kimi çevre ve toplumlarda statü kaybına neden olan bir durumdur. Örneğin ne kadar fazla erkek evlada sahip olunursa o kadar güçlü bir aileye sahip olunacağı inancı kimi ailelerde hala süregelen bir düşünce olmuştur. Bu düşünciyi taşıyan aile ve toplumlarda çocuk sahibi olamayan erkekler de örselenmektedir. Nitekim Puryaz’ın yapmış olduğu bir araştırmada infertiliteye bağlı sosyal sorunlar başta olmak üzere birçok sorunda kadın ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Puryaz, 2019: 79).

2.2. Çocuk İçin Ailenin Önemi

Çocuklar, insanlığın geleceği için en değerli unsurlardan biridir. Toplamların varoluşundan itibaren çocuklara atfettiği değerler ve bakış açıları değişim ve gelişim göstermektedir. Her toplumun içinde bulunduğu koşulların farklılığı çocuk hakkında evrensel bir tanımın yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle her toplum kendi içinde çocuk için farklı tanım ve açıklamalar geliştirmiştir. Türk Dil Kurumu Sözlükleri’ne bakıldığında çocuk hakkında şu tanımlamalara ulaşılmaktadır: Çocuk, “küçük yaştaki erkek veya kız”, “bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan erkek veya kız”, “belirli bir işte yeterli deneyimi olmayan kişi” (TDK, 2011: 556). Ülkemizdeki Çocuk Koruma Kanunu’na göre ise çocuk 0-18 yaş çağındaki bireyi ifade etmektedir (ÇKK, 2005).

Doğumu itibari ile çocuğun ilk olarak ihtiyaç duyduğu şey bir anne-babanın varlığıdır. Çocuğun bakımından sorumlu olma, çocuğu koruma, çocuğa ilgi ve sevgi gösterme, çocukla yaşamı boyunca ilgilenme gibi görevler üstlenen ailenin çocuğun yaşamındaki en değerli unsur olması toplumlarca kabul edilen bir durumdur. Fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan çocuğun her türlü ihtiyaçlarını karşılayan ailesi, çocuğun yaşamla arasındaki en önemli bağı oluşturmaktadır (Yılmaz, 2013: 4).

Çocuğun hayata karşı ilk hazırlıkları yine ailesi yanında başlamaktadır. Doğduğu andan itibaren sağlıklı bir ailenin içinde büyüyen çocuğun kimlik ve karakteri de buna göre şekillenmektedir. Bu nedenle anne-baba arasındaki ilişki çocuğun gelişimini

etkileyen en önemli unsurlardan biridir (Dizman, 2003: 5). Çocukluk döneminde bireyin benlik saygısının gelişimi, sağlıklı kişilik özelliklerinin kazanımı anne-baba figürlerine bağlı olarak oluşum göstermektedir. Benlik, anne-baba ve çocuk arasında var olan ilişkinin türüne göre ortaya çıkmaktadır. Ailenin çocuğa karşı görev ve sorumluluklarını sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi, çocuğun ihtiyaçlarına yeterince cevap vermesi, çocuğa sevi bağı ile yaklaşması çocuğu geliştirmektedir (Beştav, t.y.).

Yine bu dönemde anne-baba ile kurulması gereken ve bir ömür boyunca etkileri devam eden güven ve sevgi bağı önem arz eden konuların başında gelmektedir (Şimşek vd., 2008: 236). Bağlanmanın sağlıklı bir şekilde kurulması için çocuk ve bakımından sorumlu olan arasında ihtiyaç halinde belirginleşen ve sürekli devam eden bir sürecin var olması gerekmektedir. Bağlanma ilk olarak anne ile geliştirilir. Anne ile güvenli bir bağın oluşmadığı durumlarda çocuğun yaşamının ileri dönemlerinde ruhsal açıdan patolojik durumlar ile karşılaşması kaçınılmaz olmaktadır (Thompson 2002, Collins ve Laurson 2003'ten aktaran Kesebir vd., 2011: 322).

Çocuğun iyi yetiştirilmesinde ve toplum adına faydalı bir birey haline gelmesinde rol alan en etkin kurumun aile olması nedeniyle her çocuğun sağlıklı bir ailede büyüme ihtiyacı bulunmaktadır. Toplumda neyin iyi neyin kötü, neyin doğru neyin yanlış olduğu bilgisini çocuk ilk olarak aileden öğrenmektedir. Bu nedenle çocuk için sosyal yaşamla tanışmadan önceki ilk basamak ailedir. Yılmaz'a göre toplumda bireyler ile iletişim kurma, sosyalleşme, toplumda tek başına var olabilme yeteneklerini bireyler aileleri aracılığı ile öğrenirler (Yılmaz, 2013: 5). Bu nedenle bir aile yanında büyüyen ve ilk sosyal ihtiyaçlarını ailesi yanında karşılayan çocuğun bu doyumunu başka bir sosyal çevreden alması mümkün olmamaktadır.

Aile kurumunun, çocuk üzerindeki etkileri göz ardı edilemeyecek bir durumdur. Çeşitli sebepler ile anne ve babasının yanında büyüemeyen çocukların fizyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimlerinde yaşanan sorunlar nedeniyle hayata bir adım geride başlamaları söz konusu olmaktadır. Çocuğun bir aileye sahip olmaması ya da sahip olduğu ailenin çocuğa karşı sevgisiz ve ilgisiz olması sonucunda çocukta birtakım ruhsal ve fiziksel uyumsuzluklar ortaya çıkmaktadır. Nazik'e göre aile yoksunluğu çeken çocuğun yaşayamadığı mutluluklar ve giderilemeyen ihtiyaçları bilişsel zekâsının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Ek olarak yeterli sevgiyi yaşayamayan çocuğun zekâ olarak yaşlılarından daha geri kalması, içe kapanık ve toplumdan izole olmaya eğilimli olması duygusal ve bilişsel olarak yaşanabilecek sorunların başında gelmektedir (Nazik, 1988: 2).

Yukarıdaki bilgilerden hareketle aile yoksunluğu sebebi ile can güvenlikleri olmayan, ailesi tarafından terk edilen, beslenme, barınma gibi ihtiyaçları karşılanamayan, fizyolojik, psikolojik ve sosyal yönden eksik kalan nice çocuğun çeşitli tehlikeler ile karşı karşıya olduğu unutulmamalı ve hiçbir çocuğun yitirilmemesi adına aile kurumuna yönelik çalışmaların artırılması sağlanmalıdır.

Ülkemizde çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalan, kalma riski bulunan çocuklara yönelik olarak yapılan çalışmalar, sosyal hizmetler bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Sosyal hizmet, toplumda dezavantajlı durumda olan bireylerin iyilik hallerini arttırmak amacıyla faaliyet göstermektedir. Bu nedenle çocukların güvenliği ve esenliği ile kısacası çocuk refahı ile sosyal hizmetler ilgilenmektedir. Toplumda çocuklar başta olmak üzere tüm bireyler için sosyal hizmet disiplininin ne derece önemli olduğunun, sosyal hizmet ve çocuk refahı arasındaki ilişkinin ne olduğunun anlaşılması için bir sonraki bölümde sosyal hizmet kavramı, sosyal hizmetin işlev ve amacı ve çocuk refahı ve çocuk refahı noktasında sunulan sosyal hizmet uygulamaları üzerinde durulacaktır.

3. SOSYAL HİZMET VE ÇOCUK REFAHI

3.1. Sosyal Hizmet Kavramı

Yakın zamanlarda ortaya çıkan bir disiplin olan sosyal hizmet, toplumların var oluşuyla birlikte doğan ihtiyaçlara cevap verebilme ve insanların refah düzeylerini arttırma hedeflerini taşır. Profesyonel olarak bir disiplin haline gelmeden önce gönüllülük esasına dayanarak başlayan sosyal hizmet, zaman içerisinde toplum ve devletlerin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir (Apak 2018, Tufan, Sayar ve Koçyıldırım'dan aktaran Kınık, 2019: 10).

Sosyal hizmet disiplini hakkında Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) tarafından yapılan tanımda şu bilgiler yer almaktadır:

[Toplumsal] iyilik halini arttırmak amacıyla sosyal değişime, insan ilişkilerinde sorun çözmeye, güçlenmeye ve özgürleşmeye katkı sağlayan bir meslektir. Sosyal hizmet, insan davranışı ve sosyal sistem teorilerini kullanarak insanların çevreleriyle etkileşime girdikleri noktalara müdahale eder. Sosyal hizmet disiplini için insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri temel önemdedir (NISCC 2003'den aktaran Thompson, 2016: 35).

Sosyal hizmet, insanlara yardımcı olmak ve sunulan hizmetleri ihtiyaç duyanlar ile buluşturmak üzere kurumsallaşmış bir disiplindir (Sheafor, B. ve Horejsi, C. 2012'den aktaran Kaynak, 2017: 253). Bu niteliği itibariyle de bireyler ve kaynaklar arasında bir köprü işlevi görmektedir. Sosyal adalet ve insan haklarının en temelde gözetilmesi durumu da bu sebepten kaynaklanmaktadır. Dağıtılan kaynakların bireyler arasında herhangi bir eşitsizliğe sebep olmaması ise sosyal hizmet çalışmalarının özünü oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet disiplinine dair bir diğer tanım Zastrow'a aittir. Bu tanıma göre sosyal hizmet; bireylerde var olan güç ve kapasiteyi arttırmaya çalışan, bireylerin yaşamlarındaki gerekli unsurlara ulaşmalarını kolaylaştırmak amacıyla mikro, mezzo ve makro boyutta çalışmalar gerçekleştiren bir yardım mekanizmasıdır (Zastrow, 2013: 34). Duyan'a göre sosyal hizmet; dinamik bir yapıya sahip olan, bir bilim olmanın yanı sıra sanatsal ve insani bir yönü bulunan, insanların iyilik hallerini, yaşamdaki esenliklerini arttırmaya yönelik çalışmalar yapan bir disiplindir (Duyan, 2003: 1).

Yapılan tanımlamalarda ortak vurgunun, bireylerin iyilik halleri ve güçleri üzerine olduğu görülmektedir. Sosyal hizmetin birey merkezli bir disiplin olması ve sorunlardan

ziyade bireylerin öncelikle kendilerinde var olan güçlerine odaklanması onu diğer disiplinlerden ayıran özelliklerindendir. Sosyal hizmet aynı zamanda multidisipliner bir yapıya sahiptir (Selcik ve Güzel, 2016: 462). Hizmetlerini bireylere ulaştırırken birçok disiplinden faydalanmakta ve onlarla iş birliği içinde hareket etmektedir.

Sosyal hizmet disiplininin hedef kitlesini dezavantajlı bireyler oluşturmaktadır. Bu dezavantajlı bireyler, toplumda yaşayan diğer bireyler ile kıyaslandığında aynı yaşam şartlarına sahip olamayan, hizmetlere diğer bireyler kadar hızlı ve etkin bir şekilde ulaşamayan ve yardıma ihtiyacı bulunan bireylerden oluşmaktadır. Dezavantajlı birey denildiğinde akla ilk olarak çocuklar, kadınlar, engelli ve yaşlı bireyler gelmektedir (Genç ve Barış, 2015: 97). Bu bireylerin toplumdaki işlevlerini, iyilik durumlarını yeniden kazanmalarını sağlamak adına çalışmalarını yürüten sosyal hizmet, toplumsal refah alanına da katkı da bulunmaktadır.

Sosyal hizmet uygulamalarının ülkemizdeki durumuna bakıldığında kurumsallaşma sürecinin çok eskilere dayanmadığı görülmektedir. Profesyonel olarak sosyal hizmet 1960'lı yıllarda oluşum göstermeye başlamıştır. Sosyal hizmetlerin devlet eli ile yürütülmesi aşaması ise 1980'li yıllarda gerçekleşmiştir (Şahin Taşgın ve Özel, 2011: 178). 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte insanların refah seviyelerini arttırmak amacıyla sosyal hizmet uygulamaları anayasal bir hak haline gelmiştir (Selcik ve Güzel, 2016: 467). Zaman içerisinde değişen koşullar ve yaşanan gelişmeler neticesinde sosyal hizmet uygulamaları da gelişim göstermektedir. Sosyal hizmetlerin kamu ve özel sektör eliyle etkin bir biçimde yürütülmesi, sosyal hizmet eğitiminin geliştirilmesi toplum için sosyal hizmetlerin önemini ortaya koymaktadır.

3.2. Sosyal Hizmetin İşlev ve Amacı

Her birey bir toplum içine doğar. Bireyin içine doğduğu toplum ise yaşamını şekillendirir. Bununla birlikte her toplumun sahip olduğu kaynaklar, bireylerin o kaynaklara ulaşabilme durumu ve ulaşılan kaynaklar üzerindeki kullanım hakkı birbirinden farklıdır. Bu nedenle bireylerin kaynaklardan eşit ve adil yararlanmaları her zaman mümkün olmamaktadır. Kaynakların sınırlı ve tükenebilen bir yapıya sahip olması bireyler arasında rekabet ve çatışmaları da beraberinde getirmektedir. Böylelikle toplum düzeninde de birtakım bozulmalar meydana gelmektedir (Altındal, 2022: 4). Tam bu noktada devreye giren sosyal hizmet disiplini kaynakların, bireylere eşit ve adil dağıtılmasının sağlanması, bireylerin refah seviyelerinin artırılması ve toplumsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi adına çalışmalarını yürütmektedir.

Sosyal hizmet disiplininin odak noktası birey olduğundan öncelikli amaçlarından biri bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden sorun ve ihtiyaçlarına çözüm üretmektir. Bireysel sorunları çözmek hem birey hem de toplum adına işlevsel bir durumdur çünkü sağlıklı toplumların temelini sağlıklı bireyler oluşturmaktadır. Yolcuoğlu'na göre sosyal hizmetin amaçlarından bir diğeri de bireylerin çeşitli alanlarda eksik kaldığı noktaları tamamlamak ya da bu eksiklikleri tamamıyla düzeltmek suretiyle bireylerin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirmelerini sağlamaktır (Yolcuoğlu, 2012'den aktaran Altındal, 2022: 4). Duyan'a göre sosyal hizmetin; bireylerin sahip olduğu kapasitelerin arttırılması ile sorunları çözme ve mücadele etme güçlerinin geliştirilmesi, bireylerin ihtiyaç duyduğu kaynak ve hizmetlerin bireyler ile buluşturulması, toplumda işleyen düzenin insan doğasına uygun ve etkin bir biçimde yürütülmesinin sağlanması ve son olarak sosyal politikaya yön verecek ve onu geliştirecek çalışmaların yürütülmesi olmak üzere 4 temel amacı bulunmaktadır (Duyan, 2003: 4-5). Yine Duyan'a göre sosyal hizmetin amacı, mevcut olanak ve kaynaklara erişemez durumda bulunan ve yardım edilmesi gereken bireylere mesleğin doğasında bulunan değer ve düşünceler bütününden sapmadan yardım ulaştırılmasıdır (Duyan, 2010'dan aktaran Altındal, 2022: 4).

Thompson ise sosyal hizmet disiplininin amaçlarını şu şekilde özetlemektedir:

- 1- İhtiyaç sahibi bireylerin başvurularını değerlendirmek.
- 2- Değerlendirilen ihtiyaç veya problemlerin giderilmesi adına çalışmalar başlatmak.
- 3- Mikro, mezzo ve makro düzeyde oluşan problemleri ortadan kaldırmak amacıyla yapılan çalışmalara destekte bulunmak.
- 4- İhtiyaç sahibi bireylerin sorunlarının risk analizini yapmak.
- 5- Sorunlar ile baş etme noktasında koruyucu, önleyici ve iyileştirici çalışmalar tasarlayıp bunları uygulamaya koymak.
- 6- Uygulama noktasında etkin ve hızlı olabilmek adına mahkemelere gerekli raporları iletmek.
- 7- Multidisipliner çalışmak ve diğer disiplinler ile birlikte yürütülen hizmetlere katkı sağlamak.
- 8- Savunucu ve arabulucu roller üstelenerek bireylerin ihtiyaçlarına çözüm üretmek.
- 9- Toplumda yaşanan problemlerin öğrenilip anlaşılması adına birey, aile ve gruplarla ayrı ayrı çalışmalar yürütmek.

10- Yasal mevzuata göre üstüne düşen görevleri yerine getirmek (Thompson, 2016: 37).

3.3. Çocuk Refahı

Ülkemizdeki sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştiği alanlardan biri de çocuk refahı alanıdır. Çocuk refahı uygulamaları, dezavantajlı durumda olan her çocuğun korunması ve içinde bulunduğu dezavantajdan kurtulması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Çocuk refahı noktasında yürütülen evlat edinme hizmeti ile yakından ilgili olan bu kavramın açıklanması bu çalışma için önem arz etmektedir.

“Kavram olarak refah, Türkçe karşılıklarında “varlık”, “bolluk”, “rahatlık” gibi anlamlara sahiptir...” (Metin ve Özaydın 2016’dan aktaran Karakaş ve Çevik, 2016: 891). Aynı zamanda bu kavram iyi olma hali olarak, “fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal gelişim yoluyla bireyin kendisi, başkaları ve çevre ile ilişkili olarak kendine özgü potansiyelini gerçekleştirmesi” anlamına gelmektedir (Beşpınar ve Aybars, 2013: 7). Bireylerin refah seviyelerinin artırılması amacıyla her devlet kendi imkanları dahilinde hizmetler sunmaktadır.

Çocuk refahı ise, çocukların yaşam şartlarının iyileştirilmesi adına yapılan tüm uygulamaları içermektedir. Kahraman’a göre çocuk refahı: “Çocukların mutlu ve sağlıklı hayat yaşamaları için bedensel ve ruhsal gelişimlerini sağlayan, ilgi ve yeteneklerini keşfedip geliştiren imkânların var olmasıdır” (Kahraman, 2007: 31). Çocukların karşılaşılabileceği sorunlar adına alınan önlemler ve yapılan koruyucu çalışmalar ile çeşitli sorunlarla karşılaşan çocuklara sunulan iyileştirici ve güçlendirici hizmetler çocuk refah alanı kapsamına girmektedir.

Çocuk refah alanı kapsamında yapılan tüm çalışmaların öncelikli hedefi, çocuğa doğumundan itibaren yetiştirilme sürecinde sağlıklı ve işlevsel bir ortam temin etmektir (Özkara, 2005: 19). Çocukları oluşabilecek tehlikelere karşı korumak, onlara sağlıklı bir yuva sağlamak, yeteneklerine göre yönlendirmek, çocukların esenliklerini ve güvenliklerini sağlamak, aile ve bu yolla toplum huzurunu sağlamak çocuk refahı çalışmalarının diğer hedefleri arasında yer almaktadır (Yurdakul, 2016: 24).

Sosyal hizmet disiplininin çocuk refah alanında sunduğu uygulamalar, devlet eliyle çocukların haklarının güvence altına alınması ve çocukların ihtiyaçlarının giderilmesini içermektedir. Sosyal hizmet; çocukları korumak, çocukların yaşadıkları olumsuzlukları en az seviyeye indirmek ve ihtiyaçları doğrultusunda eksik kalan yerleri kurum ve kuruluşları ile tamamlamak adına müdahalelerde bulunur (Yolcuoğlu 2010’dan aktaran Koç, 2016: 11). Çocuğun gelişimi için aile kurumunun önemi

bilindiğinden sosyal hizmet uygulamaları için son çare kurum bakımıdır. Uygulamalarda esas olan çocuğun aile yanında kalması için ailenin desteklenmesidir. Yapılan destekleyici hizmetlere rağmen aile yanında bakımı mümkün olmayan çocuklar için kurum bakımı etkin hale gelmektedir.

Çocuk refahı alanında yapılan sosyal hizmet uygulamalarının amaçları, Sosyal Hizmet Özel İhtisas Komisyonu Raporu doğrultusunda özetlenecek olursa:

1. Ailelerin sorumluluklarını yerine getiremedikleri hallerde zor duruma düşebilecek çocuklar ve gençler için aile ve çocuk refahını birlikte ele almak ve buna yönelik gerekli uygulamaları gerçekleştirmek.

2. Ekonomik açıdan yeterli düzeyde olamayan ailelerin çocuklarının ihtiyaçlarının giderilmesi adına kamusal ve özel kurumların kaynaklarını kullanmak.

3. Sosyal ve çevresel şartlardan meydana gelebilecek tehlikelere karşı çocuk ve gençlerin baş etme kapasitelerini artırıcı uygulamalarda bulunmak, yasa ve politikayı gerçekleştirmek üzere ilgili meslek elemanlarını görevlendirmek ve toplum merkezlerinin çoğaltılması yoluyla grup çalışmaları yapmak.

4. Kurum bakımı altında bulunan çocuk ve gençler ile aileleri arasındaki irtibatın sürekliliğinin sağlanması için çalışmak.

5. Suça sürüklenmiş çocuklar için rehabilite edici uygulamalara önem vermek.

6. Aile refahı ve çocuk refahına yönelik olarak anne ve çocuk sağlığı, aile planlaması gibi hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamak.

7. Çocuk refahına yönelik olarak yapılan yasa ve politikaları değerlendirmek, varsa eksiklikleri tespit etmek ve gidermek üzere yeni politikalar üretmek.

8. Geleceğe yönelik politikalar için gerekli çalışmaların yapılmasına yönelik kuruluşlar kurmak.

9. Sosyal hizmet alanında ilgili meslek elemanları için eğitim programları düzenlemek.

10. Aile ve çocuk refahı adına yürütülen sosyal hizmet çalışmalarının denetimi sağlayacak kurumlar oluşturmak.

11. Çocuklara yönelik olarak özel eğitim veren kurumlarda sosyal hizmet ile ilgili meslek elemanının bulunması gerekliliğini kabul etmek.

12. Zihinsel engeli bulunan çocukların bakım ve tedavilerinin yapılacağı kurumlar oluşturmak.

13. Sürekli bir rahatsızlık nedeniyle görevlerini yerine getiremeyen annelerin çocukları için gündüz bakım kuruluşları oluşturmak.

14. Anneleri çalışan çocuklar için kreş ve gündüz bakım kuruluşlarını sağlamak adına politika üretmek (Sosyal Hizmet Özel İhtisas Komisyonu Raporu- Çocuklar İçin Sosyal Hizmetler, 1966: 1-2).

Raporda sıralanan amaçlara bakıldığında çocuk refahının, aile refahı ile yakından ilgili olduğu görülmektedir. Çocukların korunması ve yetiştirilmesi sürecinde öncelikli görevin aileye ait olması aile refah alanı kapsamında yapılacak olan her çalışmanın da çocuğun yararına olacağını ispatlar niteliktedir. Çocuk refah alanı kapsamında yapılan sosyal hizmet çalışmaları öncelikli olarak çocukların aile yanında büyümeleri gerekliliği üzerinde durmaktadır. Ailelerin, çocuğun ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için desteklenmesi gerekliliği de buradan doğmaktadır. Çocuğun mutlu olduğu, bakım ve gözetiminin sağlandığı bir ortamda büyümesi toplum refahına da katkı sağlamaktadır. Fiziksel ve ruhsal yönden dengeli bireylerden oluşan toplumlar gelişebilme olanağı bulmaktadır. Bu nedenle sağlıklı bir aile ortamı toplumsal bir gereklilik haline gelmektedir.

Aile yanında bakım ve gözetimin sağlanamadığı hallerde ise çocuğun türlü tehlikelerle karşı karşıya kalması söz konusu olmaktadır. Bakım ve gözetimden sorumlu bir aile ortamının yoksunluğu ya da yetersizliği çocuğun tehlikelere karşı açık ve savunmasız bir hale gelmesine yol açmaktadır. Çocuğun sahip olması gereken tüm işlevlerin korunması amacıyla da toplumsal düzeyde faaliyetler yürütülmektedir (Koşar, 1992'den aktaran Yurdakul, 2016: 24).

3.4. Korunma İhtiyacı Olan Çocuk Kavramı

Çocuk refahı kapsamında sunulan sosyal hizmet uygulamaları dezavantajlı çocukları kapsamaktadır. Dezavantajlı çocuklar ise çeşitli nedenler ile toplumdaki risk ve tehlikelere karşı savunmasız durumdaki çocuklardır. Ülkemizde yürürlükte olan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda bu çocuklar "korunma ihtiyacı olan çocuk" şeklinde nitelendirilmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında korunma ihtiyacı olan çocuk kavramı ve ülkemizde korunma ihtiyacı olan çocuğa yönelik sunulan hizmetlere yer verilecektir.

Çocuklar doğdukları andan itibaren bakım ve gözetim ihtiyacı içerisindedirler. Bu ihtiyaçları karşılama sorumluluğu ise öncelikli olarak ebeveynlere aittir. Ebeveynlerin çocuğu koruyup kollaması; çocuğun beslenmesi, bakımı, eğitimi ve gözetimi gibi temel ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir (Koç, 2016: 13). Çocuğun yaşama gözlerini açtığı günden itibaren anne-babası tarafından gördüğü sevgi, şefkat ve ilgi kişiliğini etkileyecek olan en önemli faktörlerdendir. Bebeklikten çocukluğa, çocukluktan

yetişkinliğe geçiş evrelerinde çocuk anne-babasından görmüş olduğu ilgi ve bakım doğrultusunda insanlarla doğru ya da yanlış bir iletişim şekli geliştirir. Bu ve benzeri nedenler ile aile, çocuğun sağlıklı bir büyüme süreci geçirmesinde yeri doldurulamayacak bir kurum olma özelliği taşır.

Sağlıklı bir aile ortamında büyümenin avantajları, bireylerin yaşamları boyunca karşılmasına çıkmaktadır. Bu nedenle toplumlar öncelikle çocukların sağlıklı bir aile yanında büyümeleri için çalışmakta ve politikalar üretmektedir. Fakat nerede olursa olsun sağlıklı bir aile yanında büyüme fırsatı olan çocuklar kadar bu fırsattan mahrum olan çocuklar da bulunmaktadır. Özbesler'e göre, doğdukları andan itibaren bir anne-babaya sahip olamayan ya da çeşitli nedenlerle anne-baba kaybı yaşayan, anne-babanın var olması halinde dahi yoksulluk, ihmal ve istismar, biyolojik ve ruhsal rahatsızlıklar, bilinçsizlik gibi nedenlerden dolayı gerekli ihtiyaçları karşılanmayan çocukların korunma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Özbesler 2004'den aktaran Kahraman, 2007: 47). Çocuklarda korunma ihtiyacına yol açan faktörlerden biri de toplumda yaşanan değişim ve dönüşümlerdir. Teknolojik gelişmelerle birlikte sanayileşmenin ilerlemesi toplumsal yaşamı doğrudan etkilemiştir. Sanayileşmenin etkisini yoğun bir şekilde gösterdiği kurumların başında da aile gelmektedir. Aile yapısında meydana gelen değişimler, eşitlik ve adalet konularında yaşanan problemler, yoksulluk, işsizlik gibi nedenler aile yapısında bozulmalara yol açmıştır (Demirbilek 2009'dan aktaran Yazıcı, 2013: 83-84).

Şenocak'a göre bir anne-babaya sahip olmak veya olmamak, suç mağduru olmak, ekonomik yönden yetersiz olmak, herhangi bir engeli bulunmak vb. nitelikler aranmaksızın her çocuğun korunma ihtiyacı bulunmaktadır. Fakat herhangi bir konuda eksiklik yaşayan çocuklara yardım edilmesi gerektiğinden bu çocuklar korunma ihtiyacı olan çocuklar olarak adlandırılmaktadır (Şenocak, 2006: 178). Yörükoğlu'na göre korunma ihtiyacı olan çocuk; biyolojik ebeveynleri ile büyüme şansı elde edemeyen, yaşadığı çevredeki insanların kendisine üzüldüğü fakat herhangi bir eylemde bulunmadıkları çocuktur (Yörükoğlu, 2000: 191). Yolcuoğlu ise korunma ihtiyacı olan çocukları; temel ihtiyaçları, bakım ve gözetimi yeteri kadar karşılanamayan ve bu nedenle yaşamının ileri dönemlerinde her yönden sağlıklı bir birey olma durumunun önünde engeller mevcut olan çocuklar olarak tanımlamaktadır (Koşar 1992'den aktaran Yolcuoğlu, 2009: 89).

Ülkemizde korunma ihtiyacı olan çocuklar yasalar tarafından da tanımlanmış ve alınması gereken önlemler ilgili kanunlarda belirtilmiştir. Bu bağlamda 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3.maddesinin b bendine göre korunma ihtiyacı olan çocuklara ilişkin şunlara yer verilir:

Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,

2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,

3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,

4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu ifade eder (SHK, 1983).

Korunma ihtiyacı olan çocuk 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 3. maddesinin a bendinde şu şekilde tanımlanmaktadır: "Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk" (ÇKK, 2005). Yürürlükte olan kanunlar göz önüne alındığında kanunlarda belirtilen niteliklere sahip, gerekli ilgi ve bakımdan yoksun olan ve yaşanan yoksunluk neticesinde riskli bir gelişim dönemi yaşayan her çocuk korunma ihtiyacı içinde olmaktadır (Akyüz 1974'den aktaran Yaban ve Yükselen, 2007: 51).

Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik yapılan uluslararası çalışmalar incelendiğinde bu konuda atılan ilk adımın 1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından da kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi olduğu görülmektedir. Bu beyannamede çocukların yaşama ve gelişimleri için en uygun ortamın oluşturulması, afet ya da acil durumlarda önceliğin çocuklara verilmesi ve çocuğun her türlü tehlikeden korunması konuları yer almaktadır. Fakat 2. Dünya Savaşı ve etkileri nedeniyle beyanname günümüzde geçerliliğini yitirmiştir (Kurt, 2016: 104). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İnsanlar Hakları Evrensel Bildirgesi ise günümüzde geçerliliğini koruyan uluslararası çalışmalardandır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocukların doğdukları andan büyümelerine kadar geçen süre zarfında korunmaları adına yapılması gerekenleri içermekte olup çocukların sağlıklı bir şekilde büyüebilmeleri için öncelikle ailelerinin yanında kalmalarının uygun olduğunu ancak ailenin yeterli ilgi ve özeni göstermemesi halinde çocuğu koruma görevinin devlet tarafından üstlenilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çocukların şiddet, ihmal-istismar gibi olgularda derhal korunmaları gerektiği, devletin bu noktada imkanları dahilinde olan her hizmeti sağlamakla yükümlü olduğu da sözleşmede belirtilen önemli hususlardandır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ise çocukların yaşadıkları toplumda korunmaları, ihtiyaç duydukları yardım ve desteklerden faydalanmaları bir hak niteliği taşımaktadır ve bu haklardan çocukların faydalanacağı açıklanmaktadır (Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği 2004'ten aktaran Koç, 2016: 14).

Korunma ihtiyacı olan çocuklar için yapılan tüm çalışmalar, toplumların çocuklara olan bakış açısı üzerine şekillenmektedir. Bu nedenle her devletin çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici faaliyetleri farklılık göstermektedir. Ülkemizde ise çocuk

refahına yönelik faaliyetler sosyal hizmetler bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Sosyal hizmetler ile korunma ihtiyacı olan çocukların yaşadıkları olumsuz durumlar iyileştirilmekte ve çocukların korunma ihtiyacının gelişmemesi için çeşitli koruyucu-önleyici tedbirler alınmaktadır.

3.5. Türkiye’de Korunma İhtiyacı Olan Çocuğa Yönelik Sosyal Hizmetler ve Gelişim Süreci

Ülkemizde çocukların korunması her zaman özen gösterilen meselelerden biri olmuştur. Çocuğun güvenliğinin, esenliğinin sağlanması ve muhtaç hale gelmemesi adına her dönemde çocuk hizmetleri yürütülmüştür. Dolayısıyla bu kısımda korunma ihtiyacı olan çocukların refahı için geliştirilen uygulamaların gelişim sürecine değinilecektir.

Korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kurumsallaşma faaliyetlerine ilk olarak İlhanlılar Devleti’nde rastlanılmaktadır. Devletin önemli hükümdarlarından biri olan Gazan Mahmut Han’ın korunma ihtiyacı olan, suç mağduru ya da suça sürüklenen çocuklar için “Gazan Mahmut Han Vakfiyesi” adı altında kurumlar açtığı bilinmektedir (İnanç 2003’den aktaran Elmacı, 2019: 34). Selçuklu Devleti döneminde ise bu görevlerin yürütülmesi için vakıflar görev almaktaydı. Vakıfların elde ettikleri gelirlerin bir kısmı çocuk refahı için kullanılmıştır (Koç, 2016: 16).

Osmanlı Devleti’nde de korunma ihtiyacı olan çocuklar için çeşitli çözüm önerileri geliştirmiştir. Bu hizmetler ilk olarak Selçuklu Devleti’nde olduğu gibi vakıflar aracılığıyla yürütülmüştür. Özellikle Fatih Sultan Mehmet Han zamanında vakıf sistemi hızla gelişmiş, kurum bakımı yanında çocuklar için maddi yardımlar da yapılmıştır (Canan 2014’ten aktaran Kartal, 2016: 21). 19. yüzyıla gelindiğinde ise vakıflar yerini daha sistemli kurumlara bırakmaya başlamıştır. 1863 yılında dönemin valisi Mithat Paşa tarafından kurulan ıslahhaneler Tanzimat Dönemi içerisinde atılan ilk adımı oluşturmaktadır. Din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın korunma ihtiyacı olan her çocuk burada koruma altına alınıp eğitim görme fırsatı elde etmiştir (Dölen 1994’ten aktaran Karatay, 2007: 109). 1872 yılında ise yaşanan değişimlere ayak uydurmak ve anne-babasız çocuklara sahip çıkmak maksadıyla ücretsiz bir şekilde eğitim veren özel bir kurum olarak Darüşşafaka faaliyete geçmiştir. Darüşşafaka, Batı örnek alınarak açılan ilk eğitim kurumu olma özelliğini taşımaktadır. Modern eğitim sistemiyle korunma ihtiyacı olan çocukların eğitim görmesine olanak sağlaması nedeniyle en önemli kurumların başında gelmektedir (Koç, 2003: 183).

İkinci Meşrutiyet Dönemi'ne gelindiğinde II. Abdülhamit öncülüğünde Darülhayr-ı Ali adıyla yeni bir kurum açılmıştır. Bu kurum öncelikli olarak korunma ihtiyacı olan erkek çocukları için hizmet sunan bir yer olmuştur (Koçu 1974 ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden aktaran Ersoy ve Dikici, 2008: 586). Yine bu dönemde yaşanan savaşlar çok sayıda insanın hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Bu süreçte ebeveyn kaybına uğrayan çocuklarda ortaya çıkan korunma ihtiyacı için Daru'l-Eytamlar açılmıştır. Burada çocuklar hem devlet tarafından korunma altına alınmış hem de öğrenim görmüşlerdir (Fer 1970 ve Uluğtekin 2001'den aktaran Elmacı, 2019: 38). Dönemin şartları, ekonomik kayıplar, idarede yaşanan olumsuzluklar nedeniyle kurumlar kapatılmıştır. Daru'l-Eytamların kapatılmasının ardından yeniden ortaya çıkan çocukların korunma sorunu, Himaye-i Etfal Cemiyetinin kuruluşuna kaynaklık etmiştir (Mamur Işıkçı ve Karatepe, 2016: 83). Öncelikli amacı, Kurtuluş Savaşı sürecinde savaşta yer alan ya da hayatını kaybetmiş askerlerin korumasız duruma düşen çocuklarına sahip çıkmak olan Himaye-i Etfal Cemiyeti, aynı zamanda devlet himayesi altında yaşayan tüm çocukların refah ve esenlikleri için 1917 yılında İstanbul'da açılmış ve faaliyetlerini yürütmüştür. 2011 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun faaliyete geçmesi ile hizmetlerini sonlandırmıştır (Genç, 2018: 192).

Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından çocuklar ile ilgili faaliyet yürüten kurumların sayısında artış yaşandığı görülmektedir. Devletin çocuklar ile ilgili konuları kanunlar ile güvence altına almaya başladığı dönemi ise Cumhuriyet Dönemi'dir. Bu dönemde faaliyetlerine devam eden Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu çıkarılıncaya kadar bir dernek göreviyle çocuklar için kurum bakımı hizmeti yürütmüştür (Genç, 2018: 194).

Korunma ihtiyacı olan çocuklar için mevzuat düzeyinde gerçekleştirilen ilk çalışma ise 1949 yılında yürürlüğe giren 5387 sayılı 1. Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun'dur. Kanun'un yürürlüğe girmesi ile birlikte korunma ihtiyacı olan tüm çocuklar devletin bakanlıklarından ve belediyelerinden ergin oluncaya kadar yararlanma fırsatı elde etmiştir (Çavuşoğlu 2005 ve Acar 2005'ten aktaran Gökçearsan Çifci, 2009: 62). 0-12 yaş aralığındaki dezavantajlı çocukların bakım ve gözetiminden dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı sorumlu iken, 13-18 yaş arasındaki çocukların gözetiminden Milli Eğitim Bakanlığı sorumlu tutulmuştur (Sallan Gül ve Ergün 2019'dan aktaran Tanrıverdi, 2022: 14).

1955 yılı ve sonrasına gelindiğinde sosyal hizmet kurumlarının yanında sosyal hizmet eğitimi veren okulların da açıldığı görülmektedir. İlk olarak 1959 yılında Sosyal Hizmetler Enstitüsü açılmıştır. Enstitünün ardından 1961 yılında ise Sosyal Hizmetler

Akademisi eğitim vermek amacıyla kurulmuş ve faaliyetler yürütmüştür. Eğitim kurumları ile birlikte çocuklar için hizmet sunan sosyal hizmet kuruluşlarının değişim ve gelişim gösterdiği de bilinmektedir. 1963 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü hizmet sunmaya başlamıştır. 20 yıl hizmetlerini sunmaya devam eden kurum, 1983 yılında açılan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünün de altyapısını oluşturmaktadır (Şahin Taşgın ve Özel, 2011: 179-180). 2011 yılında uygulamaların aktif ve etkin yürütülmesi amacıyla sosyal hizmetlerin tümü günümüzdeki adıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bırakılmıştır. Böylece Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu işlevselliğini yitirmiştir (Kurt, 2016: 116).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının kurulmasıyla birlikte kurum bakımı sistemindeki eski düzen terk edilmiş, değişim ve yenileşme yolu tercih edilmiştir. Çocukların kendilerini bir aile ortamında hissedebilmeleri amacıyla kurumlar, ev ortamına benzetilmeye çalışılmıştır. Çocuklara, kurumda kaldıkları algısının sürekli hissettirilmemesi adına yurt odasına benzeyen eski oda sistemi değiştirilmiştir. Kurum yapısında meydana gelen değişiklikler etkisini kurum isimlerinde de göstermiştir. Kurum isimlerinin olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla yurt, yuva gibi isimleri kaldırılmıştır. Aynı zamanda kurum bakımı altında olan çocukların ihtiyaç ya da dezavantajlı durumlarına göre yeni kurumlar oluşturulmuştur (Söğütlü ve Keçe 2004'den aktaran Gökdoğan Şahin, 2019: 16). Bakanlığın kurulması ile yaşanan değişiklikler, günümüzdeki uygulamaların şekillenmesinde etkili olmuştur. Şuanda korunma ihtiyacı olan çocuklar ile ilgili tüm hizmetler Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde yer alan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. Müdürlükçe oluşturulan hizmetler, çocukların ihtiyaçları esasına göre uygulanmaktadır (İzci vd., 2018, 229).

Ülkemizde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından korunma ihtiyacı olan çocuklara sunulan hizmetler; öz aile yanında bakım, kurum bakımı, koruyucu aile ve evlat edinme hizmeti olarak sınıflandırılmaktadır (Yazıcı, 2012: 503). Hizmet modellerinin ülkemizdeki işleyişinin anlaşılabilmesi nedeniyle sonraki bölümlerde bu hizmet modellerinin ne olduğu, amaçları ve ülkemizde uygulanan hizmet modellerine dair istatistikî verilere değinilecektir.

3.5.1. Öz Aile Yanında Bakım

Bir çocuğun yaşamı için olmazsa olmaz unsurların başında gelen aile, çocuk için yeri doldurulamayacak bir kurum özelliği göstermektedir (Ünal. 2015: 881). Daha önce bahsedildiği üzere ailenin çocuk üzerindeki etkileri yaşan boyu silinmeyen izler

bırakmaktadır. Bu nedenle çocukların öncelikli olarak öz ailelerinin yanında büyümeleri gerektiği tartışılmaz bir gerçektir. Nitekim Türk Medeni Kanunu'nun 327. maddesinde yer alan ifadede, çocuğun gereksinimlerinin öncelikle anne ve babası tarafından giderilmesi gerektiği belirtilmektedir: “Çocuğun bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderler ana ve baba tarafından karşılanır” (TMK, 2001). Yine 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. maddesinde yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirler ile çocuğun ailesinin yanında kalmasının ilk tercih olduğu görülmektedir (ÇKK, 2005).

Kurum bakımı her ne kadar iyi koşullara sahip olsa dahi öz aile yanında bakım her zaman ilk tercih olmaktadır (Gökçearslan Çifci, 2009: 54). Öz aile yanında büyüme çocuğun gelişimi için büyük önem arz ettiğinden ülkemizdeki çocuğa yönelik sosyal hizmet uygulamalarının odak noktasını aile ve çocuğun birlikte olma hususu oluşturmaktadır. Keten'e göre, sosyal hizmet uygulamalarında yaygınlaşan ve gelişen kurum bakımı, kuşkusuz çocukların korunması için gerekli unsurlardan biridir fakat aile en iyi seçenektir. Dolayısıyla günümüzdeki uygulamalar da çocuk için bir aile ortamının sağlanması üzerine olmalıdır (Keten, 2017: 27).

Öz aile yanında bakım, olması gereken en temel bakım şekli olsa da her zaman her aile için geçerli olamamaktadır. Çocuğun korunma ihtiyacı ve çocuğun gereksinimlerinin karşılanamaması istismar, şiddet gibi durumların dışında yoksulluk gibi bir olgudan kaynaklandığında maddi destek ile bu durumun önüne geçilebilir (Gökdoğan Şahin, 2019: 8). Bu amaçla yapılan ilk uygulamaya İngiltere'de rastlanılmaktadır. 1601 yılında çıkarılan Elizabeth Yoksulluk Kanunu'nda korunma ihtiyacı olan çocukların, ailelerinin yanında kalabilmeleri amacıyla ebeveynlerine nakdi yardımlar yapıldığı görülmektedir (Akyüz 2000'den aktaran Yalçın, 2011: 39). Yardımlar ile ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişki bozulmadan devam etme olanağı bulunmaktadır.

Ülkemizde yoksulluk nedeniyle korunma ihtiyacı ortaya çıkan çocukların ailelerinden ayrılmalarının ve kurum bakımına alınmalarının önüne geçilmesi adına Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Bunlardan ilki Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik ile gerçekleştirilmektedir. Yönetmeliğe göre sosyal ve ekonomik destek hizmetleri, maddi olanaksızlıklar nedeniyle temel gereksinimleri karşılanamayan çocuk ve gençlerin, ekonomik ve sosyal yardımlar ile ailelerinin yanında kalmalarına olanak sağlayan bir hizmet modelidir. Verilen hizmet ile aynı zamanda kurum bakımı altında olan çocuklar ailelerin yanına dönme fırsatı bulabilmektedir (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 2015).

Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri, ekonomik ve sosyal destek ile aile yanında kalması uygun olan çocukları tespit edebilmek için sosyal incelemeler yapmaktadır. Yapılan sosyal incelemeler sonucunda aile, çocuk ve gençlere geçici ve süreli olmak üzere sosyal yardımlar sunulmaktadır (Friedlander 1966'dan aktaran Yazıcı, 2012: 504).Yönetmeliğe göre geçici ekonomik destek; herhangi bir çocuğun ya da gencin ailesinin ekonomik olarak ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilmesi durumunda çocuğa veya gence yılda bir, gerektiğinde en fazla iki kere yapılan ekonomik yardımdır. Süreli ekonomik destek durumları tespit edilen çocuk ve gençlere, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının belirlediği oran ve tutarda her ay yapılan ödeme yardımlarını içermektedir. Sosyal hizmet desteği ise, aile ve gençlerde ortaya çıkabilecek psikolojik ve sosyal sorunlar için önlem alan ve sorun gideren, bireylerin daha iyi koşullarda yaşamlarını devam ettirebilmeleri için yapılan meslek çalışmalarını ifade etmektedir. (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 2015).

Öz aile yanında bakım için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sunmuş olduğu diğer hizmetlerden bir diğeri kreş ve gündüz bakımevi hizmetidir. “Kreşler; 0-24 aylık çocuklara hizmet veren kuruluşlardır. Gündüz bakımevleri; 25-66 aylık çocuklara hizmet veren kuruluşlardır” (ASHB, 2022).Bu kuruluşlar özellikle tek ebeveynli aileler için önem arz etmektedir. Boşanma, eş kaybı ya da çalışma nedeniyle çocuğuna bakabilecek birini bulamayan bireyler çocuklarına bakabilmek için ayrıca bir çaba göstermek durumundadır. Bu noktada kreş ve gündüz bakımevleri, çocukların herhangi bir dezavantajlı duruma düşmemesi ve ailelerinin yanında bakımlarının sağlanması adına önleyici bir destek hizmeti sunmaktadır (Baysal, 2017: 28-29).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün paylaştığı olduğu verilerde, ülkemizde aile yanında destek verilerek koruma altına alınmayan çocukların sayısının her geçen yıl arttığı görülmektedir. Böylece çocukların aileden koparılmadan yaşamına devam etmesi sağlanmaktadır.

Tablo 1. Koruma altına alınmadan aile yanında destek verilen çocuk sayısı (2017-2022) (ÇHGM, 2022).

Yıl	Sayı
2017	104.729
2018	119.537
2019	125.258
2020	126.508
2021	137.863
2022	154.853

3.5.2. Kurum Bakımı

Korunma ihtiyacı olan çocukların güvenlik ve esenliklerinin aileleri tarafından sağlanamadığı durumlarda devreye giren kurum bakımı, oldukça eski bir tarihe dayanan ve en son tercih edilen modellerden biridir. Kurum bakımı genel olarak öz ailesi yanındabakımı sağlanamayan çocukların geçici veya sürekli olarak bir arada yaşadığı ve kurumda görevli personeller tarafından ihtiyaçlarının giderildiği bakım modeli olarak özetlenebilmektedir (Taştekil 1992, Erguncu 1997 ve Demirbilek 1998'den aktaran Köseoğlu, 2012: 96). Kurum bakımında çocuklar, kendileri ile benzer sorunlar yaşayan diğer çocuklar ile ailelerinden ayrı olarak büyümekte ve tam zamanlı olarak yaşamlarını kurum içerisinde sürdürmektedirler (Yolcuoğlu, 2009: 50).

Kurum bakımı modellerinin oluşturulması ve uygulanması hususunu, toplumların kültürel özellikleri ve gelişmişlik seviyeleri etkilemektedir. Kurum bakımı ilk olarak açık ve kapalı tip olmak üzere iki model şeklinde oluşturulmuştur. Açık tip kurumlar, çocukların sadece temel ihtiyaçlarının kurum içerisinde giderildiği diğer tüm ihtiyaçların kurum dışına çıkılarak halledildiği model türüdür. Kapalı tip kurumlar ise çocuğun tüm gereksinimlerinin tek bir kurum içerisinde giderildiği bakım modelidir. Çocuğun sosyalleşme ihtiyacını gideremediği ve toplumsallaşamadığı kapalı tip kurumlar, dezavantajları nedeniyle zaman içerisinde değiştirilen bir model olmuştur (Şahin 1975'ten aktaran Şenocak, 2006: 181).

Ülkemizde de kurum bakım hizmetleri oluşturulduğu günden itibaren çeşitli değişikliklere uğramıştır. Çok fazla çocuğun bir arada yaşadığı, yuva ve yurt isimli eski tip kurumlar 2017 yılı itibariyle yerlerini az sayıda çocuğa hizmet veren kurumlara bırakmıştır (Gökdoğan Şahin, 2019: 11-12). Günümüzde korunma ihtiyacı olan çocuklara devlet bünyesinde hizmet veren kurumlar “Çocuk Evleri”, “Çocuk Evleri Sitesi” ve “Çocuk Destek Merkezleri”dir.

“Çocuk evi hizmeti, korunma altında bulunan çocukların daha küçük birimlerde bakımının sağlanması amacıyla her ilin sosyal, kültürel ve fiziksel yapısı, çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın apartman dairesi veya müstakil dairelerde verilen yatılı sosyal hizmet modelidir” (ÇHGM, 2022). Kurumda en az 5 en fazla ise 8 çocuk bir arada yaşamaktadır. Çocuğun sosyal yaşamının kısıtlanmadan devam edebilmesi için düzenlenen çocuk evlerinde çocuklar, yaşamlarını toplumla iç içe geçirmektedir (ASHB, 2022). Ülkemizde çocuk evi ilk olarak 2000 yılında Ankara’da açılmıştır. İlerleyen yıllarda ise yaygınlaştırılmaya başlanmıştır (Yıldırım, 2017: 104).

Çocuk evleri sitesi, birden fazla çocuk evinin aynı alanda bulunduğu kuruluşlardır. Çocuk evlerinden farkı; çocukların sosyalleşebileceği, komşuluk ilişkilerini öğrenebileceği bir kurum olmasıdır. Burada 0-6, 7-12 ve 13-18 yaş şeklinde gruplara ayrılan çocuklar, yaş ve cinsiyetlerine göre ayrı evlerde yaşamlarını sürdürmektedir (Gökdoğan Şahin, 2019: 18).

Çocuk destek merkezleri ise suçla karşı karşıya kalmış veya kalma tehlikesi bulunan çocuklara yönelik hizmet sunmaktadır. Karşılaştığı tehlikeler nedeniyle psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyan 11-18 yaş aralığındaki çocukların sağaltımları bu kuruluşlarda yapılmaktadır. Destek merkezlerinde temel amaç; tedaviye ihtiyaç duyan çocukların tedavilerinin yapılması, her yönden iyilik hallerinin artırılması ve ailelerinin yanına dönmelerinin sağlanmasıdır. Ailesinin yanına dönmesi mümkün ya da uygun olmayan çocuklar ise diğer hizmet modellerinden faydalandırılmaktadır (ÇHGM, 2022).

Ülkemizde kuruluş bakımı altında olan çocuk sayısına bakıldığında yıllar içerisinde dalgalanmaların yaşandığı görülmektedir. Kuruluş bakımı çocuklar için her ne kadar az tercih edilen bir hizmet modeli olsa da mücbir sebepler ile aile bakımından mahrum olan çocukların bakımı sağlanmak zorundadır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün paylaşmış olduğu verilerde yıllara göre sayılar şu şekildedir:

Tablo 2. Kuruluş bakımı altında bulunan çocuk sayısı (2017-2022) (ÇHGM, 2022)

Yıl	Sayı
2017	14.189
2018	14.214
2019	13.867
2020	13.524
2021	13.302
2022	14.141

Kurum bakımı çocukların korunduğu, bakım ve gözetimlerinin sağlandığı aynı zamanda ihtiyaçlarının giderildiği bir hizmet türüdür. Kurumda kalan çocuklar fiziksel ve ruhsal olarak kendilerini yıpratıcı durumlardan uzaklaşmaktadır. Bu nedenle kurum bakımında çocukların fiziksel veya psikolojik sağlıklarının korunması ve sağlıklı bir yetişkin olarak toplumda var olmaları amaçlanmaktadır (Demirbilek 1998'den aktaran Yazıcı, 2012: 506).

Korunma ihtiyacı olan çocuklar için gerekli temel unsurlardan biri olan kurum bakımının avantajları kadar dezavantajları da bulunmaktadır. Çocuğun yaşamı boyunca anne-baba sevgisinden ve bir aile ortamından mahrum kalışı birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Kurumda çocuğun gereksinimleri giderilmesine karşın eksik

kalan ilgi, şefkat ve sevgi gibi duygular çocuğun psikolojik ve duygusal yönden olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır ve bu durum bireyin gelecek yaşamını etkilemektedir (Kahraman, 2007: 51). Çocuklar kurum sürecine her ne kadar çabuk ayak uydurmuş ve mutluymuş gibi gözükse de uzun yıllar boyunca kurumda kalan çocuklarda kimlik, bağlanma, aidiyet gibi sorunların gözlemlendiği bilinmektedir (İnceer 2004'den aktaran Keten, 2017: 42). Kurum bakımında olan çocuklar ile ilgili yapılan araştırmalar, çocukların bu durumdan ne kadar fazla etkilendikleri ispatlar niteliktedir. Webb tarafından yapılan araştırmada kurumda kalan çocukların benlik saygılarının düşük olduğu, sosyal ilişkiler kurmada ve öğrenmede birtakım zorluklar yaşadığı ve duygularını kontrol etme noktasında yetersiz kaldığı belirtilmiştir (Webb, 2017: 294-295). Yine Erbay ve Çalış tarafından yapılan araştırmada kurumda kalan çocukların olumsuz etkilendikleri durumlar; sevgi ve ilgi eksikliği, zorbalık ve şiddete maruz kalma, gelecek yaşam kaygısı, damgalanma, kurum bakımı sonrası sosyal destek eksikliği olarak açıklanmaktadır (Erbay ve Çalış, 2022: 19-23).

Kurumda kalan çocukların maruz kalabileceği diğer bir sorun “Kurum Hastalığı” diğer adıyla “Hospitalizm”dir. Hospitalizm, çocuğun başta annesi olmak üzere ebeveyn bakımı ve ilgisinden mahrum kalması durumunda fiziksel ve duygusal yönden gelişim bozukluğu yaşamasını ifade etmektedir. Kurum hastalığına neden olan tek durum elbette kurum bakımı değildir. Çocuğun korunma ihtiyacını ortaya çıkaran durumlar da bu hastalığa sebebiyet vermektedir fakat çocuğun kaldığı kurum şartları da bu hastalık için risk teşkil etmektedir (Öztürk 2011'den aktaran Attepe, 2010: 25).

Çocuklar için kurum bakımının sakıncaları ile ilgili yapılan yeni çalışmalara göre 3 yaşın altındaki çocuklar, en hassas ve savunmasız çocuk grubunda yer almaktadır. Kurum bakımında ve aile yanında büyüyen çocuklar hakkında yapılan bir araştırmada kurum bakımında kalan çocukların, aile yanında kalan çocuklara göre fiziksel ve zihinsel olarak gerilik gözlemlenmiştir (Csaky, 2009: 6).

Kurum bakımı ile ilgili dezavantajlar göstermektedir ki çocuk için en uygun yer her zaman ailesinin yanıdır. Bu nedenle tüm sosyal hizmet uygulamalarının ilk hedefi çocuğu kendi ailesinin yanında tutmaktır. Son çare olarak hizmet veren kurum bakımı, öz ailesi yanında yaşaması mümkün olmayan çocuklar için gerekli olduğundan bu kurumların çocukların fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçları doğrultusunda gelişmesi ve değişmesi zorunluluk arz etmektedir.

3.5.3. Koruyucu Aile Hizmeti

Koruyucu aile kavramı, gönüllü olarak ya da belirli bir ücret karşılığında korunma ihtiyacı olan bir çocuğun belirli bir süre zarfı içerisinde bakımı ve gereksinimleri ile ilgilenme sorumluluğunu üstlenen, devletçe belirlenmiş şartları taşıyan kişi ve aileyi ifade etmektedir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, 2012). Koruyucu aile hizmeti ise, 1961 yılında uygulanmaya başlanan korunma ihtiyacı olan çocukların öncelikle kurum bakımı altına alınmasının önüne geçmek ve bir aile ortamında büyümelerini sağlamak amacıyla geliştirilen bir bakım modelidir. Bu model ile çocuklar, öz aileleri ile yaşama şansı bulamamış olsalar dahi bir aile sıcaklığı, sevgi, aidiyet, güvenlik gibi duygusal ihtiyaçlarını karşılama imkanı elde etmektedir (Yolcuoğlu, 2009: 51). Nitekim ülkemizdeki yasalar da çocukların öncelikle aile odaklı hizmetlerden faydalandırılmaları gerektiğinin altını çizmekte ve buna yönelik olarak aile odaklı hizmetlerin geliştirilmesine ağırlık vermektedir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 23.maddesinde bu konu şu şekilde açıklanmaktadır: "Mahkemece korunma kararı alınan korunmaya ihtiyacı olan çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi bu Kanuna göre kurulmuş kuruluşlarda olduğu kadar Kurumun denetim ve gözetiminde bir "Koruyucu Aile" tarafından da yerine getirilebilir [...] (SHK, 1983).

Koruyucu aile hizmetinde, korunma ihtiyacı olan çocukların öz ailelerinin bulunması durumunda çocuk ile öz ailesi arasındaki bağlar devam etmektedir. Bu nedenle koruyucu aileler, sorumluluğunu üstlendikleri çocukların öz aileleri ile bağlarının devam edeceğinin bilincinde olmak durumundadır (Sayın, 2019: 58). Belirlenen süre içerisinde öz ailenin koşullarının iyileşmesi söz konusu olduğunda, çocuğun öz ailesinin yanında yaşaması mümkün olmaktadır.

Akgül'e göre koruyucu ailelerin temelde üç ana işlevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki bakım işlevidir. Bakım işlevi çocuğun beslenme, barınma, eğitim gibi sağlık gereksinimlerinin karşılanmasını ifade etmektedir. Çocuğun hem fiziksel hem de psikolojik sağlığından sorumlu olan koruyucu aileler bu gereksinimleri karşılamak durumundadır. İkinci işlev koruma işlevidir. Koruma işlevi çocuğun güvenlik ve esenliğinin sağlanarak zarar görmesini engellemek anlamına gelmektedir. Çocuğu olası tehlikelerden korumak, içinde bulunduğu dezavantajlı durumdan daha fazla etkilenmemesini sağlamak koruyucu ailelerin işlevleri arasındadır. Son olarak tedavi işlevi sağlıklı bir gelişim için çocuğun başına gelebilecek risklerde gerekli önlemlerin alınmasını kapsamaktadır (Akgül, 2019: 101).

Ülkemizde koruyucu aile hizmeti, Koruyucu Aile Yönetmeliği'nde belirtildiği üzere dört farklı şekilde sunulmaktadır. Bunlar akraba ve yakın çevre koruyucu aile

modeli, geçici koruyucu aile modeli, süreli koruyucu aile modeli ve uzmanlaşmış koruyucu aile modelidir. Akraba ve yakın çevre koruyucu aile modeli, gerekli eğitimleri almış olma koşuluyla çocuğun anne-babası dışında kan bağı ile bağlı olduğu akraba çevresi veya tanıdığı kişiler tarafından bakımının üstlenilmesidir. Geçici koruyucu aile modeli, derhal koruma altına alınması gereken çocuk hakkında herhangi bir hizmetin yapılandırılmaması durumunda koruyucu aile ile ilgili eğitim almış uzman kişiler ya da aileler tarafından çocuğun bakımının üstlenilmesidir. Bakım süresi birkaç gün ve bir ay aralığında değişebilmektedir. Süreli koruyucu aile modeli, öz ailesi yanına döndürülmesi vakit alacak çocuklar ile sürekli bir aile bakımından yararlanamayan çocukların gerekli eğitimleri almış kişi ya da aile tarafından bakımının sağlanmasıdır. Uzmanlaşmış koruyucu aile modeli ise özel güçlükler yaşayan çocuklar için geliştirilmiş bir modeldir. Bu modelde çocuğun bakımını üstlenecek kişi veya aile ya üniversite eğitimi almış olmalı ya da anne-babadan biri ilköğretim mezunu olmalıdır. Bu kişi veya aileler için yine koruyucu aile ile ilgili eğitim alma şartı bulunmaktadır (Koruyucu Aile Yönetmeliği, 2012).

Ülkemizde koruyucu aile olmak için aranan şartlar; kişinin veya ailenin Türk vatandaşı olması ve ikametgâhının sürekli olarak Türkiye’de bulunması yine kişi veya ailenin en az 25 en fazla 65 yaşında olması, eğitim seviyesinin en az ilkokul düzeyinde olması ve bakımı üstlenecek kişilerin düzenli olarak bir gelir sahibi olmasıdır (Koruyucu Aile Yönetmeliği, 2012). Başvuru şartlarını taşıyan kişiler bulundukları ilde Aile ve Sosyal Hizmet İl Müdürlüklerine giderek başvuruda bulunabilmektedir. Bu sayede kişiler bir çocuğun bakımını üstlenerek ona yeni bir yaşam sunmuş olmaktadır.

Ülkemizde koruyucu aile hizmeti ile ilgili istatistiklere bakıldığında, bu hizmetten yararlandırılan çocuk sayısının her geçen yıl arttığı görülmektedir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün paylaşmış olduğu veriler şu şekildedir:

Tablo 3. Koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocuk sayısı (2017-2022) (ÇHGM, 2022)

Yıl	Sayı
2017	5.642
2018	6.468
2019	7.259
2020	7.864
2021	8.459
2022	9.011

Koruyucu aile hizmetinin çocuk, öz aile ve koruyucu aile açısından çeşitli avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Hizmetin çocuk için avantajlarına bakıldığında, ailesinden ayrılmak zorunda kalan çocuğun bir aile ortamında yaşaması psikososyal açıdan gelişimine katkı sağlamaktadır, koruyucu aile hizmetinde koruyucu aile olan bireylerde değişime sık bir şekilde rastlanmaz ve çocuk kendisinin bakımı ile ilgilen kişi ile bağıni güven ekseninde geliştirebilir (Üstüner, Erol ve Şimşek, 2005: 131). Bir ebeveyn gözetiminde olan çocuk, bir yandan aile ile yaşamın sorumluluklarını öğrenmeye devam ederken diğer yandan duygusal becerilerini geliştirme imkanı bulmaktadır. Yapılan araştırmalarda da koruyucu aile yanında kalan çocuklar ile öz ailesinin yanında kalan çocuklar arasında psikolojik olarak keskin farklar bulunmadığı tespit edilmiştir (Yıldırım ve Hız, 2018: 110). Koruyucu aile hizmeti, kısa süreli bir bakım modeli olmadığından çocuk ile koruyucu aile arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulabilmesine olanak tanımaktadır. Böylece çocuk ve ebeveynlerin birbirlerine alışma süreci kolaylaşmaktadır. Güven ve sevgi temeli üzerine kurulan bir aile ortamı ise çocuğun kişilik gelişimini olumlu etkilemektedir (Üstüner, Erol ve Şimşek, 2005: 131).

Koruyucu aile hizmetinin öz ailelere sağlamış olduğu avantajlara bakıldığında ailede yaşanan olumsuzluklar nedeniyle çocuğun aileden ayrılması durumunda, çocuk ve öz ailesi arasında iletişim ve bağlar kopmamaktadır. Böylece ailede oluşabilecek olası duygusal hasarların da önüne geçilmektedir. Ayrıca çocuğun hizmetten faydalandırılma sürecinde aileler yalnız bırakılmamaktadır. Çocuğun öz ailesinin yanından ayrılmasına sebep olan olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına destek olunmakta ve sorunun çözülmesi durumunda çocuk öz ailesinin yanına geri döndürülmektedir (Taştekin 1990'dan aktaran Şenocak, 2006: 200).

Son olarak koruyucu aile hizmetinin, koruyucu ailelere sağlamış olduğu avantajlar şu şekilde açıklanmaktadır: Koruyucu aile hizmeti ile aileler, bir evlat sahibi olma duygusunu yaşama şansı elde etmektedir. Böylece çocuk sahibi olamayan ailelerin eksiklik hissetmesi durumunda bu eksikliği giderebilecekleri en iyi yollardan biri koruyucu aile hizmeti olmaktadır. Çocuk sahibi olmasına karşın koruyucu aile olan aileler için de duygusal bir doyum kaynağı niteliği taşımaktadır (Tezel vd., 2018: 28-29).

Koruyucu aile hizmeti, yukarıda belirtilen avantajların yanı sıra birtakım dezavantajları da bünyesinde barındırmaktadır. Koruyucu aile hizmetinin başlangıç aşamasında, çocuğun maruz kaldığı olumsuzluklar nedeniyle yaşadığı travmalar koruyucu aile ile kuracağı ilişkiyi de yakından ilgilendirmektedir. Çocuğun ruh haline uyum sağlamakta güçlük çekilmesi ve güvenli bir ilişkinin kurulamaması halinde

koruyucu aile değişikliğine gidilebilmektedir. Bu durum ise hâlihazırda travmalara sahip olan çocuğun tekrar örselenmesine yol açabilmektedir (Karataş, 2007: 17; Yazıcı, 2014: 264). Hizmet ile ilgili bir diğer dezavantaj kimi koruyucu ailelerin bağ kurdukları çocukları öz ailelerine geri vermek istememelerinden kaynaklanmaktadır. Korunma ihtiyacı olan çocuğu öz çocuğu gibi gören aileler, çocuğun öz ailesi ile görüşmesine karşı çıkmakta ve öz aileye dönüşü reddetmektedir. Keza kimi öz aileler de çocuklarının aynı şekilde koruyucu aile ile bağ kurmasını istememektedir. Bu nedenle iki aile arasında çatışmalar ortaya çıkabilmektedir (Örs 1966'dan aktaran Kurtuluş Akbulut, 2011: 111). Koruyucu aile hizmetinden faydalanmak isteyen aileler de öz aileye dönüş nedeniyle hizmete karşı çekimser kalmaktadır. Tezel, Demirel ve Kaya tarafından koruyucu aileler hakkında yapılan bir araştırmada koruyucu ailelerin süreç içerisinde çocuğun öz ailesine dönmesi ile ilgili kaygı ve korku yaşadığı saptanmıştır (Tezel vd., 2018: 32).

Koruyucu aile hizmeti kişisel menfaatler doğrultusunda kullanıldığında birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Maddi beklenti nedeniyle koruyucu aile hizmetine başvurma, çocuğu ev işlerinde kullanma, çocuğun gereksinimlerini karşılamama, çocuğa yeterli sevgi ve ilgiyi göstermeme, biyolojik çocuğun bulunması halinde çocuğa karşı ötekileştirici davranışlarda bulunma hizmetin tamamen kötüye kullanılması anlamına gelmektedir. Tüm bu olumsuzlukların önüne geçilmesi adına denetimlerin aksatılmadan ve iyi bir şekilde yapılmasının önemi de açığa çıkmaktadır (Kurtuluş Akbulut, 2011: 110). Hizmet ile ilgili diğer bir sakınca ise, koruyucu ailenin biyolojik çocuğu ile hizmetten yararlandırılan çocuk arasında yaşanabilecek çatışmalardır. Koruyucu aile hizmeti biyolojik çocuğun bulunması halinde sadece ebeveyn ve çocuk arasında kurulan bir ilişki olmamaktadır (Ellis 1972'den aktaran Daşbaş, 2015: 68). Ailenin biyolojik çocuğunun da süreç hakkında bilgilendirilmesi ve sürece karşı hazırlanması gerekmektedir. Biyolojik çocuğun duygu ve düşüncelerinin dikkate alınmaması halinde çatışmaların yaşanması kaçınılmaz hale gelmektedir. Ebeveynler de bu durumun önüne geçebilmek için çocuklar arasındaki dengeyi iyi bir şekilde sağlamak ve her iki tarafı da mağdur etmemek ile yükümlüdür.

3.5.4. Evlat Edinme Hizmeti

Korunma ihtiyacı olan çocuklar için uygulanan son bakım modeli evlat edinme hizmetidir. Evlat edinme hizmeti, öz ailesi olmayan ya da öz ailesinin yanında bakımı mümkün olmayan çocuklara, sürekli olarak bir aile ortamında büyüme imkânı sunan yasal bir uygulamadır (Yolcuoğlu, 2009: 51). Evlat edinme işlemi ile evlat edinilen ve

evlat edinen kişiler arasında hukuki bir bağ oluşmakta ve aile olma durumu yasalar ile güvence altına alınmaktadır (Erdugan, 2019: 35).

Ortaya çıktığı günden itibaren önemini yitirmeden günümüze kadar ulaşmayı başaran evlat edinme hizmetinin, günümüzde hala önemini ve güncelliğini koruması kuşkusuz çok boyutlu bir uygulama olmasından kaynaklanmaktadır. Hizmetin hukuki boyutunun yanı sıra sosyal ve psikolojik boyutları da bulunmaktadır. Çocuğun fiziksel ihtiyaçları ile birlikte duygusal ihtiyaçlarının da gideriliyor olması, aile ortamının sağladığı olumlu duygular, çocuğun aile ortamında hayatı öğrenmesi ve sosyalleşmesi psikolojik ve sosyal boyutu oluşturan faktörler arasındadır (Sayın, 2019: 54; Şenocak, 2006: 206).

Evlat edinme hizmeti, bir yandan korunma ihtiyacı olan çocuklara bir aile ortamı sunarken diğer yandan çocuk sahibi olmak ve çocuk sahibi olsa da bir çocuğu koruyup kollamak isteyen ailelerin bu arzularını gerçekleştirmelerine imkân sağlamaktadır. Koşar'a göre çocuk sahibi olmak çoğu aile için önem arz eden bir mesele olduğundan çocuk sahibi olunamaması halinde yasa dışı yollar ile evlat edinme hizmetinin gerçekleştirildiği durumlar ortaya çıkabilmektedir. Ailelerin çocuk sahibi olma isteğini kötüye kullanan kişiler tarafından bu hizmetin ticaretinin yapılmasının önüne geçmek ve sürecin yasal bir şekilde işlenmesini sağlamak amacıyla her devlet kendi imkanları dahilinde evlat edinme hizmetini yürütmektedir (Koşar 1992'den aktaran Küsmez, 2020: 213). Sağlıklı büyüyen çocukların hem kendilerine ve ailelerine hem de yaşadıkları topluma katkı sağlamaları evlat edinme hizmetinin tercih edilmesinin ana sebeplerden birini oluşturmaktadır.

4. TÜRKİYE’DE EVLAT EDİNME HİZMETİ

4.1. Evlat Edinme Hizmetinin Tarihsel Gelişimi

Çalışmanın bu bölümünde ülkemizde uygulanan evlat edinme hizmeti, tüm ayrıntıları ile ele alınacaktır. Hizmetin hukuki tanımına tarihsel gelişimine, amacına, türlerine, şartlarına ve sürecine, sonuçlarına, fayda ve sakıncalarına değinilecektir.

Oldukça eski tarihlere dayanan evlat edinme olgusu, oluştuğu dönemin şartları neticesinde geliştirilen bir hizmet modeli olmuştur. Gelişimindeki temel sebeplerin sosyal, kültürel, dini ve ekonomik olduğu bilinmekle birlikte ilk olarak ne zaman ve ne şekilde oluştuğuna dair kesin bilgiler bulunmamaktadır (Gökçe, 2018: 5; Işık 2005’den aktaran Arslan, 2020: 6).

Evlat edinme hizmetinin tarihi gelişimine bakıldığında her zaman için kabul gören bir uygulama olmadığı gerçeği ile karşılaşılmaktadır. Kimi devletler için çeşitli sakıncaları nedeniyle reddedilen bir hizmet olan evlat edinme, kimi devletler için de önemli bir uygulama niteliği taşımaktadır. Tarihte evlat edinme hizmetini toplumlarında meşru kılan ve yürüten ilk devletler Roma, Çin, Mısır, Hint, Asur, Babil, Sümer ve Yunan devletleridir. Evlat edinme hizmetinin yer aldığı kanunlar ise Hammurabi, Gortin ve Salık Kanunları’dır (Maksudi 1957’den aktaran Köse, 2001: 269).

Evlat edinmenin Türkler tarafından uygulanması ile alakalı süreç ise oldukça eski dönemlere uzanmaktadır. Türkler tarafından oldukça yaygın olarak kullanılan evlat edinme; dönem ve şartlara özgü töreler, gelenekler ve kurallara göre kavimler ve boylar arası farklılık gösterse de uzun süreler boyunca devam ettirilip zamanla profesyonel bir hizmete dönüşmüştür. Örfi kurallar neticesinde geliştirilen evlat edinme hizmetinin en yaygın olarak kullanıldığı kavim ve boyların başında Yakutlar gelmektedir. Yakutları ise Uygur, Kırgız ve Soyot Türkleri izlemektedir (İnan 1948’den aktaran Filiz, 2017: 9). Çeşitli kavim ve boylar tarafından farklı adlandırılan evlat edinmenin kimi örnekleri ise şu şekildedir: Kırgızlarda “asıra” olarak kullanılan tabir, Uygurlarda “asiri”, Çuvaşlarda “usra”, Özbek ve Tatarlarda “asra”, Altay-Hakaslarda “azıra”, Kazaklarda “asıra” kavramları kuvvetle muhtemeldir ki, eski Türk dilinde “az”, yani “azık” kökünden türeyerek azıklanmak, bakmak, büyütme gibi anlamlara işaret etmektedir (Ünal, 2015: 31).

İslamiyet öncesi Türk topluluklarında evlat edinme olgusu ile ilgili günümüze ulaşan en önemli belgelerden biri Kaşgarlı Mahmut tarafından kaleme alınan Divanu

Lugati't-Türk adlı eserdir. Eserde evlat edinme ile ilgili olarak “tutunçu”, “tutuncu” ibareleri yer almaktadır (Kraubayeva, 2009: 152). Bu dönemde evlat edinme hizmetinin uygulanma nedenleri çeşitli sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bir erkek çocuğa sahip olmama, çocuğa bakacak yeterli ekonomik gücü bulamama gibi durumlarda bireyler evlat edinme ya da kendi çocuklarını evlatlık olarak verme yollarını tercih etmişlerdir (Aydın 2015'ten aktaran Filiz, 2017: 9).

İslamiyet'in kabul edilmesi ile birlikte evlat edinme hizmetinin gelişiminde birtakım değişiklikler yaşanmıştır. İslam dininde evlat edinme kabul görmeyen bir uygulamadır. Korunma ihtiyacı olan çocukların korunup gözetilmesi dini açıdan her ne kadar önem teşkil etse de evlat edinmenin gerçek bir soybağı oluşturmadığı yargısı ile Türk devletlerinde evlat edinme uygulamalarına bir dönem rastlanılmamaktadır. İslam dininde kabul gören uygulama ise “tebenni”dir. Tebenni, sözde evlat edinme anlamına gelmektedir. Hiçbir hukuki sonuç meydana getirmeyen bu uygulama günümüzdeki evlat edinme hizmetinden bu yönüyle ayrılmaktadır (Arık, Ataay 1957, Berki 1962, Kaleli 1979 ve Özmen 2007'den aktaran Atalay, 2008: 6).

Hizmetin zaman içerisindeki seyri incelendiğinde Dünya Savaşları'nın evlat edinme hizmeti üzerinde büyük bir etkide bulunduğunu söylemek mümkündür. Savaşlar neticesinde korunma ihtiyacı ortaya çıkan çocukların mağduriyetlerini gidermek üzere evlat edinme hizmeti büyük bir önem kazanmış ve ülkelerarası zaruri bir durum haline gelmiştir (Çörekçi, 2009: 4).

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ise evlat edinme hizmeti kanunlarca tanınarak hukuki bir resmiyet kazanmıştır ve günümüzdeki şeklini almıştır. Günümüzde evlat edinme hizmeti de 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu çerçevesinde sağlanmaktadır (Kurtuluş Akbulut, 2011: 8).

4.2. Türk Hukuku'nda Evlat Edinme Kavramı

Evlat edinme kavramı hukuk sistemine ilk kez 17.02.1926 tarihinde çıkarılan 743 sayılı Medeni Kanun ile girmiştir. Kanun'a göre evlat edinme işlemi günümüz Türk Medeni Kanunu'ndan farklı olarak taraflar arasında yapılan bir sözleşme ile oluşturulmaktaydı. 22.11.2001 yılında çıkarılan 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda ise işlemin kişilerarası sözleşme yerine mahkeme kararı ile oluşturulması gerekliliğinin kabul edilmiş ve evlat edinme işlemi yeniden düzenlenmiştir. 01.01.2002 tarihinde yapılan düzenleme ile evlat edinme artık sözleşme ile değil mahkeme kararı ile oluşturulan bir işlem haline getirilmiştir. Kanun'un 315.maddesinde söz konusu hüküm “[...] mahkeme kararıyla birlikte evlâtlık ilişkisi kurulmuş olur” şeklinde

belirlenmektedir (Kurtuluş Akbulut, 2011: 8-13). Evlat edinme hizmeti ile ilgili diğer usul ve şartlar ise Kanun'un 305 ve 320. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Çıkarılan kanunlar doğrultusunda evlat edinme kavramını; mahkeme kararı ile gerçekleştirilen, evlat edinen ve evlat edinilen kişiler arasında hukuki bir soybağı oluşturan ve yine ancak hukuki yollar ile bitirilen bir işlem olarak tanımlamak mümkündür (Aydoğdu, 2010: 4). Evlat edinme ayrıca, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 282. maddesinde "[...] soybağı ayrıca evlat edinme yoluyla da kurulur" şeklinde açıklanmaktadır (TMK, 2001). Bu yönüyle soybağı inşa etmenin bir diğer yolu da evlat edinme hizmetinden geçmektedir.

Soybağı meselesi ise şu şekilde açıklanmaktadır: "Soybağı (nesep) birbirlerinin soyundan veya ortak bir soydan gelen kişiler arasındaki bağı ifade eder". Soybağı doğal ve suni olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğal soybağı ebeveyn ve çocuk arasındaki kan bağından ortaya çıkan soybağıdır. Suni yani hukuki işleme dayalı soybağı ise kan bağı şartı aranmaksızın mahkeme kararı ile kurulan soybağı anlamına gelmektedir (Zeytin ve Ergün, 2017: 201-202).

Evlat edinme ile ilgili hükümlerin yer aldığı bir diğer yasal belge, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'na dayanan Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük'tür. Bu tüzükte evlat edinen ve evlat edinilen kişinin tanımı şu şekildedir: "a) Evlât edinen: Yürürlükteki mevzuat hükümlerine göre, evlât edinmesine hukuksal engeli olmayan kişi veya eşleri, b) Evlât edinilen: Hakkında mahkemece korunma kararı alınan veya ailesi tarafından evlât edinilmesine rıza gösterilen küçüğü [...] ifade eder" (Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük, 2009). Tüzük'te ayrıca evlat edinme hizmeti ile ilgili şartlar, başvuru işlemleri, hizmetin sonlandırılması gibi detaylı bilgiler de yer almaktadır.

Evlat edinme hizmeti ile ilgili olarak ülkemiz tarafından imzalanan bir başka belge de Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlât Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme'dir. Sözleşmede, çocuğun evlat edindirilmek için yeterli şartları taşıyıp taşımadığı, çocuk için en yararlı olabilecek ailenin bulunması, gerektiğinde çocuğa yönelik tedbirlerin alınması, devletlerarası koordinasyon gibi birçok konu yer almaktadır (Duran, 2021: 27). Küçüklerin evlat edindirilmesinin önemi itibariyle hizmetin küresel boyutta sürdürülmesinin yasal dayanağı olan sözleşme, daha çok çocuğa ulaşmak ve daha çok çocuğu koruma altına almak adına önem teşkil etmektedir. Bu nedenle ülkelerarası evlat edinme işlemleri bu sözleşmede yer alan şartlara göre gerçekleştirilmektedir.

4.3. Evlat Edinmenin Amaçları

Evlat edinme, tarihi süreç içerisinde çeşitli gayelere hizmet eden bir uygulama olmuştur. Dini, siyasi, ekonomik ve sosyal gibi çeşitli gayeler taşıyan bu uygulama, uygulandığı yerin ve dönemin şartlarına göre değişiklik göstermiştir (Akgül, 2019: 16; Kurtuluş Akbulut, 2011: 3). Ortaya çıktığı ilk dönemlerde daha çok dini kaygılar ile uygulanan evlat edinme hizmetinin başlıca amaçları atalara ibadet, öldükten sonra soy devamının sağlanması ve ölen birey adına yapılması gereken dini vazifelerin yerine getirilmesidir. Dolayısıyla inanılan dinin kuralları, evlat edinme hizmetinin uygulanış biçimini de doğrudan etkileyen bir unsur olmuştur. Dini inanışlarda yaşanan değişimler neticesinde dini gayeler zaman içerisinde terk edilmiş, yerini farklı gayelere bırakmıştır (Ataay, 1957: 285).

Öte yandan evlat edinme eski dönemlerde siyasi gayelere de aracılık etmiş bir hizmettir. Eski Atina Hukuku ve Roma'da bunun örneklerine rastlamak mümkündür. Evlat edinme ile bir ailenin ve soyun devamı sağlandığından Atina Hukuku'nda siyaset içerisindeki bireyler açısından bu durum bir güç niteliği taşımaktaydı. Roma'da ise evlat edinme yoluyla Latinlere vatandaşlık verilmesi siyasi amaçlar neticesinde gerçekleşmekteydi. Eski dönemlerde siyasi amaçlar nedeniyle evlat edinme günümüze gelene kadar terk edilmiştir. Nitekim günümüzde evlat edinmenin siyasi bir amacı bulunmamaktadır (Ataay, 1957: 286).

Evlat edinme ile ilgili ekonomik amaçlar ucuz işgücü ve miras konuları üzerine şekillenmektedir. Yine eski dönemlerde karşımıza çıkan ve günümüzde uygulanması mümkün olmayan ekonomik gayeler, kişileri menfaatleri yönünde çalıştırmak, kişinin yasal mirasçılarının engellenmesini sağlamak gibi art niyet taşıyan özellikler göstermektedir (Ataay, 1957: 289).

Evlat edinmenin sosyal amaçları, anne babadan yoksun çocukların bir aile düzeni içerisinde yaşamalarının sağlanması, evlat sahibi olmayan ailelerin evlat sevgisini tatmaları, evlilik dışı doğan çocukların hukuki durumlarının netleştirilmesi, toplum içerisinde yardımlaşma ve dayanışma duygusunun pekiştirilmesi şeklindedir (Ataay, 1957: 286-289).

Zaman içerisinde uygulanma nedenleri farklılık gösteren evlat edinme hizmetinin günümüzdeki başlıca gayesi çocuktur. Çocukla ilgili temel ilke ise “çocuğun yüksek yararı ve güvenliği”dir. Korunma ihtiyacı olan çocukların korunma ve güvenlik ihtiyaçlarının giderilmesi ve sağlıklı bir aile yanında büyümeleri gerekliliği hizmet ile ilgili hukuki durumun esasını oluşturmaktadır. Uluslararası sözleşmelerde de geçerli olan bu ilke ile öncelik her zaman çocuğa verilmektedir. Nitekim 24 Nisan 1967

tarahinde kabul edilen Çocukların Evlât Edinilmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 8.maddesinde çocuğun menfaatinin sağlanmadığı durumlarda evlat edinme hizmetinin gerçekteşmeyeceğı açıkça belirtilmektedir (Aytaç 2003'ten aktaran Akgül, 2019: 17; Atalay, 2008: 15).

4.4. Evlat Edinmenin Türleri ve Şartları

4.4.1. Evlat Edinen Kişiler Bakımından

Evlât edinecek olan kişilere göre evlat edinme türleri; tek başına evlat edinme, birlikte evlat edinme ve üvey evlat edinme olarak üç kategoriye ayrılmaktadır.

Tek başına evlat edinme, Türk Medeni Kanunu'nun 307. maddesinde yer almaktadır. Kanun maddesine göre evli olmayan bireyler otuz yaşını doldurmuş olmak koşulu ile tek başlarına evlat edinebilmektedir. Yine aynı maddede evli olan eşlerin, istisnai hallerde tek başlarına evlat edinebileceğı ifadesi yer almaktadır. İstisnai haller Kanun'da şu şekilde belirtilmektedir: "Otuz yaşını doldurmuş olan eş, [...] birlikte evlât edinmesinin mümkün olmadığını ispat etmesi hâlinde, tek başına evlât edinebilir" (TMK, 2001).

Birlikte evlat edinme, Türk Medeni Kanunu'nun 306. Maddesinde yer almaktadır. Buna göre, sadece evli eşler birlikte evlat edinebilmektedir. Çiftin her ikisinin de otuz yaşını doldurması veya en az beş senedir evli olmaları halinde evlat edinebilmeleri mümkündür. Evli olmayan çiftler birlikte evlat edinmemektedir (TMK, 2001). Birlikte evlat edinme, evlat edinilecek çocuğa biyolojik bir aile bağı gibi uygun bir aile ortamının sağlanması yönüyle küçüklerin yararına evlat edinme türüdür (Aydoğdu, 2004: 66).

Üvey evlat edinme ise evli eşlerden birinin, diğerrinin çocuğunu evlat edinmesi yoluyla gerçekteşmektedir. Bu durum da Türk Medeni Kanunu'nun 306. Maddesinde birlikte evlat edinme başlığı altında açıklanmaktadır. Kanun'a göre en az iki senedir evli olmak veya otuz yaşını doldurmuş olmak suretiyle çiftlerden biri diğerrinin çocuğunu evlat edinebilmektedir (TMK, 2001). Aile yaşamında bütünlüğün sağlanması, evlat edinilecek çocuğun kendini bulunduğı aileye ait hissetmesi açısından yararlı bulunan bir evlat edinme türüdür. Üvey evlat edinme ile ailede öz-üvey çocuk ayrımı ortadan kalkmakta, evlat edinilen çocuk gerçekte bir aileye sahip olmaktadır ancak bu durumun dezavantajları da mevcuttur. Çiftin boşanması durumunda evlat edinilen çocuğun yok sayılabilme ihtimali doğmaktadır. Evlat edinme işlemi çiftin boşanması durumunda ortadan kalkacak bir işlem olmaması yönüyle de çift ve çocuk arasında sorunlara

sebebiyet verebilmektedir (Akıntürk 2002, Serozan 2000 ve Şıpka 1999'dan aktaran Baygın, 2003: 609).

4.4.2. Evlat Edinilecek Kişiler Bakımından

Evlat edinilecek kişiler bakımından evlat edinme türleri; küçüklerin evlat edinilmesi, ergin ve kısıtlıların evlat edinilmesi olarak iki kategoriye ayrılmaktadır.

Türk Medeni Kanunu'nda yer alan evlat edinmenin temelinde küçükler bulunmaktadır. Küçük; 18 yaşını doldurmamış veya herhangi bir mahkeme kararı ya da evlenme yolu ile ergin kılınmamış kişiyi ifade etmektedir. Küçüklerin koruma ve güvenlik ihtiyacına yetişkinlerden daha fazla ihtiyaç duymaları öncelikli olarak düşünülmelerinin esas temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle evlat edinme sürecinde küçüğün yaşı önem arz etmektedir (Atalay, 2008: 31; Çağlayan Aygün, 2019: 24).

Küçüklerin evlat edinilmesi birtakım şartlara bağlı tutulmuştur. Bu şartlar:

1. Küçüğün ergin olmaması,
2. Evlat edinilecek küçüğün, evlat edinecek kişi tarafından bir yıl süreyle bakılmış ve eğitilmiş olması,
3. Evlat edinme işleminin evlat edinilecek küçüğün yararına olması ve evlat edinecek olan kişinin diğer çocuklarının bu işlem nedeniyle yararlarının zedelenmemesi,
4. Ayırt etme gücüne sahip küçüğün rızası,
5. Evlat edinilen kişi ile evlat edinilecek kişi arasında en az 18 yaş farkının bulunması,
6. Küçüğün anne ve babasının rızası.
7. Vesayet dairelerinin izni şeklindedir (TMK, 2001).

Türk Medeni Kanunu'nda ergin ve kısıtlı bireylerin de evlat edinilmesi mümkündür. “Erginlik, on sekiz yaşını dolduran, evlenme yoluyla veya mahkeme kararıyla erginliğine karar verilerek ergin olan kişiler için kullanılan bir kavramdır. Kısıtlı kavramı ise, kanunda sayılan durumlar dolayısıyla kural olarak ergin durumunda olan ve fiil ehliyeti kısıtlanan kişiler için kullanılmaktadır” (Hegnauer, Aydoğdu 2010'dan aktaran Çağlayan Aygün, 2019: 45). Ergin ve kısıtlı bireylerin evlat edinilmesi ile ilgili şartlar Türk Medeni Kanunu'nun 313. maddesinde şu şekilde açıklanmaktadır:

“Evlât edinenin altsoyunun açık muvafakatiyle ergin veya kısıtlı aşağıdaki hallerde evlât edinilebilir.

1. Bedensel veya zihinsel engeli sebebiyle sürekli olarak yardıma muhtaç ve evlât edinen tarafından en az beş yıldan beri bakılıp gözetilmekte ise,

2. Evlât edinen tarafından, küçükken en az beş yıl süreyle bakılıp gözetilmiş ve eğitilmiş ise,

3. Diğer haklı sebepler mevcut ve evlât edinilen, en az beş yıldan beri evlât edinen ile aile hâlinde birlikte yaşamakta ise.

Evli bir kimse ancak eşinin rızasıyla evlât edinilebilir.

Bunlar dışında küçüklerin evlât edinilmesine ilişkin hükümler kıyas yoluyla uygulanır” (TMK, 2001).

4.4.3. Evlat Edinmenin Etkisi Bakımından

Etkisi bakımından evlat edinme türleri; tam evlat edinme, sınırlı evlat edinme ve karma evlat edinme olarak üç kategoriye ayrılmaktadır.

Tam evlat edinme, evlat edinen ile evlat edinilen kişi arasında tam bir hısımlık ilişkisinin doğması anlamına gelmektedir. Tam evlat edinmede, evlat edinilen kişinin biyolojik ailesi ile hukuki bağları sona ermektedir. Aynı zamanda evlat edinilen kişi, evlat edinen kişinin biyolojik çocuğu ile aynı haklara sahip olmaktadır. Tam evlat edinme yolu ile kurulmuş evlat edinme bağı, iptal edilemeyen bir hukuki işlemdir. Buradaki amaç, aile birliğinin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde kurulması ve devamının sağlanmasıdır (Baygın, 2003: 627-628).

Sınırlı evlat edinmede, evlat edinilen kişi ile biyolojik ailesi arasındaki hukuki bağlar tam olarak sona ermemekte, sınırlı olarak devam etmektedir. Evlat edinilen kişi, biyolojik ailesi ile ilişki kurabilme ve ailenin mirasçısı olabilme hakkına sahiptir. Evlat edinme ilişkisinde de evlat edinilen kişi ile tam bir hısımlık ilişkisi doğmamaktadır. Bu hısımlık sadece evlat edinen ve evlat edinilen kişi arasında geçerli olmaktadır. Evlat edinme işlemi ile tam bir hısımlık ilişkisi kurulmadığından taraflar bu işlemi iptal ettirme hakkına da sahip olmaktadır (Akyüz, 2000: 125; Baygın, 2003: 628).

Karma evlat edinme; küçüklerin tam evlat edinme, erginlerin ise sınırlı evlat edinme hükümleri neticesinde evlat edindirilmesi anlamına gelmektedir. Küçükler ve erginlerin evlat edindirilme hükümlerinde iki sistemin uygulanması nedeniyle ile karma evlat edinme adını almıştır (Arat 1977’den aktaran Aydoğdu, 2004: 63).

4.5. Evlat Edinme Süreci

Evlat edinme hizmeti, ülkemizde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu süreç, evlat edinmek isteyen kişi veya ailelerin, Bakanlığa bağlı Aile ve Sosyal Hizmet İl Müdürlüklerine yazılı başvuruda bulunmaları ile başlamaktadır. Müdürlükte görevli sosyal çalışmacı tarafından başvuruda bulunan

kişilere, evlat edinme süreci ile evlat edinilecek çocuklar hakkında bilgiler verilir ve ilk görüşme formu doldurulur. Başvuruda bulunan kişilerden gerekli birtakım belgeler talep edilir. Bu belgelerin de en geç iki ay içerisinde teslim edilmesi gerekmektedir. Belgelerin teslim edilmesinden itibaren en geç altı ay içinde bir sosyal inceleme süreci başlatılır. Bu süre istisnai hallerde uzatılabilmektedir. Sosyal inceleme sürecinde başvuruda bulunan kişiler hanelerinde ziyaret edilir. En az beş görüşme sonucunda başvuruda bulunan kişiler hakkında detaylı bir rapor hazırlanır. Evlat edinme için uygun bulunan kişilere sonuç bildirilir ve başvuru sahipleri ile geçici bakım sözleşmesi imzalanır. Sözleşme ile küçük, bir yıl süre ile başvuru sahibinin yanına yerleştirilir. Bu süreçte aile izlenmekte ve denetlenmektedir. Bir yıllık sürenin sonunda kapsamlı bir dosya hazırlanır. Dosya sonucunda evlat edinmeye uygun bulunan kişiler, evlat edinme işleminin gerçekleşmesi için ilgili mahkemeye başvuruda bulunmalıdır. Mahkeme kararının verilmesi ile işlemler tamamlanmakta ve Nüfus Müdürlüğüne evlat edinilenin kütüğü evlat edinen kişinin kütüğüne kaydolmaktadır (Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük, 2009). Tüm bu süreçler ile evlat edinmede bireylerin bekleme süresi ortalama 3 yılı bulmaktadır (Çetin, 2022: 57).

4.6. Evlat Edinmenin Sonuçları ve Sona Ermesi

Evlat edinme, kuruluşu itibari ile hukuki sonuçları bulunan bir işlemdir. Evlat edinen ile evlat edinilen ve altsoyu arasında bir soybağı kurulduğundan taraflar birtakım yükümlülükler taşımaktadır. Bu yükümlülükler Türk Medeni Kanunu'nda açıkça ifade edilmektedir. Küçüklerin evlat edinilmesiyle birlikte velayet hakkı öz anne babadan evlat edinen kişi veya kişilere geçmektedir (TMK, 2001). Velayet hakkı, anne ve babanın çocukları üzerindeki hakları ve sorumluluklarını ifade eden bir kavramdır (Kapancı ve Başoğlu, 2016: 349). Dolayısıyla biyolojik anne babanın sorumlu olduğu her konudan artık evlat edinen sorumlu olur. Evlat edinme ile birlikte evlat edinilen ve altsoyu, evlat edinenin mirasçısı olma hakkını elde eder. Evlat edinilenin aynı zamanda biyolojik ailesine mirasçılığı da bu durumdan etkilenmeden devam eder. Evlat edinen ve altsoyu ise evlat edinilenin mirasçısı olamaz. Küçüklerin evlat edinilmesi durumunda evlat edinilenin soyadı değişir. Evlat edinen eğer isterse küçüğün ismini de değiştirme hakkına sahip olur. Ergin bireylerin evlat edinilmesi durumunda da evlat edinilen kişinin isteği ile evlat edinenin soyadı alınabilir. Ayırt etme gücünden yoksun olan küçüklerin evli bir çift tarafından evlat edinilmesi sonucunda küçüğün kimliğine anne baba ismi olarak evlat edinen çiftin adı yazılır. Evlat edinilenin kişisel haklarının korunması amacıyla biyolojik ailenin ve evlat edinenin aile kütüğüne mahkeme kararı

işlenir. Evlat edinme ile her türlü bilgi gerekmedikçe paylaşılmaz. “Evlât edinen ile evlâtlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında” evlenme yasağı bulunmaktadır (TMK, 2001).

Evlat edinme, mahkeme kararıyla kurulan bir ilişkidir. Bu nedenle ilişkinin kaldırılması da yalnızca mahkeme kararıyla mümkün olmaktadır. Evlat edinme sürecinde rızası alınması zorunlu olan kişilerden rızası bulunmayan, bu ilişkinin iptal edilmesi adına talepte bulunma hakkına sahiptir. Ayrıca evlat edinmenin esası ile ilgili herhangi bir noksanlığın bulunması durumunda, Cumhuriyet savcısı veya ilgililer yine evlat edinme işleminin iptal edilmesi talebinde bulunabilir (TMK, 2001).

4.7. Evlat Edinmenin Yarar ve Sakıncaları

Evlat edinme hizmeti, bünyesinde çeşitli yarar ve sakıncaları bir arada bulunduran bir uygulamadır. Yararlı yönleri ağır basmakla birlikte hizmetten kötü niyetle faydalanmak isteyen bireyler nedeniyle birtakım sakıncalı durumlar da ortaya çıkabilmektedir. Sakıncalı durumların önüne geçilebilmesi adına evlat edinme süreci titizlikle yürütülmelidir. Nitekim ülkemizde evlat edinme hizmetine dair yapılan çalışmaların amaçlarından birini de bu durum oluşturmaktadır.

Evlat edinme hizmeti; korunma ihtiyacı olan çocuklara, kurum bakımı yerine bir aile ortamı sağlaması yönüyle yararlı bir uygulamadır. Evlat edinme hizmeti ile anne-baba sevgisinden, ilgisinden ve korumasından mahrum olan çocukların geleceklerinin bu dezavantaj ile şekillenmesinin, erken yaşta tehlikelerle karşı karşıya kalmalarının önüne geçilmekte ve sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırılmaları sağlanmaktadır (Akıntürk ve Ateş 2019’dan aktaran Akgül, 2019: 18; Atalay, 2008: 16). Evlat edinme ile ilgili diğer bir yarar, evlat edinilen bireyin hukuki bir statüye sahip olması durumudur. Bu durum, kişinin bulunduğu ailede haklarının korunmasına ve aile bütünlüğünün sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Akıntürk 2006, Arık, Dural, Ögüz ve Gümüş 2008 ve Serozan 2003’ten aktaran Atalay, 2008: 16).

Evlat edinme hizmetinin evlat edinen kişi veya kişilere de birtakım yararları bulunmaktadır. Evlat edinme hizmeti ile çocuk sahibi olamayan bireyler evlat sevgisi tatmaktadır. Çocuk sahibi olmadan bir aile düzeninin sağlanamayacağı düşüncesinde olan evlilikler açısından da evlat edinme hizmeti bir çözüm yolu olarak işlev görmektedir. Bireylerin yaşlılık döneminde bakımlarını üstlenecek bir evladın eksikliği noktasında yine evlat edinme hizmeti bireylere sosyal yönden fayda sağlamaktadır. Fakat hizmet tam da bu yönleri ile kötüye kullanılmaya açık bir uygulama özelliği taşımaktadır (Serozan 2017, Işık 2005 ve Şıpka 1999’dan aktaran Akgül, 2019: 18).

Evlat edinme hizmetinin sakıncaları, bireylerin hizmeti kişisel menfaatleri doğrultusunda kullanmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bireyin; bakımını, gündelik işlerini başkasına karşılatmak amacıyla evlat edinmesi ve evlat edinileni bir yardımcı, bakıcı olarak görmesi hizmetin amacına aykırı bir durumdur. Yine evlat edinilen küçük üzerinden maddi bir çıkar sağlanması, evlat edinen yaşlı bireylerin evlat edinilen tarafından istismar edilmesi, evlat edinenin yasal mirasçılarında mirasını kaçırmaması amacıyla evlat edinmesi, evlat edinilen çocuğa yeterli özenin gösterilememesi nedeniyle çocuğun örselenmesi, meşru olmayan ilişkilerin evlat edinme hizmeti ile sürdürülmesi hizmetin sakıncalı yönlerini oluşturan durumlardır (Akgül, 2019: 19; Atalay, 2008: 18).

4.8. Evlat Edinme Hizmetine Dair İstatistikler

Ülkemizde evlat edinme hizmeti ile binlerce çocuk bir aile yanında büyüme fırsatı elde etmektedir. Evlat edinmenin önemi her ne kadar biliniyor olsa da ülkemizdeki evlat edinme hizmeti ne yazık ki istenilen düzeye ulaşamamaktadır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün her yıl paylaştığı verilerde toplam evlat edindirilen ve kuruluş bakımı altında bulunan çocuk sayıları şu şekildedir:

Tablo 4. Toplam evlat edindirilen ve kuruluş bakımı altında bulunan çocuk sayısı (2017-2022) (ÇHGM, 2022).

Yıl	Toplam Evlat Edindirilen Çocuk Sayısı	Kuruluş Bakımı Altında Bulunan Çocuk Sayısı
2017	16.171	14.189
2018	16.809	14.214
2019	17.403	13.867
2020	17.896	13.524
2021	18.391	13.302
2022	18.947	14.141

Yukarıdaki veriler incelendiğinde evlat edinme hizmetinden faydalanan çocuk sayısı; 2018 yılında 638, 2019 yılında 594, 2020 yılında 493, 2021 yılında 495, 2022 yılında ise 556'dır. Tabloda 2022 yılına gelinceye kadar hizmetten faydalanan çocuk sayısındaki düşüş dikkat çekmektedir. Verilerde her yıl toplam evlat edindirilen çocuk sayısında artış yaşandığı görülse de bir yıl içerisinde evlat edinme hizmetinden faydalanan çocuk ile kuruluş bakımı altında bulunan çocuk sayısı karşılaştırıldığında hizmetin istenilen düzeye ulaşamadığı görülmektedir.

5. EVLAT EDİNMEDE DİNİ VE TOPLUMSAL TUTUM

5.1. Tutum Kavramı

Tutumlar, bireylerin günlük yaşamını şekillendiren ana unsurlardandır. Yaşamları içerisinde bireylerin olay ve olgulara nasıl tepki verecekleri doğrudan tutumları ile ilgilidir. Her bireye özgü olarak farklılaşan tutumlar, eylemlerden önce gelmektedir. Bireylerin tutumları hangi yönde ise davranışları da buna bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle tutumlar olumlu ya da olumsuz bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Olumlu tutumlar, olgu ve olayların iyi yönlerini görebilen ve onlara odaklanabilen; olumsuz tutumlar ise olgu ve olayların kötü yönlerini görmeye eğilimli kişilerde daha fazla görülmektedir (Eroğlu ve Şimşek 2013'ten aktaran Telli, 2023: 30). Ülkemizde bireylerin evlat edinmeye yönelik dini ve toplumsal tutumlarının incelenmesi amacıyla bu bölümde öncelikle tutum kavramı hakkında bilgi verilecek olup sonrasında din, dini yönelim kavramları incelenecek ardından İslam dönemi öncesinde, İslamiyet döneminde ve Osmanlı Devleti'nde evlat edinme üzerinde durulacaktır.

Tutum ile ilgili en genel tanım şu şekildedir: “Tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan eğilimdir” (Çöllü ve Öztürk, 2006: 377). Yine kimi araştırmacılara göre tutum, içinde olumlu ve olumsuz birtakım duyguları barındıran bir kavramdır (Kalkan, 2011: 194). Allport'a göre ise tutum; bireylerin yaşamda edindiği tecrübelerle dayalı olarak gelişen, olay ve olgulara tepkilerini etkileyen ve yönlendiren davranış öncesi bir durumdur (Allport 1967'den aktaran Çöllü ve Öztürk, 2006: 376).

Tutumları oluşturan temel unsurlar; bilişsel, duygusal ve davranışsal kalıplardır. Bireylerin temelde sahip olduğu bu üç temel unsur, olay ve olgulara karşı kişisel tutumları meydana getirmektedir. Bilişsel unsurlar; bireylerin olay ve nesnelere karşı bilgi, düşünce ve inançlarından oluşmaktadır. Bireyler, zihinlerinde var olan bilgi ve düşünceler ile olay ve durumlara karşı sonradan öğrenilen bilgi ve düşünceleri harmanlayarak inançlarını oluşturmaktadır. Meydana gelen inançlar da tutumları etkilemektedir. Duygusal kalıplar, bireylerin yine nesne ve olaylara karşı hissettikleri ile ilgilidir. Nesne ve olaylara karşı duyulan olumlu ya da olumsuz duygular, duygusal kalıplardan beslenmektedir. Duygusal unsurlar ayrıca gözlemlenebilir olma özelliğine de sahiptir; dolayısıyla tutumların bedene yansımaya neden olmaktadır. Bireylerin

bir durum karşısında terleme, heyecanlanma, kalp çarpıntısı gibi fiziksel reaksiyonlar göstermeleri duygusal kalıplardan kaynaklanmaktadır. Davranışsal kalıplar ise tutumların davranışlara nasıl yansıtacağı ile ilgilidir. Bireylerin bir davranışı gerçekleştirmeden önce bilgi ve duygu unsurları çerçevesinde ilerlemeleri beklenmektedir. Bu nedenle tutumlardan hareketle davranışın nasıl gelişeceği ile ilgili tahminler yürütülebilmektedir (Uysal 1996'dan aktaran Arslan, 2009: 78; Çöllü ve Öztürk, 2006: 379-382).

Sonuç olarak tutumlar, bu üç temel unsurun birbirleri ile etkileşimi sonucunda meydana gelmekte ve davranışa dönüşmektedir. Bireylerin bir konuya, nesneye ya da olaya ilişkin tutumlarının bilinmesi davranışlarının da hangi yönde gelişeceğine dair bilgi vermektedir. Bu nedenle herhangi bir davranışı ya da uygulamayı gerçekleştirmeden önce bireylerin tutumlarını öğrenmek konu ile ilgili hazırlıklı olmaya katkıda bulunacaktır.

5.2. İslamiyet Öncesi Dönemde Evlat Edinme Tutumu

Cahiliye devrinde bireyler evlat edinebilmişlerdir. Çocuk sahibi olmanın aile ve sosyal ilişkiler açısından büyük bir önem taşıması bireylerin evlat edinmeyi tercih etmesinde etkili olmuştur. Boyun, kavmin sayısının artması ile güç kazanması ve toplum yaşamında daha fazla söz hakkına sahip olma durumu bireylerin evlat edinme nedenlerinin başında yer almaktadır. Bu nedenle boyun, kavmin dışından bir çocuğu evlat edinme cahiliye devrinde daha yaygındır. Akraba çocuğunu evlat edinmek, boyun sayısına herhangi bir katkı sağlamadığından yakın çevreden evlat edinme geleneği bu devirde bulunmamaktadır (Ünal 2010'dan aktaran Şahbaz, 2019: 252).

İslamiyet öncesi dönemde günümüzden farklı olarak maddi bir karşılığın söz konusu olduğu evlat edinme şekline de rastlanılmaktadır. Aileler herhangi bir bedel karşılığında çocuklarını evlat edindirmişlerdir. Bir bedel karşılığında olabileceği gibi herhangi bir talebi olmadan çocuklarını evlatlık olarak veren aileler de mevcuttur. Bu nedenle evlatlık olarak korunma ihtiyacı olan çocuklardan ziyade anne-babası hayatta olan hatta ailesi ile birlikte yaşayan çocuklar daha fazla tercih edilmiştir (Ekinci 2014'ten aktaran Şahbaz, 2019: 254).

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında evlat edinme işlemi karşılıklı rıza, beyan ve sözleşme yolu ile gerçekleşmiştir. Bir birey evlat edinmek istediği zaman evlat edineceği çocukla birlikte toplum önünde evlat edindiğinin beyanını yapıp baba-çocuk ilişkisini meşru kılmıştır. Dolayısıyla evlatlık, evlat edinenin öz çocuğu olarak kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak baba ve çocuk arasında maddi ve manevi şartlar biyolojik

bağda olduğu gibi tahsis edilmiştir. Miras durumu, aile bireyleri ile evlenme yasağı aynı şekilde uygulanmıştır ve evlat edinilen çocuk ailenin öz çocuğundan ayrı tutulmamıştır (Kutup 1991'den aktaran Arslan, 2020: 9; Sabuni 1999'dan aktaran Sağlam, 2006). Kadınlarda herhangi bir miras hakkı bulunmadığından, erkek çocuk evlat edinmek isteyen kadınlar yemin yolu ile evlat edinmiştir. Yine toplum önünde ilan edilen evlatlık ilişkisi ile kadın ve evlat edindiği çocuk arasında miras ilişkisi kurulmuştur (Arsebük 1940'tan aktaran Şahbaz, 2019: 261). Sözleşme yolu ile evlat edinme ise evlat edinen kişi ile evlat edinilen çocuğun ailesinin evlat edinmeye dair hüküm ve sorumlulukların yazılı olduğu sözleşmeyi imzalamaları ile gerçekleşmiştir ve sözleşmeye “oğulluk bir” adı verilmiştir. Sözleşmede evlat edinmenin başlamasından sona ermesine kadar geçen her süreç detaylı olarak yer almıştır. Sözleşmeye aykırı hareket eden taraflar, sözleşmede yer alan yaptırımlar ile karşı karşıya kalmıştır. Sözleşme ile birlikte evlat edinme işleminin bozulması da mümkün olmuştur. Evlat edinilen kişinin haklarının zedelendiği noktada sözleşmeye göre evlat edinme işlemi ortadan kaldırılabilmiştir. Bu durum evlat edinmenin dönem koşullarında ne kadar önemsendiğini gözler önüne sermektedir. Evlat edinme, dönemsel şartlara göre büyük ölçüde erkeklere tanınan bir hak olmuştur. Kadınların tek başına evlat edinmesi ise istisnai haller dışında uygun görülmemiştir. İstisnai hallerde evli kadınlar, eşlerinin rızaları ile evlat edinebilirken eşleri vefat eden kadınlar tek başına evlat edinme hakkına sahip olmuştur (Avcı 2014'tan aktaran Şahbaz, 2019: 253-254).

İslamiyet öncesi dönemde evlat edinme işleminde çocuğunu evlatlık olarak veren aileler, çocuğu üzerindeki anne-baba haklarını kaybedeceğini bilerek evlat edinmeyi onaylamışlardır. Çocuğunu evlatlık olarak veren aileler daha sonra pişman olup çocuğunu geri istediğinde evlat edinen kişilerin çocuğa baktığı süredeki tüm harcamalarını geri vermek zorunda kalmıştır. Evlat edinilen çocuğun üstün yararı için evlat edinmenin ortadan kaldırılması ve ailesine geri verilmesi zorlaştırılmıştır. Buna göre evlat edinen kişinin evlilik yaşamında bir erkek çocuğuna sahip olması durumunda evlat edinilen çocuğun ailesi çocuğunu geri alma hakkına sahip olmuştur. Bu durum dışında evlat edinen kişinin kendi isteği halinde evlat edinme işlemini bozması mümkün olmamıştır (Avcı 2014 ve İnan 1948'den aktaran Şahbaz, 2019: 254).

5.3. İslamiyet Dönemi'nde Evlat Edinme Tutumu

İnsanlığın başlangıcı ile paralel olarak oluşum gösteren din, bireylerin yaşamlarını anlamlandırma çabalarında yol gösterici unsurlardan biridir. Bireylerin yaşamdaki gayelerini bulmaya yardım etmesi ile davranış ve tutumlar üzerinde yönlendirici bir

etkiye sahiptir. Bu özellikleri ile sosyal ve kültürel yaşamı da yakından ilgilendirmektedir. Dinin, bireyin kendi yaşamını ve diğer bireyler ile iletişimini şekillendiren yegâne unsurlardan biri olması yönüyle toplumsal bir etki gücü bulunmaktadır (Armaner 1980'den aktaran Yüce, 2009: 6).

Bireylerin ne yapması ve nasıl yaşaması gerektiği ile bağlantılı olan din, normatif bir yapıya sahiptir. Doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü ayırt ederek sosyal yaşamı düzenlemeye katkıda bulunmaktadır ancak herhangi bir dine bağlı olmanın bir zorunluluğu bulunmamaktadır. “İman, şüphe ve inkar, rıza, teslimiyet ve bağlanma, karşı koyma, itiraz, isyan ve geri dönme, ilgisizlik gibi tutumlar insanın dinin davetine verdiği çeşitli cevap şekilleridir” (Hökelekli 1998'den aktaran Yüce, 2009: 6-7). Bireyin inancı neticesinde uyduğu ve yaşadığı din bir yönüyle de kişiseldir.

Din ile ilgili tanımlamalar çeşitlilik göstermektedir. Kişisel tecrübe ve fikirler ışığında oluşturulan tanımlamaların genel ve kabul edilebilir bir noktada buluşması bu nedenle güçleşmektedir. Bilinen temel tanımlamalardan biri Regis Jolivet'e aittir. Jolivet, dini objektif ve sübjektif olarak ikiye ayırmaktadır. Objektif din, dini inancın bireyin tutum ve davranışlarına yansımaları iken sübjektif din, bireyin manevi olarak Allah'a inancının olması ve Allah'ın koyduğu tüm emir ve yasaklara uymayı kabul etmesi durumudur (Pazarlı 1982'den aktaran Yüce, 2009: 7).

Bireylerin dini inancının yaşam şekillerini etkilemesi noktasında karşımıza dini yönelim kavramı çıkmaktadır. Dini yönelim kavramı bireylerin dini inançlarını, yaşamlarına uygulama biçimlerini ifade etmektedir. Terimle ilgili en genel tanım Gordon Allport'a aittir. Allport'a göre dini yönelim; içsel ve dışsal olarak ikiye ayrılmaktadır. İçsel dini yönelim, bireylerin yaşamlarındaki önceliklerinin din olması durumudur. İçsel dini yönelimde bireyler yaşamlarını inandıkları dine göre şekillendirmektedir. Dini normlar, bireyler için oldukça önemlidir ve onların yaşamlarının ayrılmaz birer parçasıdır. Dışsal dini yönelim ise bireylerin, bireyselliklerinden kopmadan dine yönelmeleri durumudur. Dışsal dini yönelimde bireyler dini bir araç olarak görerek yaşamlarına dahil etmekten içsel dini yönelimde ise din, yaşam için amaç niteliği görmektedir (Allport ve Ross 1967'den aktaran Eryücel, 2017: 107).

Dinin yaşam ve toplum hayatına olan etkisi, İslam dininin kabul edilmesi ile birlikte değişen yaşam koşullarında da kendini göstermektedir. Nitekim evlat edinme tutumu da değişim gösteren konulardan bir tanesidir. Cahiliye devrinde uygulanan evlat edinme, İslam dininin kabul edilmesi ile birlikte geçerliliğini yitirmiştir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan Ahzab suresinin 4, 5, 37 ve 40. ayetlerinde evlat edinmenin

reddedilişi ile ilgili nedenler açıklanmaktadır. İslam dininde bu nedenle günümüzde mevcut olduğu haliyle bir evlat edinme uygulaması bulunmamaktadır. İslam dininde evlat edinmenin caiz bulunmaması ile ilgili yapılan tüm araştırmalar; durumun tek bir gerekçe ile açıklanamayacağını, çok çeşitli gerekçelere dayandığını göstermektedir (Arslan, 2020: 9; Sağlam, 2006).

Evlat edinmenin uygun görülmemesi ile ilgili gerekçelerinin başında, İslamiyet ile birlikte atalara tapma inancının sona ermesi gelmektedir. Atalara tapma inancının sona ermesi, öldükten sonra yeme ve içmenin devam ettiğine yönelik kanıyı çürüttüğünden ruhani yaşamda bireylerin herhangi bir oğul veya evlatlığa ihtiyaç duyması durumunu da ortadan kaldırmaktadır (Kutub 1991'den aktaran Arslan, 2020: 9; Üçok 1966'dan aktaran Sağlam, 2006). Evlat edinme ile ilgili bir diğer gerekçe nesep yani soybağı konusudur. Kur'an-ı Kerim'de yer alan Ahzab Suresi'nde nesep ile ilgili şöyle buyrulmaktadır:

Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır. Kendilerine zihâr yaptığınız eşlerinizi de anneleriniz yapmamıştır. Yine evlatlıklarınızı da öz çocuklarınız (gibi) kılmamıştır. Bu sizin ağızlarınızla söylediğiniz (fakat gerçekliği olmayan) sözünüzdür. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola iletir. Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu Allah katında daha (doğru ve) adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır [...]” (Altuntaş ve Şahin, 2012: 417).

Bir Hadis-i Şerif'te ise konu ile ilgili şöyle buyrulmaktadır: “Bir kimse kendi babası olmadığını kesinlikle bildiği birinin soyundan geldiğini ileri sürerse, cennet ona haramdır” (Buhari 1981, Müslim 1981, Ebu Davut 1998 ve İbn Mace 1992'den aktaran, Sağlam, 2006).

Görüldüğü üzere, İslam dininde evlat edinen ve evlat edinilen arasında herhangi bir nesep ilişkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla miras, evlenme yasağı gibi konular da söz konusu olmamaktadır. Kişilerin birbirleri arasında evlenme yasağının bulunmaması durumu ise doğrudan evlat edinmenin caizliğini ortadan kaldırmaktadır. Nitekim Hz. Muhammed evlat edindiği. Zeyd b. Harise'nin eski eşi Hz. Zeynep ile evlenerek evlat edinmenin geçerliliğini iptal etmiştir (Arslan, 2020: 10-14).

Evlat edinmenin caiz olmaması ile ilgili gerekçelerden bir diğeri namahrem olma durumudur. Nisa suresinde evlenme hususunda birbirlerine haram kılınan kişiler arasında kan, sıhriyet ve süt bağı olduğu buyrulmaktadır. Evlat edinilen kişi ise evlenme yasağı bulunan kişiler arasında yer almamaktadır. Yine kadınların bazı mahrem yerlerini göstermelerinde bir sakınca bulunmayan kişiler arasında evlat edinilen kişi bulunmamaktadır. Böylece evlat edinme ile herhangi bir kan ya da soybağı tesis

edilmediğinden evlat edinen ve aile ile evlat edinilen arasında bir mahremiyet sorunu ortaya çıkmaktadır (Alkış ve Ünal, 2022: 15-16).

Miras konusu, evlat edinmenin uygun görülmemesi ile ilgili gerekçelerden diğeridir. Cahiliye döneminde evlat edinme ile yeni bir soybağı kurulmaktaydı. Bu nedenle evlat edinen, evlat edinilenin miras hakkından faydalanabilmekteydi. Bu durumun sömürüye açık olması, kimsesiz ve korunma ihtiyacı olan çocuğun sırf mirasından dolayı evlat edinilmesi evlat edinmenin caiz görülmemesi nedenleri arasında yer almaktadır. İslam dininde bu durumun önüne geçmek amacıyla miras konusunda detaylı açıklamalar mevcuttur. Mirastan sadece aralarında kan bağı bulunan kişiler faydalanabilmektedir. Evlat edinme ile yapay bir soybağı oluşması nedeniyle evlat edinen ya da evlat edinilenin miras üzerinde bir hakkı bulunmamaktadır. Evlat edinme aynı zamanda evlat edinenin biyolojik çocuklarının ve eşin miras payını azalttığından, diğer çocukların menfaatlerinin zarar görmesi noktasında risk teşkil etmektedir. Yine evlat edinme ile kasti olarak biyolojik çocuklardan miras kaçırma durumu evlat edinmenin caiz görülmemesine etki eden unsurlardan biridir (Akıntürk 1967, Feyzioğlu 1986 ve Velidedeoğlu 1963'ten aktaran Sağlam, 2006).

Evlat edinme ile ilgili gerekçelerden bir diğeri, evlat edinilen çocuğun ya da kişinin maddi ve manevi menfaatlerinin zarar görmesi tehlikesidir. Evlat edinilenin, evlat edinenin şahsi çıkarları nedeniyle evlat edinilmesi, evlat edinen tarafından hasta bakıcı, hizmetçi olarak kullanılması evlat edinmenin suistimal edilmesine yol açmaktadır. Bireylerin kendi menfaatlerini gerçekleştirmek arzusu ile çocuk ya da başka kimselerin hakkına girmelerinin önünü kesmek amacıyla İslam dini bu noktada da evlat edinmeyi uygun bulmamaktadır (Feyzioğlu 1986'dan aktaran Sağlam, 2006).

Evlat edinme ile aynı zamanda küçük çocuklar birtakım travmatik olaylarla karşılaşabilmektedir. Çocukların evlat edinildiklerinden haberlerinin olmaması, durumu uzun yıllar sonra ailelerinden ya da başka kimselerden öğrenmeleri onları psikolojik açıdan olumsuz etkileyen durumlardandır. Biyolojik ailesi hayatta olan çocuklar için ise durum daha da zorlaşmaktadır. Biyolojik ailesinden alınıp başka bir aileye verilmek çocuklar için örseleyici bir durumdur (Alkış ve Ünal, 2022: 16-17; Gürkan, 1974'ten aktaran Sağlam, 2006).

İslam dininde evlat edinme her ne kadar uygun bulunmuyor olsa da kimsesiz ve korunma ihtiyacı olan çocukların bakım ve gözetimi oldukça önem taşımaktadır. İslam dinine göre korunma ihtiyacı olan çocukların esenliklerinin devam edebilmesi maksadıyla korunup ihtiyaçlarının giderilmesi son derece faydalıdır. Bu nedenle İslam dini hem devlete hem de bireylere birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Kimsesiz

çocuklara kalacak bir yuva, öğrenim görecekları bir okul, iş imkanı sağlayacak bir meslek tesis etmek hem birey hem de toplum nezdinde fayda sağlayacaktır (Acar, 2006: 108). Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: "Sana yetimleri de soruyorlar. De ki: Onların durumlarını iyileştirmek hayırlı bir iştir. Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir[...]" (Altuntaş ve Şahin, 2012: 34). Hz Muhammed ise bu konu ile ilgili şöyle buyurmuştur: "Yetimi himaye eden kimse ile ben cennette, şahadet parmağı ile orta parmak gibi yakın olacağız" (Buhari ve Müslim'den aktaran Acar, 2006: 108). Yine Enfal Suresi'nde savaşlardan elde edilen ganimetlerin bir kısmının kimsesiz çocuklara ayrılması gerektiği buyrulmaktadır (Altuntaş ve Şahin, 2012: 181).

İslam dininde evlat edinme ile ilgili birtakım kaideler mevcuttur. Öncelikle bir birey evlat edinildiğinde biyolojik ailesinin, onu evlat edinen aile olmadığını bilmelidir. Bireyin biyolojik ailesinin var olduğunun bilindiği durumlarda da evlat edinilenin bu durumdan haberinin olması gerekmektedir. Konu ile ilgili hadislerde, nesep bağıını inkar etmenin ya da yok saymanın en büyük günahlardan olduğu belirtilmektedir. Kişinin biyolojik ailesini yok sayıp evlat edinen aileyi öz ailesi gibi kabul etmesi dini açıdan kabul edilmemektedir (Acar, 2006: 109; Nevevi 2004'ten aktaran Sağlam, 2006).

Yine İslam'a göre bireyler evlat edindiklerinde, evlat edindikleri çocukların ya da kişilerin kendileri ile bir kan bağı bulunmadığını kabul ederek evlat edinmelilerdir. Cinsiyet fark etmeksizin onların başka bir aileye mensup olduklarını unutmamalıdır. İstisnai durumda, evlat edinilecek çocuk 0-2 yaş aralığında ise evlat edinenin çocuğu emzirmesi noktasında aralarında mahremiyet sorunu ortadan kalkacaktır. Evlat edinen biyolojik olarak evlat edinilenin annesi olmasa da emzirdiği takdirde sütanne olacağından evlenme yasağı ortaya çıkacaktır. Bu konu ile ilgili hadisler ise şu şekildedir: "Onu emzir de sana mahrem olsun", "soy yoluyla mahrem olanlar, emzirme yoluyla da mahrem olurlar" (Kesir 1969'dan aktaran Acar, 2006: 109).

Evlat edinme ile ilgili kaidelerden bir diğeri miras konusu ile ilgilidir. Kur'an-ı Kerim'de mirastan yararlanma hakkı bulunan kişiler açıkça belirtilmiş ve bu kişilerin arasında evlat edinilen sayılmamıştır. Bu duruma uymayanların ise büyük bir günah işledikleri bildirilmektedir. Dolayısıyla İslam'da evlat edinilmesi durumunda evlat edinilen kişi, evlat edinen ailenin mirasından faydalanmamalıdır. Bu durum ancak evlat edinen kişinin ölmeden önce mülküyle alakalı evlat edinilene miras bırakması durumunda geçerlilik kazanmaktadır ancak miras bırakılması durumunda dahi bırakılan miras tutarının belli bir sınırı aşmaması gerekmektedir (Acar, 2006: 109). Tüm bu kaideler ile birlikte İslam dini, toplumda korunma ihtiyacı olan çocuk probleminin önüne geçilmesi maksadıyla birtakım tedbirler de almıştır. Çiftlerin boşanması

konusuna hoşgörüyle bakılmaması, resmi bir evlilik olmadan çocuk sahibi olmanın yasaklanması, aile hayatı ile ilgili düzenlemeler yapılması konu ile ilgili tedbirler arasındadır (Acar, 2006: 110).

Sonuç itibariyle İslam dini, hem evlat sevgisinden mahrum olan bireylerin bu arzularını gidermek hem korunma ihtiyacı olan çocukların geleceklerini sağlıklı bir şekilde inşa edebilmek amacıyla çocukların himaye edilmesini yararlı görmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti zamanında bireyler evlat edinmişlerdir. Özellikle kimsesiz çocuklar ihtiyaçları giderilip büyütülmüşlerdir. Çocuklar büyüdüğü vakitte ise aileden ayrılmışlardır. Örnekleri ile birlikte evlat edinme hizmeti geçmişten günümüze varlığını sürdürmektedir. Ailelere, çocuklara ve topluma yarar sağlayan uygulamaların başında gelmesi yönüyle evlat edinme geliştirilmesi ve yaygınlaşması gereken bir hizmet modelidir.

5.4. Osmanlı Devleti’nde Evlat Edinme Tutumu

Tarih boyunca çocukların korunma ihtiyacını ortaya çıkaran sebepler çeşitlilik göstermiştir. Toplumsal yapı ve dönemsel şartlar çocukların karşılaştıkları problemleri etkileyen ana unsurların başında gelmektedir. 624 yıl boyunca hüküm süren bir devlet olarak Osmanlı Devleti de toplumsal sorunların dönem şartlarına göre değiştiği bir devlettir. Toplum içerisinde çocuklara oldukça önem veren Osmanlı Devleti, çocukların yaşadıkları problemlerin aşılabilmesi için pek çok uygulama yürütmüştür. Bu nedenle bu kısımda Osmanlı Devleti’nde evlat edinme hizmeti üzerinde durulacaktır.

Osmanlı Devleti’nde çocukların yaşadığı problemlere ve bunların nedenlerine bakıldığında 20. yüzyılın bir dönüm noktası olduğu görülmektedir. 20. yüzyıl öncesinde çocukların korunma ihtiyacının ortaya çıkışı kıtlık, kuraklık, salgın hastalık, savaş gibi nedenlerden kaynaklanırken 20. yüzyıldan sonra sorunların toplumsal yapıdaki değişikliğe bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Aile yapısında meydana gelen değişimler, boşanma oranlarındaki artış, ekonomik ve sosyal sorunlar 20. yüzyıl sonrasında çocukları etkileyen toplumsal nedenlerdendir (Çağlar 1973’ten aktaran Bay, 2014: 152).

Osmanlı Devleti’nde çocukların korunma ihtiyacını ortaya çıkaran ana sebeplerden biri, anne-baba kaybıdır. Dönem boyunca yapılan savaşlar, kıtlık, kuraklık ve bunlara bağlı olarak gelişen göçler, çoğu çocuğun anne-babasız kalmasına neden olmuştur. Yaşanılan döneme bağlı olarak sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve yoksulluk gibi faktörler de bireylerin yaşam süresinin kısa oluşunda etkili olmuştur. Tüm bu durumlar neticesinde çocuklar derin bir şekilde etkilenmiştir. Anne-baba kaybıyla karşı karşıya kalan çocukları koruyup ve kollamak ise Osmanlı Devleti için zaruri bir durum

olmuştur. Korunma ihtiyacı olan çocukların bakım ve gözetimi için yürütülen uygulamalar ise devletin yapısı neticesinde şekillenmiştir (Davran 1948'ten aktaran Bay, 2014: 152-153).

Osmanlı Devleti İslam dinini benimseyen bir devlet olması yönüyle günümüzdeki haliyle evlat edinme hizmetinin bulunmadığı bir devlettir. Korunma ihtiyacı olan çocukları göz ardı etmeyen ancak evlat edinmeyi İslam dinine göre yürüten bir yapıya sahiptir. Evlat edinen ve evlat edinilen kişiler arasında bir soybağının meydana gelmemesi, evlat edinenin evlat edindiği kişiye miras bırakamaması ve evlat edinmenin kalıcı bir işlem olmaması yönleri ile günümüzdeki evlat edinme hizmetinden ayrılmaktadır. Osmanlı Devleti'ndeki evlat edinme hizmeti bu özellikleri ile daha çok günümüzdeki koruyucu aile hizmetine benzemektedir (Bay, 2014: 149).

Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere İslam dininde tebenni uygulaması mevcuttur. Gerçek bir soybağına dayanmayan bu evlat edinme türü Osmanlı Devleti'nde de uygulanmıştır. Geçici olarak bir aile yanına yerleştirilen çocuklar kendilerini evlat edinen aileler ile hukuki olarak bir bağa sahip olmamışlardır. Bu yönüyle tebenni uygulaması sadece çocukların bakımı ile ilgilenecek bir ailenin yanına yerleştirilmeleri anlamına gelmektedir (Aydoğdu 2010 ve Duran 2021'den aktaran Yılmaz Tekin, 2023: 284).

Osmanlı Devleti'nde korunma ihtiyacı olan çocukların bir aile yanına yerleştirilmesi yine dine göre şekillenmiştir. Korunma ihtiyacı olan çocuk hangi dinden ise o dine mensup bir ailenin yanına yerleştirilmiştir. Hangi dine mensup olduğu bilinmeyen çocuklarda ise böyle bir ayırım gözetilmemiştir (Aydın, Abacı, Karataş, Kurt 1992'den aktaran Yazıcı, 2007: 15). İslam dinine göre evlat edinme ile çocuk ve aile bireyleri arasında gerçek bir soybağı oluşmadığından korunma ihtiyacı olan çocuğu yanına alan aileler, çocuk ergin oluncaya kadar ona bakmakla mükellef olmuşlardır. Çocuk ergin olduktan sonra çocuğa bakmaya devam etmek isteyen aileler için ise Osmanlı Devleti bir sözleşme geliştirmiştir. “Ölünceye kadar bakub gözetmek şartıyla ferağ” adlı sözleşmeye göre, bir çocuk ile yaşam boyu ilgilenmenin koşulu çocuğun ergin olmasından sonra maaş karşılığında ev ile ilgili işlerde çalıştırılmasıdır. Hem çocuğun hem ailenin yapması gerekenler ile ilgili düzenlemelerin yer aldığı sözleşme bir yandan çocuğa tecrübe kazandırırken diğer yandan çocuğun yanında kaldığı aileden kopmadan yaşamına devam ettirmesine olanak tanımıştır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden aktaran Bay, 2013: 192-193; Yakut ve Çağlayan Aygün, 2018: 17-19).

Osmanlı Devleti'nde devam eden bu uygulamada çocuklar “manevi evlat” konumunda olmuşlardır. Nüfus kayıtlarında dahi bu şekilde yer alan çocuklar ve aileler

arasında Osmanlı şartlarına göre gerçek bir soybağı oluşmadığından 743 sayılı Medeni Kanun kabul edildiğinde bu kayıtların herhangi bir karşılığı olmamıştır (Yazıcı, 2007: 14-15; Yılmaz Tekin, 2023: 285).

6. YÖNTEM

6.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, Erzincan ilinde ikamet eden 30 yaş üzeri bireylerin evlat edinme olgusuna karşı bakış açılarını öğrenmek amacıyla nicel araştırma yöntemi seçilmiştir. Nicel araştırma yöntemi olarak ise anket çalışması yapılmıştır. Çalışmada bireylerin evlat edinme olgusuna karşı bakış açıları, dini yönelimleri ve sosyodemografik özellikleri kapsamında incelenmiştir. Buna yönelik olarak yapılan ankette veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu, Onay (1997) tarafından geliştirilen “Dini Yönelim Ölçeği” ve Kındap Tepe, Sancar, Altın, Kanat ve Şahin (2018) tarafından geliştirilen “Evlat Edinmeye Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Bireylerin sosyodemografik özellikleri ile dini yönelimlerinin evlat edinme algıları üzerindeki etkileri karşılaştırılıp değerlendirilmiştir.

6.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Erzincan ilinde ikamet eden tüm bireyler, örneklemi ise Erzincan ilinde ikamet eden 30 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan toplam katılımcı sayısı 500’dür. Katılımcılara anket online olarak uygulanmıştır. Katılımcıların %52.4’ü kadın, %47.6’sı erkek bireylerden oluşmaktadır.

6.3. Araştırma Hipotezi ve Soruları

Bu çalışmanın ana hipotezi ve temel soruları şu şekildedir:

-Bireylerin dini yönelimlerinin evlat edinmeye yönelik tutumları üzerinde yordayıcı etkisi vardır.

-Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?

-Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları yaşlarına göre farklılaşmakta mıdır?

-Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları eğitim düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

-Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları medeni durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?

-Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları çocuk sahibi olma durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?

-Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları eğitim düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

-Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları gelir düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

6.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

“Evlat Edinme Olgusuna Toplumsal Bakış: Erzincan Örneği” isimli araştırma, yalnızca Erzincan ilinde ikamet eden 30 yaş ve üzeri bireyleri kapsamı yönüyle sınırlı bir çalışmadır. Araştırmada bireylerin evlat edinme olgusuna bakış açıları; sosyodemografik bilgileri, dini yönelimleri ve evlat edinme tutumları ile ilgili düşünceleri ile sınırlılıklara neden olmaktadır.

6.5. Veri Toplama Araçları

6.5.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırma için uygulanan ankette, kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda; katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sahibi olma durumları doğum yeri, eğitim durumu, çalışma durumu, meslek ve gelir düzeylerini anlamaya yönelik toplam 9 soru yer almaktadır.

6.5.2. Dini Yönelim Ölçeği

Ölçek, Onay (1997) tarafından geliştirilmiştir. 1999 yılında ise ölçek üzerinde değişiklik yapılmıştır. Ölçek, toplamda on sekiz maddeden oluşmaktadır. Maddelerin on ikisi düz, altısı ters maddelerdir. Ölçek dört dereceli likert tipinde bir ölçektir. Dört derece; “her zaman, çoğu zaman, bazen ve hiçbir zaman” şeklindedir. “Ölçeğin alt ve üst puan sınırları, en düşük on sekiz; en yüksek yetmiş ikidir. Ölçekten alınan puanın yetmiş ikiye doğru çıkması, yükselen dini yönelim düzeyini gösterirken, on sekize doğru düşmesi de azalan dini yönelim düzeyini göstermektedir” (Onay, 2002). Ölçeğin iç tutarlılık değerlerine bakıldığında; örneklem için Cronbach Alpha katsayıları 0.94 ve 0.95 iken Guttman Split-half değerleri 0.95’tir.

6.5.3. Evlat Edinmeye Yönelik Tutum Ölçeği

Ölçek, Kındap Tepe, Sancar, Altın ve Kanat (2018) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 5 dereceli likert tipinde bir ölçektir. Beş Derece; “1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Tamamen

katılıyorum” şeklindedir. Ölçek, toplamda yirmi üç maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin açıklanan varyansı 37.27 iken Alpha katsayısı 0.92’dir.

7. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI

Tablo 5. Katılımcıların tanılayıcı özelliklere göre dağılımı

		F	%
Cinsiyet	Erkek	238	47.6
	Kadın	262	52.4
Yaş	30-39	313	62.6
	40-49	119	23.8
	50-59	49	9.8
	60 ve üzeri	19	3.8
Medeni durum	Bekâr	170	34.0
	Evli	330	66.0
Katılımcıların çocuk sahibi olma durumu	Evet	261	52.2
	Hayır	123	24.6
Doğum yeri	İl	292	58.4
	İlçe	124	24.8
	Köy	84	16.8
	Okur-yazar	11	2.2
Eğitim durumu	İlköğretim	31	6.2
	Ortaöğretim	51	10.2
	Lise	152	30.4
	Üniversite	236	47.2
	Yüksek Lisans / Doktora	19	3.8
	Evet	340	68.0
Çalışma durumu	Hayır	160	32.0
	Düşük	55	11.0
Gelir düzeyi	Orta	400	80.0
	Yüksek	45	9.0

Tablo incelendiğinde, katılımcıların %47.6'sının erkek, %52.4'ünün kadın olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların büyük bir oranı (%62.6) 30-39 yaş grubundadır. Evli katılımcıların oranı %66'dır. Doğum yerini il merkezi olarak belirten katılımcıların oranı %58.4'tür. Katılımcıların büyük bir oranı lise (%30.4) ve üniversite (%47.2) mezunu olduğunu belirtmiştir. Çalışan katılımcıların oranı %68'dir.

7.1. Verilerin Analizi, Bulgular ve Yorumlanması

Katılımcıların dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeğinden aldıkları puanların dağılımını incelemek için çarpıklık ve basıklık katsayıları hesaplanmıştır. Çarpıklık katsayısının ± 3 'ten, basıklık katsayısının ± 10 'dan küçük olması normal dağılım varsayımını karşılanması için yeterlidir (Kline, 2011). Hesaplanan katsayılar

belirtilen aralıkta yer almış ve ölçeklerden alınan puanların normal dağılıma sahip olduğu gözlenmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeğinden elde edilen puanlara ait betimsel değerler

Değişkenler	Çarpıklık		Basıklık	
	Z	Sh	z	Sh
Düşünme	-1.68	0.11	1.18	0.22
Davranış	-0.91	0.11	0.18	0.22
Duygu	-1.53	0.11	1.94	0.22
DYÖ Toplam	-1.45	0.11	1.50	0.22
Evlat edinmeye yönelik tutum	-0.15	0.11	1.59	0.22

Dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeğinden elde edilen puanlar arasındaki ilişkileri hesaplamak için Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Dini yönelim bileşenlerinin evlat edinmeye yönelik tutumu yordama gücünü belirlemek için ise çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Cinsiyet, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu ve çalışma durumu değişkenlerine göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum puanlarını karşılaştırmak için bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır. Ölçek puanlarını yaş, doğum yeri, eğitim durumu ve gelir düzeyi değişkenlerine göre karşılaştırmak için ise tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Az sayıda katılımcının bulunduğu gruplar bir üst veya bir alt grup ile birleştirilerek analize dahil edilmiştir. Örneğin yüksek lisans ve doktora grubu üniversite grubu ile birleştirilerek lisans ve lisansüstü grubu oluşturulmuş ve bu şekilde karşılaştırmalar yapılmıştır. SPSS 25.0 istatistik paket programı kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı dini yönelim ölçeği için 0.72, evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği için ise 0.70 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 7. Dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeklerinden elde edilen puanlara ait betimsel değerler

Değişkenler	Min.	Maks.	Ort	Ss
Düşünme (DYÖ)	14	38	33.66	5.06
Davranış (DYÖ)	6	24	16.78	4.50
Duygu (DYÖ)	4	16	13.41	3.13
DYÖ Toplam	24	78	63.85	11.93
Evlat edinmeye yönelik tutum	51	82	67.61	4.00

DYÖ= Dini yönelim ölçeği

Tablo incelendiğinde, katılımcıların dini yönelim ölçeği puan ortalamalarının 63.85 (Ss=11.93) olarak hesaplandığı anlaşılmaktadır. Bu değere göre, katılımcıların dini yönelimleri yüksek düzeyde bulunmaktadır. Katılımcıların evlat edinmeye yönelik

tutum puan ortalamaları ise 67.85 (4.00) olarak hesaplanmıştır. Bu değere göre, katılımcıların evlat edinmeye yönelik olumlu tutumları orta düzeyde bulunmaktadır.

Tablo 8. Cinsiyete göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve bağımsız gruplar t-testi sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	Ort	Ss	t(500)	P
Düşünme	Kadın	262	34.34	4.35	3.17	0.00*
	Erkek	238	32.91	5.65		
Davranış	Kadın	262	17.46	3.84	3.57	0.00*
	Erkek	238	16.03	5.04		
Duygu	Kadın	262	14.14	2.33	5.64	0.00*
	Erkek	238	12.61	3.67		
DYÖ Toplam	Kadın	262	65.94	9.48	4.17	0.00*
	Erkek	238	61.55	13.80		
Evlat edinmeye yönelik tutum	Kadın	262	67.35	3.72	-1.47	0.14
	Erkek	238	67.88	4.28		

*p<0.05

Tablo incelendiğinde, cinsiyete göre evlat edinmeye yönelik tutum ($t(500)=-1.47$; $p>0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, Düşünme ($t(500)=3.17$; $p>0.05$), Davranış ($t(500)=3.57$; $p>0.05$), Duygu ($t(500)=5.64$; $p>0.05$), DYÖ Toplam ($t(500)=4.17$; $p>0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Kadınların Düşünme (Ort=34.34; Ss=4.35), Davranış (Ort=17.46; Ss=3.84), Duygu (Ort=14.14; Ss=2.33) ve DYÖ Toplam (Ort=65.94; Ss=9.48) puan ortalamaları anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 9. Yaşa göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve ANOVA sonuçları

Değişkenler	Yaş	N	Ort	Ss	F(2;497)	p	Scheffe Post-Hoc
Düşünme	1. 30-39	313	33.30	5.23	2.13	0.12	-
	2. 40-49	119	34.35	4.56			
	3. 50 ve üzeri	68	34.07	4.97			
Davranış	1. 30-39	313	16.48	4.54	1.98	0.14	-
	2. 40-49	119	17.17	4.52			
	3. 50 ve üzeri	68	17.49	4.24			
Duygu	1. 30-39	313	13.20	3.31	2.03	0.13	-
	2. 40-49	119	13.64	2.91			
	3. 50 ve üzeri	68	13.96	2.56			
DYÖ Toplam	1. 30-39	313	62.99	12.36	2.21	0.11	-
	2. 40-49	119	65.16	11.29			
	3. 50 ve üzeri	68	65.51	10.69			
Evlat edinmeye yönelik tutum	1. 30-39	313	67.42	4.12	4.79	0.01*	3>1, 3>2
	2. 40-49	119	67.30	3.64			
	3. 50 ve üzeri	68	68.99	3.81			

*p<0.05

Tablo incelendiğinde, yaşa göre Düşünme ($F(2;497)=2.13$; $p>0.05$), Davranış ($F(2;497)=1.98$; $p>0.05$), Duygu ($F(2;497)=2.03$; $p>0.05$) ve DYÖ Toplam ($F(2;497)=2.21$; $p>0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, yaşa göre evlat edinmeye yönelik tutum ($F(2;497)=4.79$; $p<0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Post-Hoc testi sonuçlarına göre, 50 ve üzeri yaş grubunda bulunan katılımcıların evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalaması, 30-39 ve 40-49 yaş gruplarında bulunan katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 10. Medeni duruma göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve bağımsız gruplar t-testi sonuçları

Değişkenler	Medeni durum	N	Ort	Ss	t(500)	P
Düşünme	Evli	330	34.62	4.39	6.13	0.00*
	Bekar	170	31.79	5.72		
Davranış	Evli	330	17.73	4.05	6.87	0.00*
	Bekar	170	14.94	4.78		
Duygu	Evli	330	13.95	2.66	5.57	0.00*
	Bekar	170	12.35	3.67		
DYÖ Toplam	Evli	330	66.30	10.31	6.69	0.00*
	Bekar	170	59.08	13.35		
Evlat edinmeye yönelik tutum	Evli	330	67.73	3.80	0.94	0.35
	Bekar	170	67.37	4.36		

* $p<0,05$

Tablo incelendiğinde, medeni duruma göre evlat edinmeye yönelik tutum ($t(500)=0.94$; $p>0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, Düşünme ($t(500)=6.13$; $p>0.05$), Davranış ($t(500)=6.87$; $p>0.05$), Duygu ($t(500)=5.57$; $p>0.05$), DYÖ Toplam ($t(500)=6.69$; $p>0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Evli katılımcıların Düşünme (Ort=34.62; Ss=4.39), (Ort=17.73; Ss=4.05), Duygu (Ort=13.95; Ss=2.66) ve DYÖ Toplam (Ort=66.30; Ss=10.31) puan ortalamaları anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 11. Evli katılımcıların çocuk sahibi olma durumuna göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve bağımsız gruplar t-testi sonuçları

Değişkenler	Evli katılımcıların çocuk sahibi olma durumu	N	Ort	Ss	t(384)	P
Düşünme	Evet	261	34.84	4.19	3.24	0.00*
	Hayır	123	33.30	4.63		
Davranış	Evet	261	17.92	3.86	2.93	0.00*
	Hayır	123	16.63	4.38		

Tablo 11. (Devamı)

Değişkenler	Evli katılımcıların çocuk sahibi olma durumu	N	Ort	Ss	t(384)	P
Duygu	Evet	261	14.11	2.42	2.15	0.03*
	Hayır	123	13.50	2.98		
DYÖ Toplam	Evet	261	66.87	9.57	3.11	0.00*
	Hayır	123	63.42	11.28		
Evlat edinmeye yönelik tutum	Evet	261	67.67	3.86	-0.58	0.56
	Hayır	123	67.92	3.97		

*p<0.05

Tablo incelendiğinde, çocuk sahibi olma durumuna göre evlat edinmeye yönelik tutum ($t(500)=-0.58$; $p>0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, Düşünme ($t(500)=3.24$; $p>0.05$), Davranış ($t(500)=2.93$; $p>0.05$), Duygu ($t(500)=2.15$; $p>0.05$), DYÖ Toplam ($t(500)=3.11$; $p>0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Çocuk sahibi olan katılımcıların Düşünme (Ort=34.84; Ss=4.19), (Ort=17.92; Ss=3.86), Duygu (Ort=14.11; Ss=2.42) ve DYÖ Toplam (Ort=66.87; Ss=9.57) puan ortalamaları anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 12. Doğum yerine göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve ANOVA sonuçları

Değişkenler	Doğum yeri	N	Ort	Ss	F(2;497)	P	Scheffe Post-Hoc
Düşünme	1. Köy	84	33.49	5.01	2.80	0.06	-
	2. İlçe	124	34.58	3.93			
	3. İl	292	33.32	5.44			
Davranış	1. Köy	84	16.29	4.86	6.79	0.00*	2>1, 2>3,
	2. İlçe	124	18.06	3.46			
	3. İl	292	16.38	4.70			
Duygu	1. Köy	84	13.22	3.10	4.21	0.02*	2>1, 2>3,
	2. İlçe	124	14.29	2.10			
	3. İl	292	13.12	3.46			
DYÖ Toplam	1. Köy	84	63.19	12.12	4.91	0.01*	2>1, 2>3,
	2. İlçe	124	66.73	8.48			
	3. İl	292	62.82	12.92			
Evlat edinmeye yönelik tutum	1. Köy	84	67.92	4.13	0.31	0.74	-
	2. İlçe	124	67.52	3.56			
	3. İl	292	67.55	4.14			

*p<0.05

Tablo incelendiğinde, doğum yerine göre Düşünme ($F(2;497)=2.80$; $p>0.05$) ve Evlat edinmeye yönelik tutum ($F(2;497)=0.31$; $p>0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, Davranış ($F(2;497)=6.79$; $p<0.05$), Duygu ($F(2;497)=4.21$; $p<0.05$) ve DYÖ Toplam ($F(2;497)=4.91$; $p<0.05$) puan ortalamaları

anlamli bir farklılık göstermiştir. Post-Hoc testi sonuçlarına göre, ilçede doğduğunu belirten katılımcıların davranış, duygu ve DYÖ toplam puan ortalamaları, köy ve il merkezlerinde doğduğunu belirten katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 13. Doğum yerine göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve ANOVA sonuçları

Değişkenler	Gelir düzeyi	N	Ort	Ss	F(2;497)	p	Scheffe Post-Hoc
Düşünme	1. Düşük	55	33.56	5.44	3.22	0.04*	1>3, 2>3,
	2. Orta	400	33.87	4.91			
	3. Yüksek	45	31.87	5.61			
Davranış	1. Düşük	55	17.20	4.90	2.24	0.11	-
	2. Orta	400	16.87	4.37			
	3. Yüksek	45	15.47	5.03			
Duygu	1. Düşük	55	13.38	3.19	3.43	0.03*	1>3, 2>3,
	2. Orta	400	13.57	3.08			
	3. Yüksek	45	12.31	3.36			
DYÖ Toplam	1. Düşük	55	63.95	12.68	3.12	0.04*	1>3, 2>3,
	2. Orta	400	64.31	11.61			
	3. Yüksek	45	59.64	13.17			
Evlat edinmeye yönelik tutum	1. Düşük	55	67.05	3.52	3.61	0.03*	3>1, 3>2,
	2. Orta	400	67.39	4.01			
	3. Yüksek	45	68.98	4.26			

*p<0.05

Tablo incelendiğinde, gelir düzeyine göre Davranış ($F(2;497)=2.24$; $p>0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, Düşünme ($F(2;497)=3.22$; $p<0.05$), Duygu ($F(2;497)=3.43$; $p<0.05$), DYÖ Toplam ($F(2;497)=3.12$; $p<0.05$) ve Evlat edinmeye yönelik tutum ($F(2;497)=3.61$; $p<0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Post-Hoc testi sonuçlarına göre, düşük ve orta düzey gelire sahip katılımcıların düşünme, duygu ve DYÖ toplam puan ortalamaları, yüksek düzey gelire sahip katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksektir. Ayrıca, yüksek düzey gelire sahip katılımcıların evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalaması, düşük ve orta düzey gelire sahip katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 14. Eğitim durumuna göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve ANOVA sonuçları

Değişkenler	Eğitim durumu	N	Ort	Ss	F(3;496)	p	Scheffe Post-Hoc
Düşünme	1. Okur-yazar ve ilkokul	42	33.60	5.86	7.77	0.00*	2>4
	2. Ortaöğretim	51	35.27	3.07			
	3. Lise	152	34.83	3.95			
	4. Lisans ve Lisansüstü	255	32.75	5.59			
Davranış	1. Okur-yazar ve ilkokul	42	17.14	4.46	7.17	0.00*	2>4
	2. Ortaöğretim	51	18.06	3.39			
	3. Lise	152	17.72	4.18			
	4. Lisans ve Lisansüstü	255	15.90	4.72			
Duygu	1. Okur-yazar ve ilkokul	42	13.74	2.91	4.57	0.00*	2>4
	2. Ortaöğretim	51	14.25	1.68			
	3. Lise	152	13.86	2.88			
	4. Lisans ve Lisansüstü	255	12.92	3.46			
DYÖ Toplam	1. Okur-yazar ve ilkokul	42	65.88	12.00	7.39	0.00*	2>4
	2. Ortaöğretim	51	67.59	7.13			
	3. Lise	152	66.41	10.49			
	4. Lisans ve Lisansüstü	255	61.57	12.99			
Evlat edinmeye yönelik tutum	1. Okur-yazar ve ilkokul	42	68.02	3.52	1.77	0.15	-
	2. Ortaöğretim	51	68.57	4.11			
	3. Lise	152	67.72	3.37			
	4. Lisans ve Lisansüstü	255	67.27	4.36			

*p<0.05

Tablo incelendiğinde, eğitim durumuna göre evlat edinmeye yönelik tutum ($F(3;496)=1.77$; $p>0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, Düşünme ($F(3;496)=7.77$; $p<0.05$), Davranış ($F(3;496)=7.17$; $p<0.05$), Duygu ($F(3;496)=4.57$; $p<0.05$) ve DYÖ Toplam ($F(3;496)=7.39$; $p<0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Post-Hoc testi sonuçlarına göre, ortaöğretim mezunu katılımcıların düşünme, davranış, duygu ve DYÖ toplam puan ortalamaları, lisans ve lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 15. Çalışma durumuna göre dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapmaları ve bağımsız gruplar t-testi sonuçları

Değişkenler	Çalışma durumu	N	Ort	Ss	t(500)	P
Düşünme	Evet	340	33.14	5.28	-3.35	0.00*
	Hayır	160	34.75	4.36		
Davranış	Evet	340	16.36	4.71	-3.07	0.00*
	Hayır	160	17.68	3.89		
Duygu	Evet	340	13.10	3.35	-3.22	0.00*
	Hayır	160	14.06	2.50		
DYÖ Toplam	Evet	340	62.61	12.60	-3.43	0.00*
	Hayır	160	66.49	9.86		
Evlat edinmeye yönelik tutum	Evet	340	67.51	4.05	-0.79	0.43
	Hayır	160	67.81	3.90		

*p<0,05

Tablo incelendiğinde, çalışma durumuna göre evlat edinmeye yönelik tutum ($t(500)=-0.79$; $p>0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, Düşünme ($t(500)=-3.35$; $p>0.05$), Davranış ($t(500)=-3.07$; $p>0.05$), Duygu ($t(500)=-3.22$; $p>0.05$), DYÖ Toplam ($t(500)=-3.43$; $p>0.05$) puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Çalışmadığını belirten katılımcıların Düşünme (Ort=34.75; Ss=4.36), (Ort=17.68; Ss=3.89), Duygu (Ort=14.06; Ss=2.50) ve DYÖ Toplam (Ort=66.49; Ss=9.86) puan ortalamaları anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 16. Dini yönelim ve evlat edinmeye yönelik tutum puanları arasındaki ilişkilere ait korelasyon katsayıları

Değişkenler	1.	2.	3.	4.	5.
1. Düşünme	1				
2. Davranış	.828**	1			
3. Duygu	.795**	.839**	1		
4. DYÖ Toplam	.945**	.949**	.916**	1	
5. Evlat edinmeye yönelik tutum	.127**	.175**	.127**	.153**	1

**p<0.01; *p<0.05; N=500

Tablo incelendiğinde, evlat edinmeye yönelik tutum puanları ile Düşünme ($r=0.127$; $p<0.01$), Davranış ($r=0.175$; $p<0.01$), Duygu ($r=0.127$; $p<0.01$), DYÖ Toplam ($r=0.153$; $p<0.01$) puanları arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Dini yönelim puanları arttıkça evlat edinmeye yönelik olumlu tutumların da arttığı gözlenmiştir.

Tablo 17. Dini yönelim ölçeği bileşenlerinin evlat edinmeye yönelik tutum üzerindeki yordayıcı etkisini belirlemek için gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	B	SH	B	t	P
(Sabit)	65.80	1.32		50.02	0.00
Düşünme	-0.03	0.07	-0.04	-0.47	0.64
Davranış	0.22	0.08	0.25	2.70	0.01*
Duygu	-0.07	0.11	-0.05	-0.60	0.55
R=0.180	R ² =0.032		F(3;499)=5.51		p<0.001

*p<0.05; Bağımlı Değişken= Evlat edinmeye yönelik tutum

Tablo incelendiğinde, düşünme, davranış ve duygu birlikte evlat edinmeye yönelik tutum ile anlamlı bir ilişkiye sahiptir ($R=0.180$; $F(3;499)=5.51$; $p=0.001$). Düşünme, Davranış ve Duygu, evlat edinmeye yönelik tutum değişkenindeki değişimin %3'ünü açıklamaktadır. Standardize beta katsayılarına ait anlamlılık değerleri incelendiğinde, sadece davranış ($\beta=0.25$; $p<0.05$) değişkeninin evlat edinmeye yönelik tutum değişkeninin anlamlı yordayıcısı olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuç, düşünme ve duygu bileşenine göre davranış bileşeninin dini yönelim üzerinde daha etkili olduğunu göstermiştir. Dini yönelim ile ilgili davranış puanları arttıkça evlat edinmeye yönelik olumlu tutumlar da artmaktadır.

8. TARTIŞMA

Araştırmada ilk olarak bireylerin demografik özellikleri ve evlat edinme tutumları çalışmanın temel soruları kapsamında incelenmiştir. Elde edilen verilere göre, cinsiyete göre evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, Düşünme, Davranış, Duygu, DYÖ toplam puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Kadınların Düşünme Davranış, Duygu ve DYÖ toplam puan ortalamaları anlamlı olarak daha yüksektir. Sancar, Altın, Kanat, Şahin ve Kındap Tepe'nin yapmış oldukları araştırmada, kadınların erkeklere göre evlat edinmeye daha olumlu bir tutum sergilediği sonucuna ulaşılmıştır (Kındap Tepe, Sancar, Altın ve Şahin: 2018: 213). Koçtürk'ün evlat edinme hizmetine benzer diğer bir uygulama olan koruyucu aile üzerine yaptığı bir araştırmada kadınlar ve erkeklerin koruyucu aileye olan tutumları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Koçtürk, 2019: 93). Kuş'un yaptığı başka bir araştırmada ise kadınların erkeklere oranla koruyucu aile hizmetine karşı daha olumlu bir tutum sergilediği sonucuna ulaşılmıştır (Kuş, 2014: 185). İki uygulama arasında benzerlikler nedeniyle koruyucu aile ve evlat edinme hizmetine toplumsal tutum sonuçlarının da benzerlikler taşıyabileceği düşünülmektedir. Kadınların duygu, düşünce, davranış ve DYÖ toplam puan ortalamalarının erkeklere oranla daha yüksek olmasının altında yatan nedenlerin ise yaş, yaşanılan yerin büyüklüğü ve kültürü, eğitim seviyesi gibi birçok değişkene bağlı olarak değişebileceği düşünülmektedir. Kadın ve erkeklerin dini yönelimlerine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde kimi çalışmalarda kadınların daha dindar olduğu, kimi çalışmalarda ise erkek ve kadınların dindarlık düzeylerinde belirgin bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kımtır, Korkmaz, Turan ve İyibilgin'in yapmış oldukları araştırmada kadınların erkeklere oranla daha dindar olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kımtır, 2008: 191; Korkmaz, 2020: 448; Turan ve İyibilgin, 2018: 413). Yıldız Türker'in yapmış olduğu bir araştırmada ise kadın ve erkeklerin dindarlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Yıldız Türker, 2018: 61). Bu nedenle dini yönelim konusunda cinsiyetler arası bir genelleme yapılamamaktadır. Sonuç olarak bu araştırmada "Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?" sorusunda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumlarının yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında, yaşa göre Düşünme, Davranış, Duygu ve DYÖ Toplam puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, yaşa göre evlat

edinmeye yönelik tutum puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Post-Hoc testi sonuçlarına göre, 50 ve üzeri yaş grubunda bulunan katılımcıların evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalaması, 30-39 ve 40-49 yaş gruplarında bulunan katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksektir. Bu durum üzerinde bireylerin ileri yaş dönemlerinde yalnızlık probleminden mustarip olmalarının, kendilerine bakacak bir evlada ihtiyaç duymalarının, değişen dünya düzeninde genç bireylerin çeşitli sebepler ile çocuk sahibi olmayı gerekli bulmayışlarının etkili olabileceği düşünülmektedir. Nazik'in yapmış olduğu araştırmada 45-54 yaş aralığındaki bireylerin 35-44 ve 55 ve üstü bireylere göre başkasının çocuğuna bakmak isteme oranı daha fazla çıkmıştır (Nazik, 1988: 63). Koçtürk'ün koruyucu aileler ile yapmış olduğu araştırmada ise genç bireylerin, yaşlı bireylere göre koruyucu aileye yönelik olumlu tutumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Koçtürk, 2019: 93). Yapılan bu çalışmadaki bulgulara göre “Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları yaşlarına göre farklılaşmakta mıdır?” sorusunda yaşa göre anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumlarının eğitim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde, eğitim durumuna göre evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu sonuç bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumlarında eğitim düzeylerinin bir etken olmadığını, evlat edinmenin vicdani bir yönünün bulunması nedeni ile buna ilişkin farkındalığın eğitim yolu ile kazanılmadığını düşündürmektedir. Bununla birlikte, Düşünme, Davranış, Duygu ve DYÖ Toplam puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Post-Hoc testi sonuçlarına göre, ortaöğretim mezunu katılımcıların düşünme, davranış, duygu ve DYÖ toplam puan ortalamaları, lisans ve lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksektir. Bu sonuca göre eğitim düzeyi arttıkça dini yönelim oranının azaldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu araştırmada ulaşılan genel sonuca göre “Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları eğitim düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?” sorusunda anlamlı bir farka ulaşılamamıştır.

Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumlarının medeni durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde, medeni duruma göre evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, Düşünme, Davranış, Duygu, DYÖ Toplam puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Evli katılımcıların Düşünme, Duygu ve DYÖ Toplam puan ortalamaları anlamlı olarak daha yüksektir. Koçtürk'ün yapmış olduğu bir araştırmada da benzer sonuca ulaşılmıştır. Bekâr bireyler ile evli bireyler arasında koruyucu aile konusunda

anlamli bir fark bulunamamıştır. (Koçtürk, 2019: 97). Yine Yılmaz'ın yaptığı bir araştırmada kurum bakımı altında bulunan çocukların evlat edinilmesi noktasında bekâr ve evli bireyler arasında anlamli bir farklılık bulunamamıştır (Yılmaz, 2013: 107). Bu sonuç, evliliğin çocuk sahibi olma ya da evlat edinme hizmetine olumlu bakma durumunu etkilemediğini, bekar bireylerin de evli bireyler ile paralel bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak “Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları medeni durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?” sorusunda anlamli bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumlarının çocuk sahibi olma durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında, çocuk sahibi olma durumuna göre evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalamaları anlamli bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, Düşünme, Davranış, Duygu, DYÖ Toplam puan ortalamaları anlamli bir farklılık göstermiştir. Çocuk sahibi olan katılımcıların Düşünme, Duygu ve DYÖ toplam puan ortalamaları anlamli olarak daha yüksektir. Koçtürk'ün yapmış olduğu araştırmada ise bu araştırma sonucunun aksine çocuk sahibi olmayan bireylerin, çocuk sahibi olan bireylere göre koruyucu aile hizmetine daha olumlu baktığı sonucuna ulaşılmıştır (Koçtürk, 2019: 97). Nazik'in yapmış olduğu araştırmada da katılımcıların yarısından fazlası çocuk sahibi olamadığı takdirde evlat edinmeyi istemektedir (Nazik, 1988: 73). Aslantürk ve Koç'un sosyal hizmet öğrencileri ile yaptıkları bir araştırmada ise öğrencilerin bekâr ve çocuk sahibi olmayan bireylerin evlat edinmesine daha olumlu baktığı sonucuna ulaşılmıştır (Aslantürk ve Koç: 2019: 834). Bu durum, bireylerin biyolojik çocukları ile evlat edindikleri çocuk arasında yaşanabilecek problemlerden yana çekince duyabileceklerini, biyolojik çocuk olması durumunda başka bir çocuğun sorumluluğunun alınmasının istenilmeyeceğini düşündürmektedir. Sonuç olarak, “Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları çocuk sahibi olma durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?” sorusunda anlamli bir fark bulunamamıştır.

Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumlarının gelir düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında, gelir düzeyine göre Davranış puan ortalamaları anlamli bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, Düşünme, Duygu, DYÖ Toplam ve Evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalamaları anlamli bir farklılık göstermiştir. Post-Hoc testi sonuçlarına göre, düşük ve orta düzey gelire sahip katılımcıların düşünme, duygu ve DYÖ toplam puan ortalamaları, yüksek düzey gelire sahip katılımcıların puan ortalamalarından anlamli olarak daha yüksektir. Ayrıca, yüksek düzey gelire sahip katılımcıların evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalaması, düşük ve orta düzey gelire sahip katılımcıların puan ortalamalarından anlamli olarak daha yüksektir. Çalışma

durumuna göre evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bununla birlikte, Düşünme, Davranış, Duygu, DYÖ Toplam puan ortalamaları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Çalışmadığını belirten katılımcıların Düşünme, Duygu ve DYÖ Toplam puan ortalamaları anlamlı olarak daha yüksektir. Buradaki dikkat çekici sonuç yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalamasının daha yüksek olmasıdır. Bu sonuç, bir çocuğun maddi olarak sorumluluğunun üstlenilmesinde ekonomik şartların ne derece önemli olduğunun bir göstergesidir. Bireyler evlat edinmeye mevcut ekonomik şartları doğrultusunda karar verebilmektedir. Yılmaz'ın yapmış olduğu araştırmada da benzer olarak katılımcıların yarısının ekonomik şartlar nedeniyle evlat edinme fikrine sıcak bakmadığı görülmüştür (Yılmaz, 2013: 105). Yine Özkara'nın yapmış olduğu araştırmada da bireyler ekonomik sebepler ile koruyucu aile olmak istemediklerini belirtmişlerdir (Özkara, 2005: 155). Sonuç olarak “Bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumları gelir düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?” sorusunda anlamlı bir farklılığa ulaşılmıştır.

Bireylerin dini yönelimlerinin evlat edinmeye yönelik tutumları üzerinde yordayıcı etkisi vardır hipotezi incelendiğinde, evlat edinmeye yönelik tutum puanları ile Düşünme, Davranış, Duygu, DYÖ Toplam puanları arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Dini yönelim puanları arttıkça evlat edinmeye yönelik olumlu tutumların da arttığı gözlenmiştir. Düşünme, Davranış ve Duygu birlikte evlat edinmeye yönelik tutum ile anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Düşünme, Davranış ve Duygu, evlat edinmeye yönelik tutum değişkenindeki değişimin % 3'ünü açıklamaktadır. Standardize beta katsayılarına ait anlamlılık değerleri incelendiğinde, sadece davranış değişkeninin evlat edinmeye yönelik tutum değişkeninin anlamlı yordayıcısı olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuç, düşünme ve duygu bileşenine göre davranış bileşeninin dini yönelim üzerinde daha etkili olduğunu göstermiştir. Dini yönelim ile ilgili davranış puanları arttıkça evlat edinmeye yönelik olumlu tutumlar da artmaktadır. Bu sonuç, bireylerin dini sebeplerden dolayı evlat edinme hizmetine karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmadıklarını aksine katılımcıların dini yönelim ortalamalarının yüksek olmasına rağmen evlat edinmeye karşı olumlu tutumun da paralel şekilde arttığını göstermektedir. Bu durum üzerinde, bireylerin İslam dininde bir çocuğu koruyup kollamanın önemi hakkında bilgi sahibi olup korunma ihtiyacı olan çocuklara karşı kayıtsız kalmak istememelerinin, İslam dininde aileye verilen önemin bilinmesinin, bu durumun tam tersi olarak katılımcıların İslam dininde evlat edinmenin uygun bulunmadığını bilmemelerinin etkili olabileceği düşünülmektedir. Çalışmadaki bu sonuca benzer olarak Alkış ve Ünalın'ın yapmış oldukları çalışmada da aile

dindarlık oranının artması ile evlat edinmeye yönelik olumlu tutumların arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Alkış ve Ünalın, 2022: 41). Yine Yılmaz'ın yapmış olduğu araştırmada bireylerin dini çekinceler nedeniyle evlat edinmeye karşı herhangi bir olumsuz bakış açısına sahip olmadıkları sonucu ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2013: 105). Aslantürk ve Koç'un yapmış oldukları araştırmada ise bireylerin evlat edinme konusunda dini yönden çevreleri tarafından baskılandığı sonucuna ulaşılmıştır (Aslantürk ve Koç, 2019: 837). Araştırmadan elde edilen sonuca göre, “Bireylerin dini yönelimlerinin evlat edinmeye yönelik tutumları üzerinde yordayıcı etkisi vardır” hipotezi desteklenmektedir.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bireyler için yaşamdaki en önemli kurumlardan biri ailedir. Bir aileye mensup olmak, aile yanında büyüyüp gelişmek, aile üyelerinin sağlamış olduğu destek mekanizmalarından yararlanmak her birey için önem arz etmektedir. Sosyal hizmet ise bireylerin yüksek yararını hedefleyen içinde bulundukları dezavantajlı durumdan kurtulmalarına yardımcı olan bir disiplindir. Bu noktada bir aile yanında büyüyemeyen aile sıcaklığından mahrum kalan çocuklar ve erginlerin bu problemlerinin çözüme kavuşturulması sosyal hizmetin ana konularından biri olmaktadır. Buna yönelik olarak geliştirilen hizmetlerden biri ise evlat edinmedir. Evlat edinme, çeşitli sebepler ile aile yaşamından yoksun kalan bireylerin yaşamlarında eksik kalan noktaları destekleyici ve tamamlayıcı bir hizmet modelidir. Evlat edinme hizmeti ile bireyler hukuki olarak birbirlerini tanımakta ve bir aile kurumu oluşturulmaktadır. Böylece bireylerin yüksek yararı sağlanmakta ve içinde bulundukları dezavantajlı durum azaltılmaktadır. Dolayısı ile evlat edinme, sağlıklı bireyler ve toplumlar için vazgeçilmez bir hizmettir. Evlat edinme hizmeti, evlat edinilen çocuk ya da kişilere fayda sağladığı kadar evlat edinen kişilere de fayda sağlamaktadır. Biyolojik yollar ile bir evlada sahip olamayan bireylere evlat sahibi olma imkânı sunmaktadır. Evlat edinmenin bireylere sağladığı yararların yanında ne yazık ki ülkemizde istenilen düzeye ulaşamadığı ilgili istatistiki verilerde görülmektedir. Hizmetin istenilen düzeye ulaşamamasının altında yatan pek çok faktörün ne olduğunun incelenip araştırılması ise zaruri bir hale gelmektedir.

Evlat edinme hizmetinin tarihsel gelişimine bakıldığında, uygulamanın çok eski dönemlere uzandığı, dönem şartlarına göre uygulamaya bakış açılarının da değiştiği görülmektedir. İslam öncesi dönemlerde evlat edinme yaygın bir şekilde uygulanırken İslamiyet ile birlikte evlat edinme yasaklanmıştır. İlgili ayet ve hadislerle bakıldığında evlat edinilen ve evlat edinen kişi arasında mahremiyet probleminin ortaya çıktığı, evlat edinilen çocuğun öz evlat sayılamayacağı belirtilmektedir. Belirtilen nedenlerle İslam dini, evlat edinme açısından bir dönüm noktası olmuştur. Yakın zamana gelindiğinde ise evlat edinme hizmeti zaruri sebepler ile uygulanması gereken bir hizmet haline dönüşmüş ve hukuki olarak ülkemizdeki yasalarda yerini almıştır. Günümüzde evlat edinme hizmeti, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu kapsamında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

Evlat edinme hizmetinde İslam dininin bir dönüm noktası olması çoğunluğu Müslüman vatandaşlardan oluşan Türkiye’de dinin evlat edinmeye yönelik tutumda bir

etkisinin olup olmadığı sorusunu akıllara getirmektedir. Sosyodemografik özelliklerin ve dindarlık düzeyinin bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumlarını etkileyip etkilemediğinin öğrenilmesinin hizmetin geleceği için önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu nedenle hazırlanan çalışma, Türkiye’de bireylerin evlat edinme hizmeti hakkında ne düşündüğünün, dini ve demografik etmenlerin hizmetin istenilen düzeyde olmamasının bir nedeni olup olmadığının öğrenilmesi amacıyla yapılmıştır. Buna yönelik olarak araştırmanın temel problemi “Ülkemizde evlat edinme hizmetinin istenilen düzeye ulaşamamasının altında yatan nedenler nedir?” şeklindedir. Araştırmanın temel varsayımı “Bireylerin dini yönelimlerinin evlat edinmeye yönelik tutumları üzerinde yordayıcı etkisi vardır” yargısıdır. “Bireylerin evlat edinme tutumları cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu ve gelir düzeyi etkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?” soruları ise araştırmanın temel sorularıdır. Araştırmada veri toplama aracı olarak; demografik bilgi formu, dini yönelim ölçeği ve evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği kullanılmıştır. Veri toplama araçları online olarak uygulanmıştır. Verilerin analizinde ise SPSS programı kullanılmıştır.

Araştırmada bulgular, 2023 yılında Erzincan ilinde yaşayan 30 yaş ve üzeri 500 birey ile gerçekleştirilen çevrimiçi anket araştırması sonucu elde edilmiştir. Katılımcıların 262’si kadın, 238’i erkeklerden oluşmaktadır. Ayrıca örneklemin büyük bir kısmı 30-39 yaş aralığında bulunan (f=313), evli (f=330), çocuk sahibi (f=261), üniversite mezunu (f=236), çalışan (f=340) ve orta gelir düzeyine sahip (f=400) bireyden oluşmaktadır. Yapılan analizlere göre katılımcıların dini yönelimleri yüksek düzeyde bulunmaktadır. Katılımcıların evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalamaları ise 67,85 (4,00) olarak hesaplanmıştır. Bu değere göre, katılımcıların evlat edinmeye yönelik olumlu tutumları orta düzeyde bulunmaktadır.

Araştırma sonucunda yaş, gelir düzeyi ve dini yönelim ile evlat edinme tutumu arasında anlamlı bir ilişki bulunurken cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu etkenleri ile evlat edinme tutumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Yaşa göre evlat edinme tutumunda, 50 ve üzeri yaş grubunda bulunan katılımcıların evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalaması, 30-39 ve 40-49 yaş gruplarında bulunan katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuç, evlat edinme hizmetine karşı en duyarlı yaş grubunun 50 ve üzeri yaş grubu olduğunu göstermektedir. Gelir düzeyine göre evlat edinme tutumunda, yüksek düzey gelire sahip katılımcıların evlat edinmeye yönelik tutum puan ortalaması, düşük ve orta düzey gelire sahip katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuç, evlat edinme üzerinde

ekonomik faktörlerin önemli olduğunu, bireylerin maddi güçleri doğrultusunda evlat edinme hizmetine olumlu tutum ile yaklaştıklarını göstermektedir. Dini yönelim düzeyine göre evlat edinme tutumunda ise dini yönelim puanları arttıkça evlat edinmeye yönelik olumlu tutumların da arttığı gözlenmiştir. Bu sonuç, bireylerin dini sebeplerden dolayı evlat edinme hizmetine karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmadıklarını aksine katılımcıların dini yönelim ortalamalarının yüksek olmasına rağmen evlat edinmeye karşı olumlu tutumun da paralel şekilde arttığını göstermektedir.

9.1. Öneriler

Ülkemizde evlat edinme hizmetinin yaygınlaşması ve istenilen düzeye ulaşabilmesi, daha çok çocuğa bir aile sıcaklığı sağlanabilmesi, çocukların geleceğe sevgiyle, güvenle bakabilecekleri bir aile yanında büyümelerine imkan tanınması amacıyla aşağıda yer alan önerilerde bulunulabilir:

- Öncelikle sosyal bilimlerde evlat edinme, bireylerin evlat edinmeye yönelik bilgi ve tutumları hakkında sınırlı sayıda araştırmaların mevcut olması nedeniyle bu konuda daha fazla çalışma yapılabilir.
- Bu araştırma Türkiye’de sadece bir il üzerinden yürütülmesi sebebi ile kısıtlı bir çalışmadır. Aynı çalışma daha büyük bir örneklem üzerinden yürütülebilir.
- Bu araştırma konusu farklı araştırma yöntemleri ile yapılabilir. Farklı ölçek ve değişkenler yardımı ile de bireylerin evlat edinmeye yönelik tutumu araştırılabilir.
- Bireyleri evlat edinme hizmeti hakkında daha fazla bilgilendirmek, bireylerin evlat edinmeye yönelik var olan önyargı, çevre baskısı, çekinceleri gibi olumsuz tutumlarını ortadan kaldırmak adına Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından düzenli olarak tanıtımlar yapılabilir.
- Ekonomik sebepler nedeniyle evlat edinemeyen bireylere koruyucu aile hizmetinde olduğu gibi maddi bir destek sunulabilir.
- Dini yönden çekinceleri olan bireyler için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından İslam dininde evlat edinmenin yerine dair bilgilendirici çalışmalar yapılabilir.
- Yine kamu kurum ve kuruluşları, ilgili bakanlıklar, gönüllü olabilecek evlat edinen aileler koordineli olarak evlat edinme süreci ile ilgili bilgilendirici çalışmalar yapılabilir.
- Evlat edinme, evlat edinme ile oluşan aileler ile ilgili konular okullarda bir ders müfredatına eklenebilir. Bu sayede evlat edinme yoluyla oluşan aile modelinin toplumda benimsenmesi kolaylaşabilir.

- Evlat edinmek için başvuran ailelerin süreç boyunca başta sosyal hizmet uzmanları olmak üzere ilgili meslek elemanları ile irtibatta kalması meslek elemanlarının, ailelerin yaşadığı zorlukları ve ihtiyaç duydukları şeyleri tespit etmesine yardımcı olabilir. Bu sayede evlat edinme sürecinde ailelerin ve çocukların yaşayabileceği olumsuz durumların önüne geçilmesi sağlanabilir.

- Evlat edinmek isteyen ailelere, evlat edinme hakkında eğitici çalışmalar yapılabilir.

- Sosyal medya üzerinden oldukça büyük kitlelere ulaşılabilirdiğinden evlat edinme ile ilgili sosyal platformlarda çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, İ. (2006). İslam Hukuku açısından evlat edinme ve Hz. Peygamber'in Zeynep'le evliliği. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (7), 99-110.
- Akgül, Ş.(2019). *Küçüklerin evlat edinilmesi ve koruyucu aile kavramı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi Yayınları.
- Alkış, A. ve Ünal, A. (2022). Evlat edinme ve korunmaya muhtaç çocuklar konusunun İslam Hukuku ve insan psikolojisi açısından değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (39), 1-49.
- Altındal, H. (2022). *Gümüşhane Üniversitesi sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin sosyal hizmet bölümünü tercih nedenleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane.
- Altuntaş, H. ve Şahin, M. (2012). Kur'an-ı Kerim Meali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Arslan, H. (2009). Dinî Tutumların oluşum, gelişim ve değişimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 77-96.
- Arslan, Ü. G. (2020). *İslam ve Alman Hukuku'nda evlat edinme*. Lisans bitirme tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul.
- Aslantürk, H. ve Koç, F. (2019). Sosyal hizmet lisans öğrencilerinin evlat edinme yoluyla kurulmuş tek ebeveynli aileler hakkındaki görüş ve düşünceleri: Kocaeli Üniversitesi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 814-842.
- Ataay, A. M. (1957). Medeni Hukukda evlad edinme. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 21(1-4), 266-355.
- Atalay, K. (2008). *4721 Sayılı Kanun Hükümlerine göre evlat edinmenin şartları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Attepe, S. (2010). Anne baba kaybının çocuklar üzerindeki etkileri. *Aile ve Toplum*, 11(6), 23-28
- Aydoğdu, M. (2004). *Çağdaş hukuki gelişmeler ışığında Türk Hukuku'na göre evlatlık ilişkisinin kurulması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Bay, A. (2013). Çocuklar, hayırseverlik ve hukuk: hayırsever Osmanlılar ve oğullukları. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 18(35), 187-213.

- Bay, A. (2014). Osmanlı toplumunda evlatlıklar ve hukuki durumları. *Turkish Studies*, 9(4), 149-163.
- Baygın, C. (2003). Evlat edinmenin koşulları. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(3-4), 591-626.
- Baygın, C. (2003). Evlat edinmenin sonuçları. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(3-4), 627-650.
- Baysal, A.E. (2017). *Koruyucu aile uygulamaları ve sonuçları: İstanbul örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Beşpınar, F. U. ve Aybars, A. İ. (2013). Erken yaşlarda çocuk refahı ve kadın istihdamı politika belgesi. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Unicef- Türkiye.
- Beştav, G. (t.y.) Çocukta benlik saygısının gelişimi, <https://www.gulsahbestav.com.tr/cocukta-benlik-saygisinin-gelisimi/>, Erişim: 10 Ekim 2023.
- Bodur, E. N., Coşar, B. ve Erdem, M. (2013). İnfertil çiftlerde evlilik uyumunun demografik ve klinik değişkenlerle ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 38(1), 51-62.
- Csaky, C. (2009). *Keeping children out of harmful institutions*. London: Save the Children.
- Çağlayan Aygün, G. (2019). *Karşılaştırmalı hukuk bakımından evlat edinme ve sonuçları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Çetin, P. İ. (2022). *Evlat edinen ailelerin evlat edinme süreçlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Çöllü, E. F. ve Öztürk, Y. E. (2006). Örgütlerde inançlar-tutumlar tutumların ölçüm yöntemleri ve uygulama örnekleri bu yöntemlerin değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9(1-2), 373-404.
- Çörekçi, E. (2009). Ülkelerarası evlat edinme. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Daşbaş, S. (2015). Koruyucu aile hizmetinin koruyucu aileler ve biyolojik çocukları üzerindeki etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(1), 65-88.
- Dizman, H. (2003). *Anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Duran, R. (2021). Türkiye aile yapısında evlat edinme üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 19-31.

- Duyan, V. (2003). Sosyal hizmetin işlev ve rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*,14(2), 1-22.
- Elmacı, D. (2019). Türkiye’de koruma altındaki çocuklara yönelik çocuk koruma kuruluşlarındaki değişimler. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 33-59.
- Erbay, E. ve Çalış, N. (2022). Kurum bakımı altında kalan bireylerin deneyimleriyle korunma ihtiyacı olan çocuk olmak: retrospektif bir araştırma. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 3, 10-32.
- Erdugan, S. (2019). *Koruyucu aile modelinde aile yaşam deneyimleri: aile sistemleri teorisi temelinde niteliksel bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Eröz, M. (2014). *İktisat sosyolojisine başlangıç*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ersoy, A. F. ve Dikici, E. (2018). Osmanlı döneminde sosyal hizmet faaliyetleri yapan bazı kuruluşlar. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 53(2), 576-594.
- Eryücel, S. (2017). Din hizmetleri çalışanlarında dini yönelim ve psikolojik iyi olma. *Electronic Turkish Studies*, 12(10), 101-122.
- Filiz, K. (2017). *Türk Hukuku’nda evlat edinme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Genç, Y. (2018). *Çocuğa yönelik sosyal hizmet uygulamaları 1*. Y. Genç ve H. Taylan (Der.), Aile ve çocukla sosyal hizmet içinde (191-219). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Genç, Y. ve Barış, İ. (2015). Sosyal hizmetlerin yeniden yapılandırılmasında yerinden yönetimin işlevselliği. *International Journal of Social Science*, 32, 95-117.
- Gökçe, H. (2018). *Bir sosyal politika olarak evlat edindirmenin toplumsal direnç kaynakları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Gökçearslan Çifci, E. (2009). Türkiye’de ve dünyada korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetlerin tarihsel gelişimi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(19), 53-66.
- Gökdoğan Şahin, E. (2019). *Koruyucu ailelerin koruyucu aile hizmetine ilişkin değerlendirmeleri: Zonguldak ili örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- İzci, L., Uğurlu, H., Çöllü, İ., ve Demir, G. (2018). Korunmaya muhtaç çocukların mekan değişikliği; koşullardan evlere. *Journal Of Institute Of Economic Development And Social Research*, 4(9), 228-237.

- Kahraman, F. (2007). *Türkiye’de çocuk refahı alanında koruyucu aile hizmeti Sakarya ve Kocaeli örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kalkan, A. (2011). Kişisel tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolünün girişimcilik niyeti üzerindeki etkisi: üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 189-206.
- Kapancı, K. B. ve Başoğlu, B. (2016). Çocuğun Medeni Hukuk kuralları çerçevesinde şiddete karşı korunması. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 347-364.
- Karakaş, B. ve Çevik, Ö. (2016). Çocuk refahı: çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(33), 887-906.
- Karataş, K. (2007). Türkiye’de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 7-20.
- Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet Dönemi korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin politikanın oluşumu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kartal, Ö. (2016). *İslam Hukuku’nda koruyucu aile*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bozok Üniversitesi, Yozgat.
- Kaynak, R. Ç. (2017). Sosyal adalet, eşitlik ve sosyal hizmet. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 252 – 260.
- Kesebir, S., Kavzaoğlu, S. ve Üstündağ, M.F. (2011). Bağlanma ve psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 321-342.
- Keskin, G. ve Babacan Gümüş, A. (2014). İnfertilite: Umutsuzluk perspektifinden bir inceleme. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 5(1), 9-16.
- Keten, D. (2017). *Korunmaya muhtaç çocuklar: Ankara çocuk evleri üzerine niteliksel bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Kımtır, N. (2008). *Benlik sayısı ve dindarlık ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kındap Tepe, Y., Sancar, G., Altın, S., Kanat, Ö. ve Şahin, G. (2018). Evlat edinmeye yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(19), 204-217.
- Kınık, K. (2019). *Kültüre duyarlı sosyal hizmet bağlamında Türkiye’de koruyucu aile modeli: İstanbul ve Bingöl örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yalova Üniversitesi, Yalova.

- Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications. New York London
- Koç, A. (2003). *Öksüz ve yetim çocukları için kurulmuş bir eğitim kurumu: dariüşşafaka*. E. Gürsoy Naskali ve A. Koç (Der.), Savaş çocukları öksüzler ve yetimler içinde (182-193). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Koç, T. (2016). *Türkiye’de koruyucu aile hizmetinin etkinliğinin arttırılmasına yönelik çözüm önerileri: Türkiye ve Hollanda karşılaştırması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Koçtürk, M. (2019). *Koruyucu aile uygulamasının sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Korkmaz, S. (2020). Cinsiyete göre dindarlık: Bir meta-analiz çalışması. *Bilimname*, 2020(43), 437-460.
- Köksal Eğmez, C. F. (2008). *Okulöncesi Eğitim kurumlarında ailenin eğitime katılımı (Kocaeli’nde beş anaokulunda yapılan araştırma)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Köse, M. (2001). Mukayeseli hukukta evlat edinme problemi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 267-306.
- Köseoğlu, A. C. (2012). Korunmaya muhtaç çocuklar. *KÖK Araştırmalar KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 85-103.
- Kraubayeva, G. (2009). *Kaşgarlı Mahmud’un Divanü Lugat’it-Türk’ünde yer alan sosyal ve iktisadi hayat ile ilgili söz varlığının günümüz Kazak toplumu içinde değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kurt, S. L. (2016). Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgeler ve Türkiye uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 99-127.
- Kurtuluş Akbulut, S. (2011). *Sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu aracılığıyla evlat edinme ve koruyucu aile kurumu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kuş, S. (2014). *Koruyucu aile hizmeti ve toplumsal farkındalık: Çanakkale ili örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

- Küsmmez, B. (2020). Korunma ihtiyacı olan çocuklar için kurumsal ve alternatif hizmet modelleri: bir değerlendirme. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 4(3), 201-225.
- Mamur Işıkcı, Y. ve Karatepe, S. (2016). Türkiye’de çocuğa yönelik sosyal politika uygulamaları ve tarihsel analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 69-100.
- Mangır, M. ve Aral, N. (Der.). (1990). *Türk ailesi ve çocuk eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Nazık, M.H. (1988). *Çocuksuz ailelerin evlat edinme ve koruyucu aile hakkındaki görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Onay, A. (2002). Dini yönelim ölçeği: ölçek geliştirmede yöntem, teorik altyapı, geçerlilik ve güvenilirlik. *İslamiyet Dergisi*, 5(4), 181-192.
- Önder Erol, P. ve Aloğlu, E. (2017). Çocuğun değeri ve aile değişimi: Türkiye’den otuz yıllık bir portre. *Sosyoloji Dergisi*, (35), 77-101.
- Özkara, S. (2005). *Toplumun koruyucu aile uygulamasına ilişkin bilgi görüş ve değerlendirmeleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Puryaz, O. (2019). *Evlat edinmek isteyen infertil çiftlerin infertiliteye bağlı stres düzeyleri ve cinsiyet rolleri ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Resmi Gazete (1983). Sosyal Hizmetler Kanunu, 18059, 24 Mayıs 1983.
- Resmi Gazete (2001). Türk Medeni Kanunu, 24607, 8 Aralık 2001.
- Resmi Gazete (2005). Çocuk Koruma Kanunu, 25846, 15 Temmuz 2005.
- Resmi Gazete (2009). Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük, 27170, 15 Mart 2009.
- Resmi Gazete (2012). Koruyucu Aile Yönetmeliği, 28497, 14 Aralık 2012
- Resmi Gazete (2015). Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 29284, 3 Mart 2015.
- Sağlam, O. (2006). *İslam Hukuku açısından evlat edinme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Sayın, H.N. (2019). *Koruyucu aile’de yetişen çocukların gözüyle koruyucu ailelerin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Sayın, Ö. (2000). *Aile sosyolojisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları

- Selcik, O. ve Güzel, B. (2016). Sosyal hizmet mesleğinin çalışma alanı ve sosyal hizmet uygulamasının Türkiye ölçeğinde değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 461-469.
- Şahbaz, M. (2019). Eski Türk devletlerinde aile ve evlat edinme (tutuncu oğul) meselesi. *Tarih Okul Dergisi*, 12(39), 247-265.
- Şahin Taşgın, N. ve Özel, H. (2011). Türkiye’de sosyal hizmetlerin dönüşümü, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 22(2), 175-190.
- Şenocak, H. (2006). Korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 51(51), 177-228.
- Şimşek, Z., Erol, N., Öztop, D. ve Özcan Özer, Ö. (2008). Kurum bakımındaki çocuk ve ergenlerde davranış ve duygusal sorunların epidemiyolojisi; ulusal örnekleme karşılaştırmalı bir araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 235-246.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2022). Çocuk destek merkezleri, çocuk evleri ve çocuk hakları, <https://www.aile.gov.tr/ssc/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/cocuk-destek-merkezleri-evleri-haklari/> Erişim: 03 Şubat 2023.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2021). Yıl sonu verileri, <https://www.aile.gov.tr/media/108736/kurumsal-istatistikler.pdf>, Erişim: 03 Şubat 2023.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022). Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (1966). Sosyal hizmetler özel ihtisas komisyonu raporu, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Sosyal-Hizmetler-Ozel-Ihtisas-Komisyonu-Raporu.pdf>, Erişim: 09 Eylül 2023.
- Tanrıverdi, A.B. (2022). *Koruyucu aileler üzerine sosyolojik bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- TDK. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Telli, H. (2023). *Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin müracaatçı olarak engelli bireylerle çalışma ve engelli bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi: Gümüşhane Üniversitesi Örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Tezel, Z., Demirel, B. ve Şahin Kaya, Z. (2018). Ailelerin koruyucu aile olmaya karar vermelerinde etkili olan etmenler ile koruyucu aile olmanın anlam ve önemi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19(43), 15-36.
- Thompson, N. (2016). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Turan, Y. ve İyibilgin, O. (2018). Üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri ve Kur'an'a yönelik tutumları üzerine ampirik bir araştırma (Ordu Üniversitesi örnekleme). *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 409-420.
- Ünal, A. (2015). Geleneksel Türk ailesinde çocuk ve çocukla ilgili inanç felsefesi: Kırgızistan örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35, 9-36.
- Ünal, V. (2015). Düünden bugüne kültürümüzde koruyucu aile hizmetleri üzerine bazı değerlendirmeler. *Turkish Studies International Periodical Forthe Languages, Literature and History of Turkish*, 10 (6), 875-882.
- Üstüner, S., Erol, N. ve Şimşek, Z. (2005). Koruyucu aile bakımı altındaki çocukların davranış ve duygusal sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(3), 130-140.
- Webb, N. B. (2017). *Çocuklarla sosyal hizmet uygulaması* (E. Erbay, Çev.). Ankara: Nika Yayınevi
- Yaban, H. ve Yükselen, A. (2007). Korunmaya muhtaç yedi-on bir yaş grubundaki çocukların sosyal problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18 (1), 49-67.
- Yakut, E. ve Çağlayan Aygün, G. (2018). Osmanlı hukukundan günümüze evlat edinmenin miras hukukuna dayalı sonuçları. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(1), 11-46.
- Yalçın, A. (2011). *Çocuk koruma kanunu kapsamında korunmaya muhtaç çocukların gelecek kaygılarının incelenmesi (Afyonkarahisar örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Yanikkerem, E., Kavlak, O. ve Sevil, Ü. (2008). İnfertil çiftlerin yaşadıkları sorunlar ve hemşirelik yaklaşımı. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11(4), 112-121.
- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 499- 525.

- Yazıcı, E. (2013). *Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmetler: Kurum bakımı hizmetinden yararlanmış bireyler üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Yazıcı, E. (2014). Türkiye’de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile bakım yönteminde yeni yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 247-270.
- Yazıcı, N. (2007). Osmanlılarda yetimlerin korunması üzerine bazı değerlendirmeler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48(1), 1-46.
- Yıldırım, Ş. (2017). 20002li yıllarda çocuk koruma sistemi içinde bakım hizmetlerinin genel görünümü. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 87-110.
- Yıldırımalp, S ve Hız, Ö. (2018). Türkiye’de çocuk refahı bağlamında korunmaya muhtaç çocuklara sunulan bir hizmet: Koruyucu aile hizmeti. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 95-114.
- Yıldız Türker, N. (2018). *Yetişkinlerde dindarlık ve psikolojik sağlamlık ilişkisi üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Yılmaz Tekin, İ. H. (2023). Türk Hukukunda evlat edinme kurumunun tarihi gelişimi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 280-288.
- Yılmaz, K. (2013). *Bireylerin evlat edinme ve evlat edinme hizmetine karşı bilgi ve tutumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Yılmaztürk, G. (1991). *İnfertil ailelerin evlat edinme ve koruyucu aile olma konularındaki bilgi ve tutumları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Sosyal çalışma ve çocuğun iyilik hali. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 85-93.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye’de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(18), 43-57.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yurdakul, A. (2016). *Aile ve sosyal politikalar bakanlığına bağlı kurum bakımında kalan çocuklarla koruyucu aile yanında kalan çocukların benlik saygısı ve psikososyal gelişimleri arasındaki farklılıkların incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Yüce, F. (2009). *Gençlerde dini yönelim ve kişilik*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Zastrow, C. (2013). *Sosyal hizmete giriş*. (A. Aykara, A. Beyazova, B. Yakut Çakar, C. Evren, Ç. Karaca, D. B. Çiftçi, ... V. Yılmaz, Çev.). Ankara: Nika Yayınevi.

- Zeybekoğlu, Ö. (2018). *Sosyal Problemler Boyutuyla Aile*. N. Adak (Der.), Sosyal problemler sosyolojisi içinde (35-65). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Zeytin, Z. ve Ergün, Ö. (2017). *Türk Medeni Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKLER

Ek 1.Kişisel Bilgi Formu

Araştırmamız, Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmetler Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tez çalışması kapsamında yapılmaktadır. Bu araştırmanın konusu “Evlat Edinme Olgusuna Toplumsal Bakış: Erzincan Örneği”dir. Bu araştırmanın amacı bireylerin, evlat edinme uygulamasına karşı bilgi, gözlem ve deneyimlerini öğrenmek ve bu doğrultuda ülkemizde evlat edinme uygulamasının yaygınlaştırılması adına yapılabilecek çalışmalara katkı sağlamaktır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu”, Prof. Dr. Ahmet ONAY tarafında geliştirilen “Dini Yönelim Ölçeği” ve Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE, Güzin SANCAR, Sihem ALTIN, Özlem KANAT, Ayşe Gizem ŞAHİN tarafından geliştirilen “Evlat Edinmeye Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılacaktır.

Araştırmamız Erzincan ilinde ikamet eden 30 yaş ve üzeri bireylere dönüktür. Bu bilgiler bilimsel amaç dışında kullanılmayacak olup, ankete isim ve kimlik bilgileri yazmaya gerek yoktur. Katkılarınız ve içtenliğiniz için şimdiden çok teşekkür ederiz.

Doç. Dr Muhammed Ahmet TÜZEN

Sinem ŞİRİN

Kişisel Bilgi Formu

1. Cinsiyetiniz?

☐ Kadın

☐ Erkek

2. Kaç yaşındasınız?

☐ 30-40

☐ 41-51

☐ 52-62

☐ 63 yaş ve üzeri

3. Medeni durumunuz?

☐ Evli

☐ Bekâr

4. Evli iseniz çocuk sahibi misiniz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

5. Doğum yeriniz?

- ☐ İl
- ☐ İlçe
- ☐ Köy

6. Eğitim durumunuz nedir?

- ☐ Okur-yazar
- ☐ İlköğretim
- ☐ Ortaöğretim
- ☐ Lise
- ☐ Üniversite
- ☐ Yüksek Lisans/ Doktora

7. Çalışıyor musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

8. Çalışıyor iseniz mesleğiniz nedir?

- ☐ Memur
- ☐ İşçi
- ☐ Serbest
- ☐ Diğer

9. Gelir düzeyiniz nedir?

- ☐ Düşük
- ☐ Orta
- ☐ Yüksek

Ek 2. Dini Yönelim Ölçeği

DİNİ YÖNELİM ÖLÇEĞİ

Lütfen bu kısımda aşağıda belirtilen durumları size uygunluk derecesine göre “Her Zaman”, “Çoğu Zaman”, “Bazen”, “Hiçbir Zaman” seçeneklerinden birine (X) koyarak cevaplandırınız.

	SORULAR	Her Zaman	Çoğu Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
1-	Dinin toplum hayatı açısından faydalı olduğunu düşünürüm.				
2-	Dini inancın gerekli olmadığını düşünürüm.				
3-	İbadetlerimi yaparım.				
4-	Dinin yasak ettiği şeyleri yaptığım olur.				
5-	Dinin sosyal hayat ile ilgili kurallarını yerine getirmeye özen gösteririm.				
6-	Hata işlediğim zaman Allah’tan af dilerim.				
7-	Allah herkesi kendi niyetine göre değerlendirir diye düşünürüm.				
8-	Dini kuralları sıkıcı bulurum.				
9-	Toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir katkısının olduğunu düşünürüm.				
10-	İnancıma göre hareket etmediğimde, içimde bir huzursuzluk duyarım.				
11-	Allah kıyamet günü bana da merhamet eder diye umarım.				
12-	Kişinin din uğruna birtakım güçlüklerle katlanmasını anlamsız bulurum.				
13-	Dini kuralları yerine getirme zorunluluğu hissederim.				
14-	Nafile (farz olmayan) ibadetler yaparım.				
15-	Evlilik dışı ilişkileri normal karşılarım.				
16-	Dua ederim.				
17-	Toplumun geri kalmasına dini kuralların neden olduğunu düşünürüm.				
18-	Dinimi başkalarına da anlatmaya çalışırım.				

Ek 3. Evlat Edinmeye Yönelik Tutum Ölçeği

EVLAT EDİNMEYE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ

Aşağıda evlat edinme davranışı ile ilgili bazı ifadeler yer almaktadır. Verilen ifadelere ne ölçüde katıldığınızı size uygun olan rakamı işaretleyerek belirtiniz.

Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum				
1	2	3	4	5				
1) Bir çocuğu evlat edinirsem kendimi mutlu hissederim.	1	2	3	4	5			
2) Bir çocuğu evlat edinirsem vicdanen kendimi rahat hissederdim.	1	2	3	4	5			
3) Bir çocuğu evlat edinen ailelere özeniyorum.	1	2	3	4	5			
4) Aile düzenim bozulacağı için bir çocuğu evlat edinmem.	1	2	3	4	5			
5) Ailemden olmayan birine soy ismimi vermek istemediğim için bir çocuğu evlat edinmem.	1	2	3	4	5			
6) İleride bana problem çıkartmasından korktuğum için başkasının çocuğunu evlat edinmem.	1	2	3	4	5			
7)Eğer bir çocuğu evlat edinirsem ona kendi çocuğum gibi davranırım.	1	2	3	4	5			
8) Çocuk sıcak bir aile ortamında büyüyeceği için evlat edinmenin toplum tarafından teşvik edilmesi gerektiğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5			
9)Evlat edinme toplum tarafından takdir edilmesi gereken bir davranıştır.	1	2	3	4	5			
10) Bir çocuğu evlat edindiğimde kendimi yardımsever bir birey olarak hissederim.	1	2	3	4	5			
11) Bir çocuğa biyolojik anne/babası dışında kimsenin ebeveynlik yapamayacağını düşündüğüm için evlat edinmeye karşıyım.	1	2	3	4	5			
12) Kendi çocuğum dışında bir çocuğa ebeveynlik yapmayı doğru bulmadığım için bir çocuğu evlat edinmem.	1	2	3	4	5			
13) Evlat edinmenin aile ilişkilerini yozlaştıracağını düşünürüm.	1	2	3	4	5			
14) İleride çocuğum olmazsa bir çocuğu evlat edinmeyi düşünürüm.	1	2	3	4	5			
15) Çocuğu olmayan çiftlerin evlat edinmekle doğru bir karar aldıklarını düşünürüm	1	2	3	4	5			
16) Evlat edinme bireydeki sorumluluk duygusunu geliştirir.	1	2	3	4	5			
17) Çocuk Esirgeme Kurumu’nda büyüyen bir çocuğun evlat edinme yoluyla topluma kazandırılabilceğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5			
18) Evlat edinme davranışı kişilerin anne- babalık duygusunu güçlendirir.	1	2	3	4	5			
19) Merhamet duygusu gelişmiş olan insanların evlat edinmeyi daha fazla tercih edeceklerini düşünüyorum.	1	2	3	4	5			
20) Evlat edinmenin toplumsal refah açısından önemli olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5			
21) Evlat edinme davranışı anne-babalık duygusunu güçlendirmede için evlat edinilmemeli.	1	2	3	4	5			
22) Evlat edinilen çocuğa karşı daha fazla sorumluluk hissederim.	1	2	3	4	5			
23) Her seferinde çocuğum olmadığı duygusunu bana hissettireceği için evlat edinmem.	1	2	3	4	5			

ETİK KURUL KARARI

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

Sayı : E-95674917-108.99-163612

Konu : Etik Kurul Onay

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ahmet TÜZEN

"EVLAT EDİNME OLGUSUNA TOPLUMSAL BAKIŞ: ERZİNCAN ÖRNEĞİ" konulu etik kurul başvurunuz, Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun **28/02/2023 tarih 2023/1 sayılı** toplantısında görüşülmüş olup, projenin yürürlükteki mevzuata uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir. Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Günay ÇAKIR
Kurul Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : 0DRT-M01P-0KPO

Belge Doğrulama Adresi : <https://ebysorgu.gumushane.edu.tr/>

Adres:

Telefon No : Fax No :

e-Posta : <http://www.gumushane.edu.tr/>

Kep Adresi : gumushaneuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi İçin : Özge CEBECİ

İşçi

Dahili No:

ÖZGEÇMİŞ

2015 yılında Erzincan Milli Egemenlik Anadolu Lisesinden, 2020 yılında ise Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet bölümünden mezun oldu. 2021 yılında Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Hizmet Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlayan Sinem ŞİRİN, şu anda Erzincan Adliyesinde Sosyal Çalışmacı olarak görev yapmaktadır.

